

กระบวนการสื่อสารผ่านคุณบะฮุวันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม

นางสาวธารินี ธาดาดุสิตา

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาโทศาสตรพัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2547

ISBN 974-53-1266-5

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE COMMUNICATION PROCESS IN FRIDAY KHUTBAH OF MUSLIMS

Miss Tarinee Tadadusita

สถาบันวิทยบริการ

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Department of Development Communication

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2004

ISBN 974-53-1266-5

ธารินี ธาดาคุลีตา : กระบวนการสื่อสารผ่านคุตบะฮ์วันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม. (THE COMMUNICATION PROCESS IN FRIDAY KHUTBAH OF MUSLIMS) อ. ที่ปรึกษา : รศ. อุบลวรรณ ปิติพัฒนะโมษิต, 96 หน้า. ISBN 974-53-1266-5.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารผ่านคุตบะฮ์วันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม ตลอดจนศึกษาถึงวิธีการแสวงหาข้อมูลของคอเต็บและอิหม่ามรวมถึงกลยุทธ์การบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ของคอเต็บหรืออิหม่าม โดยทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม ได้แก่ คอเต็บหรืออิหม่าม ประจำมัสยิด รวม 5 ท่าน และชาวไทยมุสลิมที่เข้าฟังคุตบะฮ์วันศุกร์ จำนวน 20 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. กระบวนการสื่อสารในคุตบะฮ์วันศุกร์นั้นมีองค์ประกอบ 4 ประการคือ ผู้ส่งสาร ซึ่งได้แก่ คอเต็บหรืออิหม่าม ผู้ทำหน้าที่บรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ สาร ได้แก่ เนื้อหาของคุตบะฮ์วันศุกร์ที่คอเต็บแต่ละท่านบรรยาย ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร ได้แก่ ชาวไทยมุสลิมที่เข้าฟังคุตบะฮ์วันศุกร์

2. วิธีการแสวงหาข้อมูลของคอเต็บและอิหม่ามนั้น มาจาก 2 แหล่งด้วยกัน คือ 2.1 จากพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานและหนังสือรวบรวมอัลหะดีษ (จริยวัตรของท่านนบีมุฮัมมัด) 2.2 จากสื่ออื่น ๆ ได้แก่ สื่อวิทยุโทรทัศน์ หรืออินเตอร์เน็ตรวมทั้งสื่อสิ่งพิมพ์อื่น ๆ

3. กลยุทธ์การบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ที่คอเต็บใช้ในการบรรยายได้แก่ การนำเสนอเรื่องราวที่ปัจจุบันทันด่วน นอกจากนั้นยังมีการยกตัวอย่างจากพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานและหนังสือรวบรวมอัลหะดีษเพื่อให้มุสลิมเห็นภาพที่ชัดเจน รวมทั้งมีการใช้อวัจนภาษา เช่น ท่าทางน้ำเสียงและคำพูดเป็นตัวช่วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภา ค วิ ช า ก า ร ป ร ะ ช า สั ม พั น ธ์
สาขาวิชา...นิเทศศาสตร์พัฒนาการ.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปี ก า ร คี ก ษ า . . . 2 5 4 7

4685218228 : MAJOR DEVELOPMENT COMMUNICATION

KEY WORD: FRIDAY KHUTBAH / COMMUNICATION PROCESS/INFORMATION SEEKING/STRATEGY

TARINEE TADADUSITA : THE COMMUNICATION PROCESS IN KHUTBAH OF MUSLIMS. THESIS ADVISOR : ASSO.PROF. UBOLWAN PITIPATANAKOZIT, 96 pp. ISBN 974-17-1266-5.

The objective of this research is to study the communication process in Friday Khutbah of muslims as well as the information seeking methods and the communication strategies of khateeb or imam. In depth interviews were conducted with five khateeb from five different musjids around Bangkok Metropolitan area and twenty muslims who attend the Friday Khutbah. The results of this study are as follows:

1. The communication process of Friday Khutbah has four important components; the sender, the khateeb or imam of each musjids; the message, the khateeb or imam communicates with receivers; the channel and the receivers who are muslims attending the Friday Khutbah.

2. Two information seeking methods are used by khateeb or imam as sources. The first source is from Al-Quran and the book of Al-Hadith. The second is from other media such as radio, television, internet and any other printed materials.

3. The strategies in presenting Friday Khutbah of khateeb or imam are to present the updated story in the news and to give the samples from Al-Quran and the book of Al-Hadith by using non-verbal language.

Department..... Public Relations..... Student's signature.....

Field of study Development Communication Advisor's signature.....

Academic year 2004..... Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการสื่อสารผ่านคุตบะฮ์วันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม” เล่มนี้
เสร็จลงได้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ (ขอบคุณ) ต่ออัลลอฮ์ (ช.บ.) ที่ทรงประทานสติปัญญาและที่ทรงคุ้มครองให้
การทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้เสร็จลุล่วงลงด้วยดี

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ที่ปรึกษา รศ. อุบลวรรณ ปิติพัฒน์โฆษิต ผู้ให้คำ
แนะนำและความช่วยเหลือที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยและการศึกษาครั้งนี้ รวมถึง รศ. พัทธนี เขยจรรยา
และ รศ. ดร. จิตราภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ์ ที่กรุณาเป็นคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ ป๊า และครอบครัวของผู้วิจัยทุกท่าน ที่คอยดูแล
เอาใจใส่ รวมถึงรับส่งผู้วิจัย และให้กำลังใจผู้วิจัยเสมอตลอดการศึกษาที่คณะนิเทศศาสตร์นี้

ผู้วิจัยขอขอบใจ มน ที่คอยเป็นทั้งที่ปรึกษาในทุก ๆ เรื่อง เป็นทั้งเพื่อนร่วมทางไป
มหาวิทยาลัยด้วยกัน ขอขอบคุณน้ำที่เป็นที่ปรึกษาและคอยช่วยเหลือผู้วิจัยตั้งแต่วันแรกที่พบกันจนถึงวัน
นี้ รวมทั้งเพื่อน ๆ ร่วมรุ่นทุกคนสำหรับความรัก ความห่วงใยและที่เป็นกำลังใจให้กันและกันเสมอมา

ผู้วิจัยขอขอบคุณครอบครัวสวนดี ครอบครัวประเสริฐแสงและพี่น้องมุสลิมที่ทำอิฐทุก
ท่าน สำหรับที่พักและอาหารที่แสนอร่อยแก่ผู้วิจัยและยามที่ผู้วิจัยไปเก็บข้อมูล ขอขอบคุณบังนัที่พาผู้
วิจัยไปสัมภาษณ์และทำให้ผู้วิจัยมีแรงในการทำวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณพี่สำหรับความห่วงใย ให้คำแนะนำ
และดูแลจิตใจกับผู้วิจัยตั้งแต่เริ่มต้นศึกษาจนถึงปัจจุบัน (ขออัลลอฮ์ตอบแทนในความดี)

ผู้วิจัยขอขอบคุณพี่ ๆ เพื่อน ๆ ที่พีไอ ทุกท่าน ที่เข้าใจและดูแลงานแทนผู้วิจัย เมื่อผู้
วิจัยต้องไปเก็บข้อมูล และหาข้อมูลเพิ่มเติม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
ปัญหำนำการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์.....	5
ประโยชน์ที่จะได้รับ.....	7
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร.....	8
แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการโน้มนำใจ.....	15
แนวคิดเกี่ยวกับสื่อบุคคล.....	19
แนวคิดเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร.....	20
แนวคิดเกี่ยวกับการแสวงหาข้อมูล.....	22
แนวคิดเกี่ยวกับสื่อประเพณี.....	23
แนวคิดเกี่ยวกับหลักการคุตบะฮ์วันศุกร์.....	26
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	31
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	34
การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง.....	34
ขั้นตอนในการทำวิจัย.....	34
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	35
สถานที่เก็บข้อมูล.....	35
วิธีการจัดบันทึกข้อมูล.....	35

	หน้า
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	36
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	36
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	37
ส่วนที่ 1 กระบวนการสื่อสารในคฤตบะฮวันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม.....	37
ส่วนที่ 2 การแสวงหาข้อมูลของคอเต็บหรืออิหม่าม.....	57
ส่วนที่ 3 กลยุทธ์การบรรยายคฤตบะฮวันศุกร์ของคอเต็บหรืออิหม่าม.....	61
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	65
สรุปผลการวิจัยเรื่องกระบวนการสื่อสารในคฤตบะฮวันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม.....	65
สรุปผลการวิจัยเรื่องการแสวงหาข้อมูลของคอเต็บหรืออิหม่าม.....	76
สรุปผลการวิจัยเรื่องกลยุทธ์การบรรยายคฤตบะฮวันศุกร์ของคอเต็บหรืออิหม่าม.....	78
รายการอ้างอิง.....	88
ภาคผนวก.....	93
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	96

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมปัจจุบันการสื่อสารเป็นสถาบันย่อยสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญในสังคมไทย การสื่อสารมีบทบาทและอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันของคนไทยเป็นอย่างมาก การที่สังคมดำรงสภาพความเป็นสังคมอยู่ได้ก็เนื่องจากสมาชิกของสังคมใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในอันที่จะรักษาสถาบันต่าง ๆ และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมให้เป็นที่ยอมรับและปฏิบัติกันต่อไป หรือแม้แต่เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป คนในสังคมต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการที่จะทำความเข้าใจระหว่างกัน สร้างกฎเกณฑ์ใหม่ เปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมให้สอดคล้องกับสภาพของสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การมีสังคมมนุษย์ต้องอาศัยการสื่อสาร สังคมมนุษย์เกิดจากการใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการที่จะรวมคนหลาย ๆ คนให้มาอยู่ร่วมกัน การสื่อสารจึงเปรียบเทียบกับเสมือนสายใยของสังคมที่ประสานหน่วยย่อย ๆ ของสังคมให้รวมเข้าไว้ด้วยกัน จากสมัยดึกดำบรรพ์มาสู่สังคมทันสมัยในปัจจุบัน การสื่อสารก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงลดทอนความสำคัญที่มีต่อสังคมลงไปเลย

ดังที่ โรเจอร์ (Rogers, 1973) นักวิชาการด้านการสื่อสารได้กล่าวไว้ว่าการสื่อสาร คือ กระบวนการที่ความคิดหรือข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับสาร ด้วยเจตนาที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร ซึ่งส่วนใหญ่การสื่อสารถูกนำไปใช้ในการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้รับสารให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสื่อมวลชนหรือสื่อบุคคล ล้วนมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสมาชิก แต่ในสังคมไทยยังมีการเน้นการสื่อสารระหว่างบุคคลอยู่ แม้จะต้องอาศัยความช่วยเหลือจากตัวสื่อกลางเทคโนโลยีก็ตาม เช่น การที่แม่และลูกจะพูดคุยกันผ่านโทรศัพท์มือถือ (กาญจนา แก้วเทพ, 2545:98) แต่อย่างไรก็ตามสื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการ โน้มน้าวใจให้สมาชิกในสังคมเกิดการคล้อยตาม

การสื่อสารรูปแบบหนึ่งที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านานแล้ว คือ สื่อประเพณีถือว่าเป็นสื่อที่มีอิทธิพลมาก เพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่มีประเพณีวัฒนธรรมอันเก่าแก่ที่สืบทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง เนื่องด้วยสังคมไทยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมหลากหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการเล่น อาหารหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ดังที่กาญจนา แก้วเทพ (2545:98) กล่าวว่า สื่อประเพณีไม่ว่าจะเป็นการส่งข่าวสาร เช่น บรรดาฉันทกวีที่ท่องเที่ยวระหว่างหมู่บ้านเล่าข่าวคราวในรูปแบบของเพลงลำต่าง ๆ หรือการสื่อสารเพื่อความบันเทิงและพิธีกรรม เช่น เพลงพวงมาลัย เพลงเกี่ยวข้าว ลิเก หมอลำ โนห์รา คำวซอ ฯลฯ

ในวัฒนธรรมที่หลากหลายนี้ ส่วนใหญ่แล้วมีศาสนาเป็นบ่อเกิดของความเชื่อและวัฒนธรรมนั้น ๆ เช่นเดียวกับชาวไทยมุสลิม ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับสองในประเทศไทย นับถือศาสนาอิสลาม โดยชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่อาศัยอยู่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สำหรับกรุงเทพมหานครและปริมณฑลก็มีชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากเช่นกัน ชาวไทยมุสลิมดำเนินชีวิตตามรูปแบบที่ศาสนาบัญญัติไว้อย่างเคร่งครัด ซึ่งชาวไทยมุสลิมมักจะอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง ด้วยความเป็นมุสลิมและยึดมั่นในหลักการของอิสลาม ไม่ว่ามุสลิมจะอยู่ที่ใด มุสลิมจะต้องสร้างสถานที่เพื่อทำการละหมาด แม้ว่าสถานที่นั้นจะเป็นไม้ ดิน หรือเป็นปูนก็ต้องกระทำเพราะถือว่าเป็นที่ขาดไม่ได้ที่มุสลิมจะต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม (ญะมาอะฮ์) และด้วยการที่ดำเนินชีวิตตามหลักศาสนานั้นทำให้มีสื่อประเพณีที่แตกต่างกับชุมชนชาวไทยพุทธอย่างเห็นได้ชัด หนึ่งในนั้นคือ คุตบะฮ์วันศุกร์

บทบาทหน้าที่ของสื่อประเพณีมีหลายหน้าที่ด้วยกัน หนึ่งในนั้น คือการให้การศึกษา โดยลักษณะของการศึกษานั้นมีหลากหลาย เช่น การให้ความรู้ทั่วไปด้านศาสนา, การอบรมจริยธรรม การชี้แนะปฏิบัติ เป็นการหล่อหลอมสมาชิกของชุมชนนั้น ๆ ให้เป็นคนดีในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของคุตบะฮ์วันศุกร์ นั่นคือ การเทศนาอบรมสั่งสอน เพื่อให้มุสลิมมีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ มีความรู้ เพื่อนำความรู้นั้นไปใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า คุตบะฮ์วันศุกร์นั้นเป็นสื่อประเพณี ประเภทหนึ่ง

“ คุตบะฮ์” หมายถึง การเทศนา, การอบรม หรือการให้ความรู้ที่ถูกเจาะจงเฉพาะในวันศุกร์เท่านั้น โดยแสดงการเทศนาก่อนจะละหมาดวันศุกร์ด้วยระยะเวลาที่พอเหมาะไม่มากและก็ไม่น้อยเกินไป แต่สุนนะฮ์ของท่านรَسُولุลลอฮ์(ศาสนทูตของอัลลอฮ์)จะคุตบะฮ์สั้นแต่ยื่นละหมาดวันศุกร์นาน ฉะนั้นการคุตบะฮ์จึงเป็นการสอน หรือการเทศนาเกี่ยวกับคำสอนของอิสลาม โดยมีเป้าหมาย

เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับอิสลามให้มากขึ้น และถูกต้อง, กระตุ้นจิตวิญญาณแห่งอิมาน (การศรัทธา) และเพื่อทำให้เกิดความยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์สำหรับพี่น้องมุสลิมที่มาร่วมละหมาดวันศุกร์ อีก ทั้งคุตบะฮ์ยังเป็นเงื่อนไขหนึ่งของการละหมาดวันศุกร์ กล่าวคือถ้าไม่มีการคุตบะฮ์แล้วไซ้ การละหมาดวันศุกร์ถือว่าใช้ไม่ได้ (มูริด ทิมะเสน)

ดังมีบทบัญญัติในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ซูเราะหุ (บท) ที่ 62 “อัลญุมอะฮ์” อายะหุ (โองการ) ที่ 9-10 ว่า

“โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย เมื่อได้มีเสียงร้องเรียก(อะซาน) เพื่อทำละหมาดวันศุกร์ ก็จงรีบเร่งไปสู่การรำลึกถึงอัลลอฮ์และจงละทิ้งการค้าขายเสีย นั่นเป็นการดีสำหรับพวกเจ้าหากพวกเจ้ารู้ ต่อ เมื่อการละหมาดได้สิ้นสุดลงแล้วก็จงแยกย้ายกันไปตามแผ่นดิน และจงแสวงหาความโปรดปรานของอัลลอฮ์และจงรำลึกถึงอัลลอฮ์ให้มาก ๆ เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับชัยชนะ”

คุตบะฮ์วันศุกร์มีความสำคัญ 2 ประการด้วยกัน ประการแรก คือ คุตบะฮ์วันศุกร์เป็นบัญญัติของศาสนา ซึ่งหมายความว่าทุกวันศุกร์ จำเป็นต้องมีการคุตบะฮ์ ถ้ามีสติใดในวันธรรมดาไม่มีการเรียนการสอน อย่างน้อยที่สุดสัปดาห์หนึ่งต้องมีอย่างน้อยหนึ่งวัน คือวันศุกร์ ประการที่สอง คุตบะฮ์วันศุกร์คือการสั่งสอนอบรมให้กับสัปปุรุษ หรือคนที่เป็นมุสลิมที่อยู่ในละแวกนั้น เข้าใจถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละสัปดาห์ ทั้งในชุมชนและสังคมภายนอก คุตบะฮ์จึงเหมือนกับการนำไปสู่การพัฒนาของชุมชน โดยบอกถึงวิธีแก้ปัญหานั้น โดยอยู่บนหลักการของอิสลาม

การละหมาดวันศุกร์และละหมาด 5 เวลา มีความดีมากมายจนสามารถลบล้างความผิดเล็กน้อยทั้งหลายที่เกิดขึ้นในระหว่างนั้น ท่านนบีมุฮัมมัด (ศ็อลลา) กล่าวว่า “ละหมาดห้าเวลาและละหมาดวันศุกร์หนึ่งไปจนถึงอีกศุกร์หนึ่ง และรวมภอนหนึ่งไปอีกรวมภอนหนึ่ง เป็นสิ่งไถ่ถอนความผิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างนั้น หากมิได้กระทำความผิดใหญ่”

โดยในทุกวันศุกร์เวลาประมาณหลังเที่ยงวันเล็กน้อย ชายชาวไทยมุสลิม (สำหรับผู้หญิงไม่เป็นการบังคับ) จะมุ่งหน้าไปสู่มัสยิด โดยมีอิหม่ามหรือคอเต็บทำหน้าที่แสดงคุตบะฮ์วันศุกร์ โดยห้ามพูดคุยกันขณะคอเต็บกำลังแสดงคุตบะฮ์ เพราะเมื่อใดที่มีการพูดคุยการมาละหมาดวันศุกร์ของผู้นั้นจะขาดความสมบูรณ์ นอกจากนั้นจะทำให้พลาดโอกาสจากการได้รับประโยชน์จากเนื้อหาสาระของคุตบะฮ์ด้วย มุสลิมนั้นต้องรีบมามัสยิดโดยเร็วที่สุด โดยมีสาเหตุ 2 ประการด้วยกัน

ประการแรก เพื่อมาฟังคำชี้แจง คำตักเตือนของอิหม่าม ประการที่สอง คือ มารำลึกถึงอัลลอฮ์ รวมถึงมุสลิมที่ทำการค้าขายในช่วงนั้น ต้องปิดร้านและมุ่งหน้าไปยังมัสยิด เพราะฉะนั้นความสำคัญของคุณบะฮ์วันศุกร์จึงแตกต่างกับบรรยายธรรมอื่น ๆ ด้วยประการทั้งปวง โดยมีหลักการที่แน่นอน ทั้งผู้พูด และผู้ฟังต้องให้ความสนใจ โดยเนื้อหาของคุณบะฮ์วันศุกร์มีหลากหลายประเภทด้วยกัน ดังงานวิจัยของโซรยา จามจูรี ที่ได้ศึกษาเนื้อหาและบทบาทของคุณบะฮ์วันศุกร์ที่มีในชุมชน โดยพบว่าเนื้อหาของคุณบะฮ์วันศุกร์ที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดคือ หลักศรัทธาทางศาสนา รองลงมาคือหลักคุณธรรม/จริยธรรม ยิ่งไปกว่านั้น การละหมาดวันศุกร์ หรือ คุณบะฮ์วันศุกร์ เป็นช่องทางที่สำคัญที่ชุมชนได้รับข่าวสารจากอิหม่าม อีกทั้งยังเป็นช่องทางที่ชุมชนมุสลิมพึงพอใจสูงสุดด้วย (กุสุมา ภาใหญ่, 2540)

คุณบะฮ์วันศุกร์นั้นเป็นเหมือนกับกิจวัตรของชาวไทยมุสลิมที่ต้องปฏิบัติ และประสิทธิผลของคุณบะฮ์วันศุกร์มีผลต่อจิตวิญญาณของชาวไทยมุสลิม ซึ่งแตกต่างจากการสื่อแบบอื่น ๆ ที่ไม่ต้องอาศัยการบังคับให้รับสื่อ นั้น เพียงแค่ความศรัทธาที่มีต่ออัลลอฮ์ ต่อคำสั่งใช้ของพระเจ้า ดังนั้นเราไม่ควรที่จะประเมินค่าของประสิทธิผลของคุณบะฮ์วันศุกร์ต่ำเกินไป

ศาสนาอิสลามมีลักษณะเด่น คือ อิสลามเป็นระบอบที่มีได้แยกกิจการศาสนาออกจากกิจการโลกวัตถุ การปฏิบัติตามพระบัญชาของพระเจ้าไม่ว่าจะเป็นในด้านการเมือง เศรษฐกิจ กฎหมาย สังคม วัฒนธรรม จริยธรรม และอื่น ๆ จึงถือว่าเป็นการแสดงความรักดีหรือการเคารพสักการะต่อผู้เป็นเจ้า เสมือนการปฏิบัติศาสนกิจทั้งสิ้น (โซรยา จามจูรี, 3)

สำหรับความหมายของคำว่า “อิสลาม” ก็คือการประมุขในสิ่งที่อัลลอฮ์ประทานมาในทุกแง่มุมของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นหลักศรัทธา กฎหมาย การเมือง แนวทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ทั้งหมดนั้นถูกประทานลงมาเพื่อมนุษย์ทั้งหมด รวมถึงยอมรับ ยอมจำนนและปฏิบัติตาม และสำหรับคำว่า “มุสลิม” นั่นคือ ผู้หรือสิ่งที่ยอมจำนนต่ออัลลอฮ์ และเป็นผลให้ผู้หรือสิ่งนั้นดำเนินไปบนแนวทางสันติ

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ทำให้ผู้วิจัยต้องการทราบว่าคุณบะฮ์วันศุกร์มีกระบวนการสื่อสารอย่างไร โดยผู้วิจัยเลือกศึกษาผู้ส่งสาร ซึ่งได้แก่ คอเต็บหรืออิหม่าม ซึ่งทำหน้าที่บรรยาย คุณบะฮ์วันศุกร์ ศึกษาว่าคอเต็บหรืออิหม่ามมีวิธีการแสวงหาข้อมูลมาทำการบรรยายที่แตกต่างกันหรือไม่ และกลยุทธ์ของคอเต็บหรืออิหม่ามแต่ละคนนั้นทำให้ชาวไทยมุสลิมเข้าฟังร่วม

คุณบะฮุวันศุกร์มากขึ้นหรือไม่ การที่คุณบะฮุวันศุกร์ นั้นเป็นสื่อพิธีกรรมที่อยู่บนพื้นฐานของความศรัทธาและกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดและบทบัญญัติจากพระเจ้า ผู้ที่ทำหน้าที่นำบทบัญญัติของพระเจ้าเข้ามาเผยแพร่ นั้นจะมีส่วนช่วยทำให้ประชาชาติมุสลิมของพระเจ้าเป็นคนดีขึ้นและปฏิบัติตามบทบัญญัตินั้น ๆ ได้มากขึ้นเพียงใด โดยผู้วิจัยหวังว่า ผลของการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนมุสลิมที่จะนำคุณบะฮุ ซึ่ง เป็นสื่อที่มีคุณค่ามาช่วยพัฒนาสมาชิกของชุมชนนั้น ๆ ให้ดีขึ้นได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารในคุณบะฮุวันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม
2. เพื่อศึกษาวิธีการแสวงหาข้อมูลของคอเต็บหรืออิมาม
3. เพื่อศึกษากลยุทธ์การบรรยายคุณบะฮุวันศุกร์ของคอเต็บหรืออิมาม

ปัญหาการวิจัย

1. กระบวนการสื่อสารในคุณบะฮุวันศุกร์ของชาวไทยมุสลิมเป็นอย่างไร
2. คอเต็บหรืออิมามมีวิธีการแสวงหาข้อมูลอย่างไร
3. กลยุทธ์การบรรยายคุณบะฮุวันศุกร์ของคอเต็บหรืออิมามเป็นอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ได้แก่ คอเต็บหรืออิมามที่ทำหน้าที่บรรยายคุณบะฮุวันศุกร์ในมัสยิดและกลุ่มผู้เข้าฟัง เลือกเป็นตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

นิยามศัพท์

คุณบะฮุ หมายถึง การเทศนา, การอบรม หรือการให้ความรู้ที่ถูกเจาะจงเฉพาะในวันศุกร์เท่านั้น โดยแสดงการเทศนาก่อนจะละหมาดวันศุกร์ด้วยระยะเวลาที่พอเหมาะ ไม่มากและก็ไม่น้อยเกินไป

อิสลาม หมายถึงศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์เดียว มีหลักศรัทธา 6 ประการ และหลักปฏิบัติ 5 ประการ โดยการเผยแพร่โดยศาสดามุฮัมมัดและมีพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานเป็นธรรมนูญสูงสุด

มุสลิม หมายถึง ผู้ที่มีความศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียวคือ อัลลอฮ์ และ ดำเนินชีวิตอย่างก้ำของเขาไปตามคำบัญชาของพระเจ้าอย่างเคร่งครัด

นบี คือบุคคลที่พระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าทรงแต่งตั้งขึ้นเป็นศาสดาของพระองค์เพื่อปฏิบัติตามพระบัญญัติของพระองค์หรือเผยแพร่ในหมู่ผู้คนจำนวนน้อย

อิหม่าม หมายถึง ผู้นำศาสนาอิสลามประจำมัสยิด และเป็นประธานกรรมการอิสลามประจำมัสยิด

คอเต็บ หมายถึง ผู้แสดงธรรมประจำมัสยิดแก่สัปบุรุษ โดยช่วยแบ่งเบาภาระของอิหม่ามในการแสดงคุตบะฮ์วันศุกร์และในโอกาสอื่น ๆ เท่านั้น

กระบวนการสื่อสาร หมายถึง กระบวนการสื่อสารในคุตบะฮ์วันศุกร์ ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยศึกษาในกรณีของผู้ส่งสาร สารและผู้รับสาร

ผู้ส่งสาร หมายถึง อิหม่ามหรือคอเต็บประจำมัสยิดต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลที่ขึ้นบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์

สาร หมายถึง เนื้อหาของคุตบะฮ์วันศุกร์ที่อิหม่ามหรือคอเต็บบรรยาย

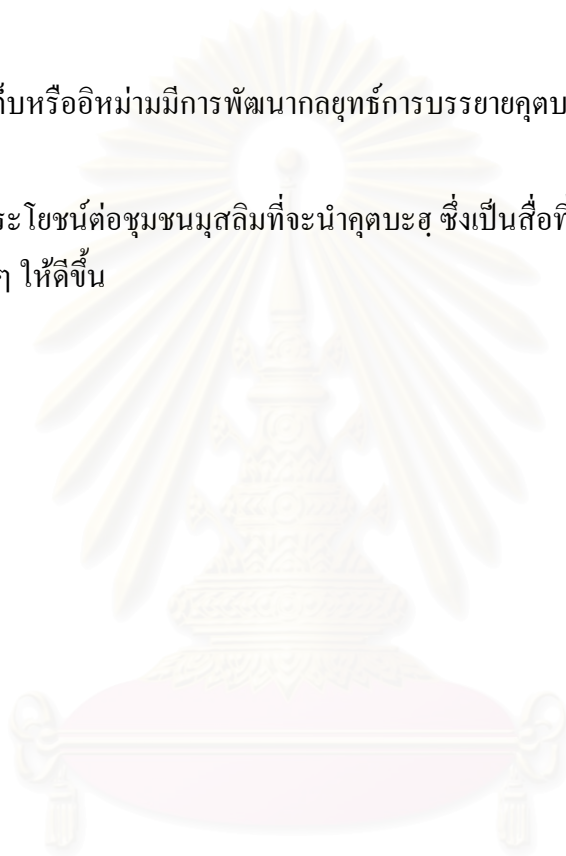
ผู้รับสาร หมายถึง ชาวไทยมุสลิมทั้งชายและหญิงที่เข้าร่วมฟังคุตบะฮ์วันศุกร์ ที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

วิธีการแสวงหาข้อมูล คือ วิธีการที่คอเต็บหรืออิหม่ามหาข้อมูลสำหรับบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ในสัปดาห์นั้น

กลยุทธ์การบรรยาย หมายถึง กลยุทธ์ของคอเต็บหรืออิหม่ามในการบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. เพื่อเป็นประโยชน์แก่คอเต็บหรืออิหม่ามที่จะพัฒนาการสื่อสารของคุตบะฮ์เพื่อการพัฒนาชุมชนของตน
2. เพื่อให้คอเต็บหรืออิหม่ามมีการพัฒนากลยุทธ์การบรรยายคุตบะฮ์เพื่อให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุด
3. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชุมชนมุสลิมที่จะนำคุตบะฮ์ ซึ่งเป็นสื่อที่มีคุณค่ามาช่วยพัฒนาสมาชิกของชุมชนนั้น ๆ ให้ดีขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารผ่านชุดบะฮุวันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม” ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีเพื่อเป็นกรอบในการศึกษาวิจัยดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร
2. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ
3. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อบุคคล
4. แนวคิดเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร
5. แนวคิดเกี่ยวกับการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร
6. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อประเพณี
7. แนวคิดเกี่ยวกับชุดบะฮุวันศุกร์
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร

“การสื่อสาร” นั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

วอเรน ดับเบิลยู วีเวอร์ (Warren W. Weaver) กล่าวว่า การสื่อสารในที่นี้ความหมายกว้างครอบคลุมถึงกระบวนการทุกอย่างที่จิตใจคน ๆ หนึ่งอาจมีผลต่อจิตใจคนอื่นคนหนึ่ง การสื่อสารจึงไม่หมายความแต่เพียงการเขียนและการพูดเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึง ดนตรี, ภาพ, การแสดง, บัลเลต์, และพฤติกรรมของมนุษย์อีกด้วย”

จอร์จ เกร็บเนอร์ (George Gerbner) “การสื่อสารคือการแสดงกิริยาสัมพันธ์ทางสังคม (Social interaction) โดยใช้สัญลักษณ์และระบบสาร (message system)

วิลเบอร์ แชรรมม์ (Wilbur Schramm) “การสื่อสาร คือ การมีความเข้าใจร่วมกันต่อเครื่องหมายที่แสดงข่าวสาร” (information signs)

ชาร์ลส์ อี ออสกู๊ด (Charles E. Osgood) “ในความหมายโดยทั่วไปแล้ว การสื่อสารเกิดขึ้นเมื่อฝ่ายหนึ่งคือผู้ส่งสารมีอิทธิพลต่ออีกฝ่ายหนึ่ง คือผู้รับสาร โดยใช้สัญญาณต่าง ๆ ซึ่งถูกส่งผ่านสื่อที่เชื่อมระหว่างสองฝ่าย”

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ค้ำยันเหล่านี้มีอยู่ร่วมกันก็คือ การสื่อสารของมนุษย์ตั้งอยู่บนหลักของความสัมพันธ์ คือจะต้องมีผู้เกี่ยวข้องอยู่ 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร อีกฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้รับสาร ซึ่งทั้งสองฝ่ายต้องมีความเกี่ยวพันกันกระบวนการสื่อสารจึงจะเกิดขึ้น

ดังนั้นสรุปได้ว่า การสื่อสาร คือกระบวนการถ่ายทอดสาร จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้รับสาร โดยผ่านสื่อ (ปรมา สตะเวทิน, 2529:7)

การสื่อสารเป็นกระบวนการที่สร้างความเข้าใจระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของผู้รับสาร โดยมีกระบวนการทำงานที่เป็นพลวัต (Dynamic) เกิดขึ้นต่อเนื่องตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารนั้น ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารจะมีการโต้ตอบกันตลอดเวลา ผู้ส่งสารอาจกลายเป็นผู้รับและผู้รับสารอาจเป็นผู้ส่งสารได้ เช่นกัน

องค์ประกอบของการสื่อสาร

โดยทั่วไปกระบวนการสื่อสาร จะประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 6 ประการ คือ

1. แหล่งสาร หรือผู้ส่งสาร) คือผู้ที่ทำการส่งสารไปยังผู้อื่น อาจเป็นบุคคลคนเดียวหรือหลายคนก็ขึ้นอยู่กับประเภทและระดับการสื่อสาร
2. สาร คือเรื่องราวหรือความคิดที่ผู้ส่งสารต้องการส่งหรือถ่ายทอดไปสู่ผู้รับสาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้รับรู้ความหมาย และมีปฏิกิริยาตอบสนอง
3. ช่องทางหรือสื่อ ช่องทาง หมายถึง ทางที่ทำให้ผู้ส่งสารกับผู้รับสารติดต่อกันได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย
4. ผู้รับสาร คือ บุคคลที่ได้รับเรื่องราว ความคิดจากผู้ส่งสาร สามารถคิดและรู้ความหมายของสารที่ได้รับ อาจเป็นบุคคลคนเดียว หรือกลุ่มคนก็ได้ เช่นเดียวกับผู้ส่งสาร
5. ผลที่เกิดจากการรับสาร
6. ปฏิกิริยาสะท้อนกลับ

องค์ประกอบของการสื่อสารแต่ละองค์ประกอบนั้นจะเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดประสิทธิผลของการสื่อสารได้ ดังนี้ (ขวัญเรือน กิตติวัฒน์, 2531)

1. ปัจจัยของผู้ส่งสาร ประกอบด้วย

1.1 ทักษะในการสื่อสาร หมายถึง ความสามารถหรือความชำนาญในการสื่อสาร ซึ่งจะทำให้ผู้ส่งสารสามารถวิเคราะห์จุดประสงค์ และความต้องการในการสื่อสารได้ตามที่ต้องการ รวมถึงการสามารถเลือกภาษาที่เหมาะสมกับผู้รับสาร

1.2 ทักษะหรือเจตคติ ผู้ส่งสารจะต้องมีทัศนคติที่ดีต่อการส่งสาร ข่าวสารและผู้รับสารจึงจะช่วยให้การส่งสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

1.3 ระดับความรู้ ผู้ส่งสารจะต้องมีความรู้และความเข้าใจในข่าวสารที่จะส่งไปก่อน เพื่อสามารถถ่ายทอดข่าวสารไปยังผู้รับได้

1.4 สถานภาพในระบบสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ บทบาท ตำแหน่งหน้าที่ ค่านิยม ความเชื่อ ฯลฯ

2. ปัจจัยย่อยของข่าวสาร ประกอบด้วย ลักษณะของสาร เนื้อหาของสาร การจัดรูปแบบของสาร เพื่อให้สามารถถ่ายทอดไปยังผู้รับได้อย่างถูกต้องและง่ายแก่การเข้าใจ

3. ปัจจัยย่อยของช่องทางการสื่อสารหรือสื่อ ได้แก่ ความเหมาะสมของสื่อที่ใช้ซึ่งสามารถเข้าไปสู่ระบบการรับรู้ของผู้รับสาร โดยผ่านระบบประสาทสัมผัสทั้ง 5 ซึ่งก่อให้เกิดการได้ยิน การสัมผัส การเห็น การได้กลิ่น การลิ้มรส การเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมจะทำให้ข่าวสารไปถึงผู้รับได้ตามวัตถุประสงค์

4. ปัจจัยย่อยของผู้รับสาร ประกอบด้วย

4.1 ทักษะในการสื่อสาร ผู้รับสารจะต้องมีความสามารถในการอ่าน ฟัง พูด และเขียนได้ รวมทั้งต้องสามารถคิดและใช้เหตุผลเพื่อวิเคราะห์ข่าวสารด้วย

4.2 เจตคติหรือทัศนคติของผู้รับสาร จะมีผลต่อพฤติกรรมการรับข่าวสารว่าจะออกมาในรูปใด

4.3 ระดับความรู้ จะเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อระดับความเข้าใจเนื้อหาของข่าวสาร

4.4 สถานภาพในระบบสังคมและวัฒนธรรม จะมีอิทธิพลต่อการตีความหมายของข่าวสาร นั่นคือจะเป็นตัวกำหนดกรอบความคิดของผู้รับสาร

โรเจอร์ (อ้างใน จุฑาปัทม์ สุนทรประภูต, 2544) นักวิชาการด้านการสื่อสารได้กล่าวว่า “การสื่อสาร คือกระบวนการที่ความคิดหรือข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสาร ไปยังผู้รับสาร ด้วยเจตนา

ที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร” วัตถุประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่งของการสื่อสารก็คือ การก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือเพื่อก่อให้เกิดผลบางประการในตัวผู้รับสาร โดยเกิดจากความตั้งใจของแหล่งสาร ซึ่งผลของการสื่อสารมี 3 ประการ คือ

1. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ของผู้รับสาร (Change in Receiver's knowledge)
2. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสาร (Change in Receiver's attitude)
3. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับสาร (Change in Receiver's behavior)

การแบ่งวัตถุประสงค์ของการสื่อสารในลักษณะนี้ ส่วนใหญ่มักใช้ในการนำการสื่อสารไปใช้ในงานด้านพัฒนา เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้รับสารให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น การเปลี่ยนแปลงใน 3 ระดับนี้มีความยากง่ายแตกต่างกัน และจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือการเปลี่ยนแปลงความรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างง่าย เราอาจใช้สื่อชนิดใดก็ได้ในการเปลี่ยนแปลงความรู้ และเมื่อผู้รับสารได้รับข่าวสารแล้วจะก่อให้เกิดความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้น และส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ผิดของผู้รับสารได้ ส่วนพฤติกรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงยาก ดังนั้นจึงต้องใช้เทคนิคและวิธีการ โน้มน้าวใจ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวผู้รับสารขึ้น ซึ่งสื่อบุคคลจะเป็นสื่อที่ใช้ได้ค่อนข้างประสิทธิภาพมากกว่าสื่ออื่น ๆ

วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

วัตถุประสงค์พื้นฐานของคนเราในการทำการสื่อสารก็เพื่อที่จะเป็นหน่วยที่มีอิทธิพล (Affecting Agent) กล่าวคือ เราทำการสื่อสารเพื่อมีอิทธิพลต่อผู้อื่น ต่อสิ่งแวดล้อมและต่อตัวเอง กล่าวสั้น ๆ ก็คือเราทำการสื่อสารเพื่อมีอิทธิพลต่องานที่มีอิทธิพล เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม หรือการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม หากเราต้องการจะพิจารณาวัตถุประสงค์ของการสื่อสารในรายละเอียด เราก็สามารถกระทำได้ในลักษณะดังนี้ กล่าวคือ เนื่องจากการสื่อสารเป็นกระบวนการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ซึ่งประกอบด้วยบุคคลสองฝ่าย คือผู้ส่งสารและผู้รับสาร ดังนั้นในการพิจารณาทั้งวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารและวัตถุประสงค์ของผู้รับสาร วัตถุประสงค์ของการสื่อสารสามารถแยกพิจารณาได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1. วัตถุประสงค์อะไร? และ 2. วัตถุประสงค์อย่างไร?

1. วัตถุประสงค์ “อะไร” ?

เป็นการวิเคราะห์วัตถุประสงค์ของการสื่อสารโดยใช้ความต้องการของผู้ส่งสารและผู้รับสารเป็นเกณฑ์ว่า ในการสื่อสารนั้นผู้ส่งสารมีความต้องการอะไร ? และผู้รับสารมีความต้องการอะไร? วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารกับวัตถุประสงค์ของผู้รับสารอาจไม่เหมือนกันก็ได้ ผู้รับสารอาจมีปฏิกิริยาต่อสารผิดแผกไปจากความตั้งใจผู้ส่งสารต้องการก็ได้ ซึ่งทำให้ผลของการสื่อสารไม่บรรลุเป้าหมายเจตนารมณ์หรือความตั้งใจของผู้ส่งสาร ผลที่ตามมาคือ “ความล้มเหลวของการสื่อสาร” ยกตัวอย่างเช่น ในการโฆษณาสินค้า ผู้โฆษณามีวัตถุประสงค์เพื่อชักจูงใจให้ประชาชนซื้อสินค้าของตน ในขณะที่บางคนดูโฆษณาสินค้าเพียงเพื่อความบันเทิงดูแล้วก็แล้วกัน ไม่ได้ตัดสินใจซื้อสินค้านั้นตามที่ผู้โฆษณาต้องการ เมื่อเป็นเช่นนั้นผู้โฆษณาในฐานะผู้ส่งสารก็ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ของตนตามที่ตั้งไว้

โดยทั่วไปแล้วเราพอจะสรุปถึงวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารและวัตถุประสงค์ของผู้รับสารในการทำการสื่อสารดังนี้

<u>วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร</u>	<u>วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร</u>
1. เพื่อแจ้งให้ทราบ (Inform)	1. เพื่อทราบ (Understand)
2. เพื่อสอนหรือให้การศึกษ (Teach or Educate)	2. เพื่อศึกษา (Learn)
3. เพื่อสร้างความพึงพอใจหรือให้ความบันเทิง (Please or Entertain)	3. เพื่อหาความพอใจ (Enjoy)
4. เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ (Propose or Persuade)	4. เพื่อกระทำหรือตัดสินใจ (Dispose or Decide)

2. วัตถุประสงค์ “อย่างไร”?

นอกเหนือจากการพิจารณาว่าทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารมีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร ในการสื่อสารแล้ว เรายังสามารถพิจารณาว่าทั้งสองฝ่ายมีวัตถุประสงค์อย่างไรได้อีกด้วย ในแง่ผลของการสื่อสารว่าการสื่อสารนั้นก่อให้เกิดผลโดยตรงหรือโดยอ้อม เบอร์โล (Berlo) ได้จำแนกวัตถุประสงค์ “อย่างไร” ออกเป็น 2 ประเภท คือ วัตถุประสงค์ที่เกิดผลทันที และวัตถุประสงค์ที่ใช้เป็นเครื่องมือ

- 2.1 วัตถุประสงค์ที่เกิดผลทันที (Consummatory purpose) คือวัตถุประสงค์ที่สารประสบผลสำเร็จในการก่อให้เกิดผลต่อผู้รับสารตามที่ผู้ส่งสารต้องการ โดยตัวของสารนั้นเป็นผลที่เกิดจากสารนั้นโดยตรง เป็นการสร้างความพอใจแก่ผู้ส่งสารและผู้รับสารในทันทีทันใด (Immediate Reward) เช่นการเสนอข่าวอาชญากรรม บันเทิง กีฬา และข่าวสังคม

ของหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นข่าวที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย สามารถตอบสนองความต้องการของผู้อ่าน (Need Satisfaction) ได้ทันทีทันใด จัดเป็นข่าวเบา ๆ (Soft News) เมื่อผู้อ่านอ่านแล้วเข้าใจได้ทันที (ซึ่งก็สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของผู้เสนอข่าวด้วย) หรือการแสดงละครโทรทัศน์หรือภาพยนตร์ซึ่งมุ่งสร้างความบันเทิงแก่ผู้ชม ในขณะที่ผู้ชมก็มุ่งที่จะดูเพื่อความผ่อนคลาย

- 2.2 วัตถุประสงค์ที่ใช้เป็นเครื่องมือ (Instrumental purpose) คือวัตถุประสงค์ที่ไม่หวังให้สารก่อให้เกิดผลในทันทีโดยตัวของสารนั่นเอง หากแต่สารนั้นถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อนำไปสู่การใช้สารนั้นเป็นเครื่องมือให้เกิดผลนั้น สารนั้นสร้างความพอใจแก่ผู้ส่งสารและผู้รับสารช้า (Delayed Reward) เช่น การเสนอข่าวเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การเมือง และการต่างประเทศซึ่งจัดเป็นข่าวหนัก (Hard News) หรือบทความด้านเศรษฐกิจหรือการเมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องใช้ความคิดในการอ่านวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจ ผลที่ผู้อ่านได้รับจากการข่าวหรือบทความประเภทนี้คือ สามารถใช้สิ่งที่ตนอ่านไปคุยให้คนอื่นฟังเพื่อแสดงให้เห็นว่าตนเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจ (Well-informed) ในเรื่องการเมืองและเศรษฐกิจ หรือนำไปใช้ในการแก้ปัญหา สิ่งที่ตนได้อ่าน ไม่ได้สร้างความสบายใจหรือความพอใจในทันที แต่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการกระทำอย่างอื่นในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ “อย่างไร”? นี้ อาจมีความไม่สอดคล้องกันระหว่างวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารกับวัตถุประสงค์ของผู้รับสารได้ กล่าวคือผู้ส่งสารอาจมีวัตถุประสงค์ต้องการให้เป็นเครื่องมือนำไปสู่การกระทำอย่างอื่นต่อไป ในขณะที่ผู้รับสารมีวัตถุประสงค์ที่ต้องการใช้ทันทีก็ได้

ประเภทของการสื่อสาร

เมื่อพูดถึงการสื่อสารของมนุษย์ เราคงเคยได้ยินชื่อของการสื่อสารแบบต่าง ๆ เช่น การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารมวลชน การสื่อสารในองค์กร และเคยได้ยินแม้กระทั่งการสื่อสารเชิงวัจนะ และเชิงอวัจนะ เป็นต้น การสื่อสารประเภทต่าง ๆ เหล่านี้มีอะไรเป็นเกณฑ์ในการจำแนก และมีลักษณะเฉพาะอย่างไรจึงมีความแตกต่างจากการสื่อสาร

การแยกประเภทโดยใช้จำนวนของผู้ทำการสื่อสารเป็นเกณฑ์นั้น สามารถจำแนกได้ดังนี้
การสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal Communication)

การสื่อสารภายในบุคคลเป็นการสื่อสารของบุคคลคนเดียว บุคคลคนเดียวกันนั้นทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร กล่าวคือระบบประสาทส่วนกลางของบุคคลนั้นจะทำหน้าที่ทั้งส่งสารและรับสาร ตัวอย่างของการสื่อสารภายในบุคคลได้แก่ พุดกับตัวเอง การร้องเพลงฟังคนเดียว การเขียนจดหมายแล้วอ่านตรวจทานก่อนส่ง การคิดถึงงานที่จะทำ เป็นต้น

การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)

คือการสื่อสารที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาทำการสื่อสารกันในลักษณะตัวต่อตัวกล่าวคือ ทั้งฝ่ายผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถที่จะติดต่อและเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง ในขณะที่หนึ่งคนจะทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร คนอื่น ๆ ทำหน้าที่เป็นผู้รับสาร ดังนั้นการสื่อสารระหว่างบุคคลจึงเกิดขึ้นได้ทั้งในกรณีคน 2 คน เช่น การพูดคุยกันระหว่าง 2 คน ในทำนองเดียวกันการสื่อสารระหว่างบุคคลก็เกิดขึ้นได้ในกรณีของกลุ่มย่อย ซึ่งคนมากกว่า 2 คนขึ้นไปมารวมกันในลักษณะที่สามารถติดต่อแลกเปลี่ยนกันได้โดยตรง เช่นการประชุมกลุ่มย่อย การเรียนในชั้นเรียน เป็นต้น

การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large Group Communication)

เป็นการสื่อสารระหว่างคนจำนวนมากซึ่งอยู่ในที่เดียวกันหรือใกล้เคียงกัน เช่น การอภิปรายในหอประชุม การพูดหาเสียงเลือกตั้ง การสอนที่มีกลุ่มผู้เรียนจำนวนมากซึ่งอยู่ในห้องเรียน จำต้องอาศัยสื่อการสอน เช่น โทรทัศน์วงจรปิด เป็นต้น การสื่อสารในกลุ่มใหญ่นี้โอกาสที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารจะติดต่อแลกเปลี่ยนกันโดยตรงมีอยู่น้อย และขาดลักษณะของการสื่อสารแบบตัวต่อตัว

การสื่อสารในองค์กร (Organizational Communication)

เป็นการสื่อสารระหว่างผู้เป็นสมาชิกขององค์กรหรือหน่วยงานเพื่อปฏิบัติการกิจของหน่วยงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งประกอบด้วย การสื่อสารระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา การสื่อสารระหว่างผู้ร่วมงานในระดับเดียวกัน ตัวอย่างของการสื่อสารในองค์กรได้แก่ การสื่อสารในบริษัทและการสื่อสารในหน่วยงานราชการ เป็นต้น

การสื่อสารระหว่างผู้ร่วมงานในระดับเดียวกัน ตัวอย่างของการสื่อสารในองค์กร ได้แก่ การสื่อสารในบริษัทและการสื่อสารในหน่วยงานราชการ เป็นต้น

การสื่อสารมวลชน (Mass Communication)

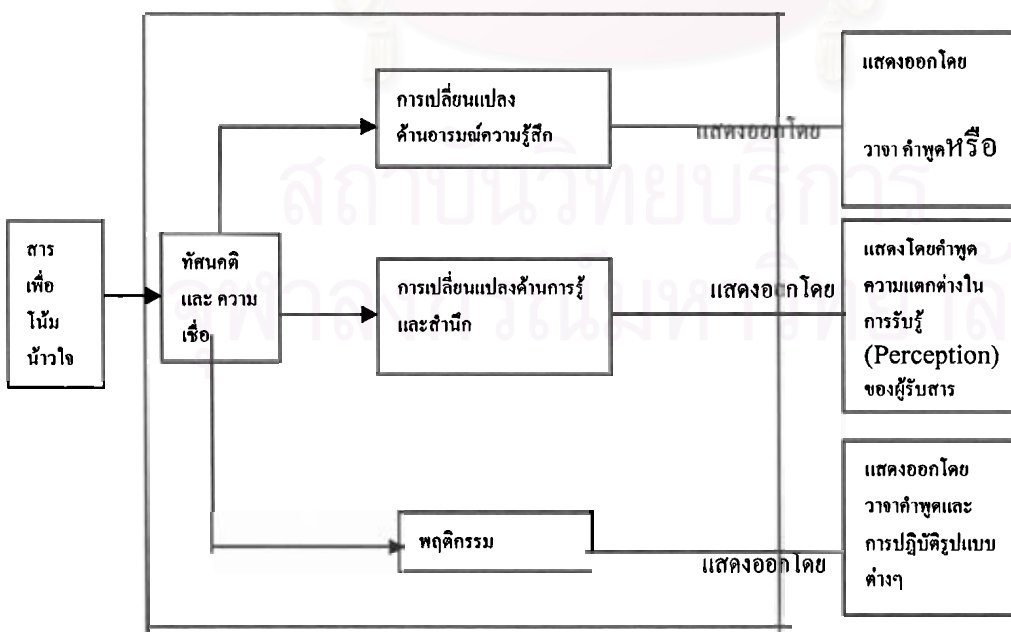
เป็นการสื่อสารกับมวลชนจำนวนมากในขณะเดียวกันพร้อม ๆ กัน โดยสมาชิกของมวลชนแต่ละคนอยู่ในที่ต่าง ๆ กัน เพื่อให้ข่าวสารไปถึงมวลชนได้พร้อมกันจึงต้องอาศัยสื่อที่เข้าถึงประชาชนจำนวนมากในเวลาอันรวดเร็ว คือ สื่อมวลชน (Mass Media) ซึ่งได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

โรเซนเบิร์กและโฮฟแลนด์กล่าวว่า ผลของการโน้มน้าวใจจะรวมทัศนคติและความเชื่อไว้ เมื่อมีการตอบสนอง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดในตัวผู้รับสารจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการรู้และสำนึก การเปลี่ยนแปลงในด้านอารมณ์และความรู้สึก การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังรูป

การเปลี่ยนแปลงภายใน

การเปลี่ยนแปลงภายนอก

จากรูป แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ ทศนคติกับการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ซึ่งรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงภายนอกร่างกาย ซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้ ในที่นี้เราจะพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทีละชนิด

การเปลี่ยนแปลงความรู้และจิตสำนึก คำว่า Cognition รวมความถึงความคิดรวบยอด (Concept, Awareness) ความเชื่อที่เรามีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด คุณค่าที่เราให้ต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือความเชื่ออย่างหนึ่งอย่างใดและโลกทรรศน์รอบตัวเรา ปกติการเปลี่ยนแปลงในการรู้และจิตสำนึกแสดงออกให้เห็นได้ทางวาจา ซึ่งผู้รับสารแสดงออกมาหลังจากได้ฟังสารที่โน้มน้าวใจแล้ว แต่อย่างที่ได้อธิบายมาแล้ว การเปลี่ยนแปลงในการรู้ความคิดรวบยอดหรือโลกทรรศน์อาจจะไม่เกิดในทันทีแต่อาจจะเกิดเพราะไปได้ข้อมูลเพิ่มขึ้นเกิดจากการพูดคุยกับเพื่อนร่วมงาน เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงในการรับรู้อาจเกิดขึ้นได้เช่นกัน เราอาจจะเคยพบบุคคลซึ่งเราไม่ประทับใจเลยในบุคลิก เช่น แต่งตัวปอน ๆ ผมยว แต่หลังจากการพูดที่ก่อปรด้วยเหตุผลน่าโน้มน้าวใจเราเปลี่ยนการรับรู้เกี่ยวกับตัวเขา หรือในทางกลับกัน เราอาจจะเคยพบผู้ที่มีบุคลิกดีน่าเชื่อถือแต่หลังจากฟังวาจาของเขาแล้ว เราอาจจะเปลี่ยนการรับรู้ของเราไปในทางลบก็ได้

เราอาจจะตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ผู้ส่งสารที่โน้มน้าวใจอาจจะไม่สามารถทำให้ผู้รับสารถึงขั้นลงมือปฏิบัติได้ แต่ผู้ส่งสารอาจจะทำให้ผู้รับสารเปลี่ยนความรู้จิตสำนึก ความคิดรวบยอดหรือการรับรู้ได้ และการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ก็จะจะเป็นพื้นฐานให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในภายหน้าเมื่อรับสารที่โน้มน้าวใจต่อ ๆ ไป

การเปลี่ยนแปลงอารมณ์ความรู้สึก คำว่า Affection หมายถึงอารมณ์ความรู้สึก การเปลี่ยนแปลงอาจแสดงออกได้โดยการหัวเราะ ร้องไห้ ขนหัวลุก ตัวสะท้าน เป็นต้น ในการทดลองทางจิตวิทยา นักจิตวิทยาจะมีเครื่องวัดความเปลี่ยนแปลงด้วยการวัดจังหวะการเต้นของหัวใจ ความดันโลหิต วัดปฏิกิริยา ตอบโต้ทางผิวหนังด้วยกระแสไฟฟ้า และการที่เหงื่อออก แต่การวัดการตอบโต้เช่นนี้ภายนอกห้องทดลองย่อมเป็นไปได้ยาก ผู้ส่งสารจำเป็นต้องฟังจากวาจาหรือสังเกตต่อกับปฏิกิริยาจากผู้รับสารด้วยตนเอง เช่น ผู้ฟังอาจตอบสนองว่า “ได้ยินนายกสมาคมกล่าวเกี่ยวกับการตั้งกองทุนอาหารกลางวันเพื่อเด็กยากจนแล้ว สงสารเด็กพวกนั้นจังเลย” การจัดทำโปสเตอร์เพื่อโน้มน้าวใจให้บริจาคเพื่อเด็กกำพร้าก็อาศัยหลักการโน้มน้าวใจเช่นกัน (มีข้อสังเกตอยู่ว่า เด็กที่เลือกมาเป็นแบบจะต้องไม่ใช่เด็กที่พิการน่าเกลียดน่ากลัวจนให้ความรู้สึกตอบสนองในทางลบว่า “เด็กคนนี้จะตาย

จะมีความสุขกว่ามีชีวิตอยู่” หรือจะต้องไม่ใช่เด็กที่หน้าตาทำทางหรือแต่งตัวสวยงามเกินไปจนเกิดความรู้สึกในตัวผู้บริจาคว่า “เด็กคนนี้ดูดีกว่าลูกฉันตั้งเยอะ เรื่องอะไรมันต้องไปบริจาค)

การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม ในที่นี้ให้คำจำกัดความว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำที่สามารถเห็นได้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้เป็นไปได้ค่อนข้างยาก เราอาจจะโน้มน้าวใจให้คนเห็นด้วยกับเราว่าบุหรี่และสุราเป็นสิ่งเสพติดควรหลีกเลี่ยง เปลี่ยนแปลงด้านการรับรู้แต่ในการที่จะให้หยุดเสพทั้งสองสิ่งนี้เป็นสิ่งยาก ในการที่จะสังเกตการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม เราสังเกตได้ทั้งจากวาจาของผู้รับสารและการกระทำของเขา

การเปลี่ยนแปลงทั้ง 3 ชนิดดังกล่าวมาแล้วไม่สามารถจะแยกออกได้เป็นชนิด ๆ อย่างชัดเจน ส่วนใหญ่มักจะเกิดขึ้นคาบเกี่ยวกัน เป็นหน้าที่ของนักสื่อสารที่จะต้องวางแผนการณรงค้อย่างรอบคอบเพื่อให้ได้ผลตามที่ต้องการ

เกณฑ์ 3 ประการซึ่งใช้ในการตัดสินความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของสภาพการณ์สื่อสารหนึ่ง ๆ (อรรถรณ ปิณฑน์โอวาท, 2537:5-6) คือ

1. การสื่อสาร เพื่อโน้มน้าวใจจะถือได้ว่าประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อมีความสอดคล้องกันระหว่างเจตนาของผู้ส่งสารและพฤติกรรมของผู้รับสาร
2. สืบเนื่องมาจากประการแรก ระดับความสอดคล้องระหว่างเจตนาของผู้ส่งสารและพฤติกรรมที่ตามมาของผู้รับสารเป็นอีกเกณฑ์ที่ใช้วัดสัมฤทธิ์ผลของความน่าโน้มน้าวใจของสาร
3. ระดับของความยากในการสื่อสาร หากผู้ส่งสารสามารถโน้มน้าวใจ ผู้ที่มีทัศนคติฝังแน่นให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติใหม่ ย่อมถือได้ว่าผู้นั้นประสบความสำเร็จในการสื่อสารมากกว่าผู้ส่งสารที่โน้มน้าวใจผู้รับสารที่ยังไม่มีทัศนคติฝังแน่น

การเลือกใช้สื่อเพื่อการโน้มน้าวใจ

พีระ จีร์ โสภณ (อ้างใน คารุเรศ กาศโอสถ, 2543: 84) ได้เสนอหลักเกณฑ์ในการเลือกใช้สื่อมวลชนของผู้ส่งสาร ซึ่งพอจะเป็นแนวทางสำหรับให้ผู้โน้มน้าวใจได้พิจารณา ดังนี้

1. ด้านความสะดวกในการเข้าถึง โดยพิจารณาว่าสื่อใดที่ผู้รับสารกลุ่มเป้าหมาย สามารถเข้าถึงง่ายที่สุด เช่น หาซื้อหรือเป็นเจ้าของได้ง่าย ราคาถูกรับได้ง่าย เป็นต้น เช่น คนชนบทเข้าถึงวิทยุ (และโทรทัศน์) มากกว่าหนังสือพิมพ์

2. ด้านการครอบคลุมของสื่อ หมายถึงความสามารถ หรือประสิทธิภาพของสื่อที่จะไปถึงผู้รับ ทั้งนี้โดยพิจารณาในแง่การครอบคลุมพื้นที่หรือบริเวณที่ผู้รับสารอาศัยอยู่ เช่น หนังสือพิมพ์บางฉบับอาจจะวางจำหน่ายทั่วประเทศ บางฉบับวางจำหน่ายเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ซึ่งผู้ที่อยู่บริเวณนอกเหนือจากพื้นที่บริเวณดังกล่าวก็ไม่สามารถหาซื้ออ่านได้

3. ด้านประสิทธิผลของสื่อ ลักษณะของสื่อ 2 ด้านที่กล่าวมาแล้วเป็นลักษณะในด้านสมรรถภาพหรือประสิทธิภาพ ส่วนในด้านประสิทธิผลหรือผลที่เกิดจากการใช้สื่อ นั้นอาจพิจารณาได้ในหัวข้อต่อไปนี้

3.1 การเรียกความสนใจ สื่อบางชนิดเรียกความสนใจจากผู้รับได้มากกว่าสื่อชนิดอื่น เช่น สื่อโทรทัศน์มีทั้งภาพและเสียงย่อมเรียกความสนใจได้ดีกว่าสื่อวิทยุหรือหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

3.2 การให้ความเข้าใจ วิทยุอาจจะเหมาะสมในการประกาศหรือให้ข่าว แต่หนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์เหมาะที่จะให้ข้อมูลรายละเอียด สำหรับโทรทัศน์นั้นได้เปรียบในแง่การสาธิตแสดง

3.3 การชักจูงใจ การให้ข่าวสารโดยมีสื่อบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องในการส่งสาร ย่อมมีผลในการชักจูงใจให้ปฏิบัติดีกว่าการให้ข่าวสารโดยไม่มีแหล่งข่าวสารหรือตัวบุคคลมาถ่ายทอดข่าวสาร วิทยุ และโทรทัศน์สามารถใช้น้ำเสียงของบุคคลผู้ส่งสารโน้มน้าวใจได้ผลดี โดยเฉพาะสำหรับสื่อสิ่งพิมพ์นั้น คอลัมนิสต์หรือชื่อผู้เขียนอาจมีส่วนในการชักจูงเหมือนกันแต่ก็ยังไม่ผลเท่าการใช้น้ำเสียง กิริยาท่าทางและสีหน้าซึ่งเป็นอวัจนะสารเข้ามาช่วยเสริม

3.4 การสร้างความจดจำ การได้เห็นทั้งภาพและฟังเสียง มีส่วนช่วยในการจดจำได้ดีกว่าการเห็นหรือฟังเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม การเห็นอาจช่วยสร้างความจดจำได้ดีกว่าการฟังอย่างเดียว การฟังและการดูจากสื่อวิทยุหรือโทรทัศน์มีข้อเสียเปรียบที่ผ่านตาไปแล้ว ไม่สามารถนำมาทบทวนซ้ำเหมือนกับการอ่านสื่อสิ่งพิมพ์ ดังนั้น ถ้าต้องการส่งสารผ่านสื่อวิทยุหรือโทรทัศน์ให้ผู้รับสารจดจำได้ ก็จำเป็นต้องส่งซ้ำ ๆ กัน เช่น การโฆษณาในวิทยุและโทรทัศน์ที่เราคุ้นหูคุ้นตา

4. ด้านความน่าเชื่อถือ จากการวิจัยในหลายกรณียังไม่มีผลสรุปที่ชัดเจนว่าสื่อชนิดใดผู้รับสารให้ความเชื่อถือมากที่สุด โดยทั่วไปสื่อโทรทัศน์มักจะได้รับ ความเชื่อถือค่อนข้างสูงกว่าสื่ออื่นในด้านการรายงานข่าว แต่เมื่อลองเปรียบเทียบระหว่างแต่ละสื่อกันเองแล้ว จะพบว่าหนังสือพิมพ์บางฉบับได้รับความน่าเชื่อถือสูงกว่าบางฉบับ ข่าวโทรทัศน์บางช่องได้รับความเชื่อถือสูงกว่าบางช่อง

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อบุคคล

สื่อบุคคล หมายถึง ตัวบุคคลผู้ให้นำข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง โดยอาศัยการติดต่อสื่อสารแบบตัวต่อตัวระหว่างบุคคล 2 คนหรือมากกว่า 2 คนขึ้นไป

แคทซ์ และ ลาซาร์สเฟลด์ (Katz and Lazarsfeld, 1995: 27) ให้ความเห็นว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล มีผลต่อการทำให้ผู้รับสารยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติและยอมรับที่จะให้ความร่วมมือ ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มากที่สุด ฉะนั้นสื่อบุคคลจึงมีความสำคัญมากกว่าสื่อมวลชนในชั้นจูงใจ ส่วนสื่อมวลชนจะมีความสำคัญกว่าในชั้นของการให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง และอาจมีผลบ้าง ในการสร้างทัศนคติในเรื่องที่บุคคลยังไม่เคยรับรู้มาก่อน

สำหรับปัจจัยที่ทำให้การติดต่อสื่อสาร โดยผ่านสื่อบุคคลมีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลมากกว่าการติดต่อสื่อสารโดยผ่านสื่อมวลชน ตามแนวความคิดของ Lazarsfeld และคณะมี 4 ประการ คือ

1. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล สามารถจัดการเลือกรับสารของผู้ฟังได้ เนื่องจากการหลีกเลี่ยงการรับฟังหรือการสนทนาเป็นไปได้ยากกว่าการรับข่าวสารจากสื่อมวลชน โดยในการรับข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้น ผู้รับสารอาจหลีกเลี่ยงไม่รับฟังเนื้อหาที่ขัดแย้งกับทัศนคติและความเชื่อของตน หรือเรื่องที่ไม่สนใจได้ง่าย
2. การติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้า เปิดโอกาสให้ผู้ส่งสารสามารถปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่ใช้สนทนากันได้ในเวลาอันรวดเร็ว ถ้าเนื้อหาที่สนทนากันนั้นได้รับการต่อต้านจากคู่สนทนา
3. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น จะมีลักษณะง่าย ๆ เป็นกันเอง จึงง่ายต่อการชักจูงใจให้คล้อยตาม
4. ผู้รับสารส่วนใหญ่มักจะเชื่อถือในข้อตัดสินใจและความคิดเห็นของผู้ที่เขารู้จักและนับถือมากกว่าที่เขาไม่เคยรู้จักมาก่อน แล้วมาติดต่อสื่อสารด้วย

โดยจุมพล รอดคำดี (อ้างใน บุญบา สุธีธร, 2530: 43) ได้เปรียบเทียบข้อดี-ข้อจำกัดของสื่อบุคคลไว้ดังนี้

ข้อดีของสื่อบุคคล

1. ผู้พูดสามารถใช้บุคลิกลักษณะ ความสามารถเฉพาะตัว ในการดึงดูดความสนใจและเร้าใจผู้ฟังให้ติดตามเรื่องราวของตนได้
2. การใช้คำพูดสามารถดัดแปลงแก้ไขหรือยืดหยุ่นให้เหมาะสมกับโอกาส หรือเหตุการณ์นั้น ได้ดีกว่าอย่างอื่น โดยเฉพาะผู้แสดงสื่อพื้นบ้านนั้น มักเป็นผู้แต่งข้อความโดยอาศัยปฏิภาณไหวพริบของตนเองในขณะที่แสดง ทำให้สามารถดัดแปลงบทบาทเนื้อหาสาระของตนได้ในทันทีโดยสังเกตจากปฏิกิริยาป้อนกลับของกลุ่มผู้ชม
3. สามารถสร้างความเข้าใจได้รวดเร็วและสร้างสัมพันธภาพและมนุษยสัมพันธ์ได้ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร
4. ประหยัดทั้งเวลาและค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะสื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่หาง่าย ราคาถูก ได้รับความนิยมาจากทุกเพศทุกวัย และเป็นสื่อที่ให้ผลในการจูงใจสูง

ข้อจำกัดของสื่อบุคคล

1. ใช้ไม่ได้ผลเต็มที่ หากบุคคลที่เป็นสื่อขาดทักษะในการพูดและนำเสนอเนื้อหาตามสถานการณ์ที่เหมาะสม
2. ในกรณีที่เนื้อหาเป็นเรื่องซับซ้อน การใช้คำพูดอย่างเดียวไม่อาจสร้างความเข้าใจได้โดยทันที
3. เป็นสื่อที่ไม่ถาวร หากแก่การตรวจสอบและอ้างอิงนอกจากจะมีการบันทึกคำพูดนั้น ๆ ไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือบันทึกเสียงไว้
4. หากผู้พูด (ผู้ส่งสาร) อยู่ห่างจากผู้รับสารมาก ๆ จะทำให้การสื่อสารไม่ได้ผลเต็มที่ เพราะไม่อาจสังเกตปฏิกิริยาป้อนกลับของกันและกันได้

แนวคิดเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร

การศึกษาเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารนั้น โดยทั่วไปแล้วก็คือการศึกษาถึงปัจจัยและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อความน่าเชื่อถือ ซึ่งมักเรียกขานแตกต่างกันไป เช่น ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร การวิจัยความแตกต่างของสถานะ ผู้นำความคิดเห็น

แมคไกว์ (McGuire) กล่าวไว้ว่า ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารเกิดขึ้นจากการที่ผู้รับสารยอมรับในเนื้อหา ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ปรากฏเป็นจริง ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารจะอยู่ที่การยอมรับของผู้รับสารต่อผู้ส่งสารว่ารู้สิ่งใดที่ถูก และมีสิ่งใดเป็นสิ่งที่โน้มน้าวใจให้รับรู้หรือถ้ากล่าวอย่างสั้น ๆ ก็คือความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารขึ้นกับการยอมรับในความชำนาญ (Expertise) และสิ่งที่ประจักษ์ (Objectivity) (McGuire, 1973:230)

เบตติงเฮาส์ (Bettinghaus) ตั้งข้อสังเกตว่า ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารมิได้ขึ้นกับคุณสมบัติหนึ่งคุณสมบัติใดเพียงประการเดียว แต่เกี่ยวพันกับบุคลิกอื่น ๆ ด้วย เช่น สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น ฉะนั้น ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารจึงตั้งอยู่บนรากฐานของการยอมรับจากผู้รับสารในหลาย ๆ สิ่งของผู้ส่งสารอันประกอบด้วยคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. องค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถ ประกอบด้วยการมีคุณค่า ความชำนาญ การมีคุณสมบัติ และความสามารถในการหารายได้ให้แก่ตนเอง กลุ่มตัวแปรเหล่านี้ทำให้เกิดการยอมรับในความน่าเชื่อถือต่อผู้ส่งสาร
2. องค์ประกอบด้านความรู้ที่ปลอดภัย ประกอบด้วยความมีมิตรต่อกัน มีเมตตา ใจกว้างใจ และเป็นกันเอง กลุ่มตัวแปรเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความรู้ที่ปลอดภัย และใจกว้างใจในตัวผู้ส่งสาร
3. องค์ประกอบด้านบุคลิกลักษณะ ประกอบด้วยความเห็นอกเห็นใจและไม่เห็นแก่ตัว ตัวแปรเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกลักษณะของผู้ส่งสาร
4. องค์ประกอบด้านการสมาคม ประกอบด้วยการมีคุณธรรม มีอัธยาศัยรอบรู้ในเรื่องทั่ว ๆ ไป และมีอารมณ์ดี กลุ่มตัวแปรเหล่านี้แสดงถึงความมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

นอกจากนั้น ชิมป์ (Shimp) ได้กล่าวถึงความหมายของความน่าเชื่อถือไว้ว่า ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารก็คือ ชุดของการรับรู้ (An Entire Set of Perception) ที่ผู้รับสารมีต่อผู้ส่งสาร ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 มิติ ดังนี้

1. ความเชี่ยวชาญ หมายถึงการที่ผู้รับสารประเมินว่าผู้ส่งสารมีความรู้ มีประสบการณ์ มีทักษะและมีความชำนาญทั้งยังมีความสามารถในการสื่อสารเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
2. ความน่าไว้วางใจ หมายถึงการที่ผู้รับสารประเมินว่า ผู้ส่งสารมีความซื่อตรงอบอุ่นใจเมื่อได้ใกล้ชิดหรือสื่อสารด้วย
3. ความคล่องแคล่ว หมายถึงการที่ผู้รับสารประเมินว่าผู้ส่งสารมีลักษณะกระตือรือร้น มีการตื่นตัว รวดเร็ว เป็นต้น
4. ความมีศรัทธภาพ ในที่นี้หมายรวมถึงปัจจัยอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นในด้านรูปร่างที่สง่าผ่าเผย น้ำเสียง ตลอดจนการที่มีหน้าตาดี เป็นต้น

โฮฟแลนด์ เจนิส และเคลเลย์ (Hovland, Jenis and Kelley) ซึ่งได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารและการจูงใจ พบว่า เมื่อคนยึดมั่นในบุคคลใด หรือสถาบันใดแล้ว เขาจะมีความเชื่อถือในบุคคลหรือสถาบันนั้นด้วย โดยองค์ประกอบของความน่าเชื่อถือที่สำคัญคือ ความสามารถหรือความเชี่ยวชาญของผู้ส่งสาร ซึ่งได้แก่ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับงานของตน เป็นต้น อีกองค์ประกอบหนึ่งก็คือ ความน่าไว้วางใจ ซึ่งเป็นความรู้สึกของผู้รับสารที่มีต่อผู้ส่งสาร ได้แก่ ความจริงใจ ความซื่อสัตย์ เป็นต้น ซึ่งก่อนหน้านี้ โฮฟแลนด์และแมนเดลล์ (Hovland and Mandell) ศึกษาพบแต่เพียงว่าความน่าเชื่อถือขึ้นกับความน่าไว้วางใจเท่านั้น นอกจากนี้ พวกเขายังพบด้วยว่า คุณลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร อาจก่อให้เกิดทัศนคติในด้านความเชี่ยวชาญขึ้นได้ ตัวอย่างเช่น อายุของผู้ส่งสารเป็นตัวบ่งชี้ในด้านประสบการณ์ ตำแหน่งผู้นำกลุ่มจะเป็นตัวบ่งบอกความสามารถในการดำเนินกิจกรรมทางสังคม ขณะเดียวกันผู้ส่งสารที่มีคุณลักษณะคล้ายคลึงกับผู้รับสารอาจจะถูกมองว่า มีความชำนาญมากกว่าบุคคลที่มีคุณลักษณะแตกต่างกันออกไป

แนวคิดเกี่ยวกับการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร

การแสวงหาข้อมูลข่าวสาร ก็คือ การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งกระทำในสิ่งหนึ่งเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารที่จะสนองตอบความต้องการของตน อันเนื่องมาจากการที่บุคคลนั้นต้องการรู้ ศึกษาและวิเคราะห์ในประเด็นหนึ่งและพบว่าความรู้ที่ตนมีอยู่ไม่เพียงพอ จึงทำการศึกษาเพิ่มเติมความรู้ดังกล่าวด้วยการแสวงหา

ในการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของบุคคล สิ่งที่เป็นของการค้นหาข่าวสารก็คือ แหล่งของข่าวสาร ได้จัดแบ่งประเภทแหล่งข่าวสารไว้เป็น 3 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มบุคคล ได้แก่ เพื่อน ญาติ หรือ บุคคลใกล้ชิด เป็นต้น ซึ่งเป็นข้อมูลที่เกิดขึ้นจากความคิด และประสบการณ์ของแต่ละปัจเจกบุคคล
2. กลุ่มสถาบัน ได้แก่ โรงเรียน ห้องสมุด ศาสนา บริษัท ห้างร้าน หรือรัฐบาล
3. สื่อ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หรือ รูปแบบสื่ออื่น ๆ เป็นต้น

ข่าวสารที่ลดความไม่รู้ หรือความไม่แน่ใจที่เกี่ยวข้องกับความสนใจภายในส่วนบุคคล ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และที่เกี่ยวข้องกับความบันเทิงสนุกสนานส่วนตัว นั้นถือว่าเป็นข่าวสารที่ให้ความพึงพอใจทันทีในเชิงการบริโภค

ข่าวสารที่ลดความไม่รู้ หรือความไม่แน่ใจที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมภายนอก) เรียกว่า ข่าวสารที่ใช้ประโยชน์เป็นเครื่องมือช่วยในการตัดสินใจ ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ความคิด และแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน ข่าวสารบางอย่างอาจจะให้เกิดประโยชน์ทั้งการนำไปใช้และให้ความบันเทิงในขณะเดียวกันก็ได้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การแสวงหาข่าวสารนั้นนอกจากจะเพื่อสนับสนุนทัศนคติหรือความคิดและความเข้าใจที่มีอยู่เดิมแล้ว ยังเป็นการแสวงหาเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ทางอื่น ๆ อีก เช่น เพื่อให้ความรู้ ใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจแก้ไขปัญหา รวมทั้งเพื่อสนองความสนใจส่วนบุคคลและเพื่อความบันเทิงใจด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อประเพณี

นอกจากสื่อมวลชน ซึ่งถือว่าเป็นสื่อที่มีอิทธิพลมากในสังคมปัจจุบันแล้ว ยังมีสื่ออีกประเภทหนึ่งที่มีอิทธิพลอย่างมากในสังคมไทย นั่นคือ “สื่อประเพณี” เนื่องจากสังคมไทย เป็นสังคมที่มีประเพณีวัฒนธรรมอันเก่าแก่ที่สืบทอดกันมาช้านาน โดยถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง

สื่อประเพณี เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สื่อพื้นบ้าน นักวิชาการหลาย ๆ ท่านได้ให้คำจำกัดความไว้คล้าย ๆ กัน เช่น สุรพล วิรุฬกรักษ์ ได้ให้ความหมายของสื่อพื้นบ้านว่า เป็นรูปแบบของการสื่อสารระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือบุคคลกับกลุ่ม หรือกลุ่มคนกับกลุ่มคนที่ประพาศติสืบทอดกันมาจนเกิด

ความเคยชิน เป็นประเพณีและครอบคลุมถึงประเพณี ภาษาท่าทาง การแต่งกาย เครื่องใช้ ฯลฯ ที่ประชาชนในสังคมหนึ่งกำหนดความหมายที่แน่นอนเอาไว้เป็นที่เข้าใจหรือตรงกัน หรือดังที่ สมควร กวียะ กล่าวว่า สื่อประเพณีของไทย คือวัฒนธรรมทั้งหมดที่คนไทยและสังคมไทยได้สร้างสรรค์และสั่งสมกันมาตั้งแต่อดีต กลายเป็นเครื่องมือที่ส่งรับและเก็บข่าวสารที่เป็นสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ของระบบสังคมไทย ปรากฏให้รู้ให้เห็นในรูปของคำพูด ข้อเขียน บทเพลง ดนตรี การละเล่น หัตถกรรม สถาปัตยกรรม พิธีการ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมหรือแม้กระทั่งวิถีชีวิต นอกจากนี้ เสถียร เขยประทับ ยังเรียกสื่อประเพณีอีกอย่างหนึ่งว่า ช่องสารตามแบบประเพณีโบราณ อาทิ หุ่นกระบอก ลิเก จั้ว หมอคำแย และสถานที่ที่ประชาชนนิยมมาพบปะกัน เช่น ตลาด สุหร่า(หรือ มัสยิด) วัด เป็นต้น

จากคำจำกัดความข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า สื่อพื้นบ้านหรือสื่อประเพณี คือรูปแบบของการสื่อสารระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่มคน หรือกลุ่มคนกับกลุ่มคน ในสถานที่ที่บุคคลเหล่านั้นมาพบปะกัน เช่น ตลาด สุหร่า วัด เป็นต้น ปรากฏให้เห็นในรูปของคำพูด ข้อเขียน ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม แม้กระทั่งวิถีชีวิต หรือประเพณีที่ประพุดตีสืบต่อกันมาจนเกิดความเคยชิน

สื่อประเพณี มีลักษณะเด่นและข้อดีหลายประการ คือ ใกล้ชิดกับประชาชนทำให้เข้าถึงได้ง่าย, สามารถแสดงออกทางอารมณ์ได้อย่างเต็มที่, แต่ละท้องถิ่นสามารถปรับเปลี่ยนหรือดัดแปลงรูปแบบการสื่อสารให้เข้ากับท้องถิ่นของตนได้ เช่น ภาษาท้องถิ่น เป็นต้น, เป็นสื่อที่มีมายาวนาน ประชาชนคุ้นเคย, ราคาถูกและอาจไม่เสียค่าใช้จ่ายเลย และประการสุดท้ายซึ่งสำคัญก็คือ ทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน มีความเหมือนกัน ในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น เชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ ทศนคติ หรือระดับชั้นทางสังคม มีกรอบอ้างอิงเดียวกัน ทำให้เกิดความเข้าใจในความหมายของสารอย่างเดียวกันได้ง่าย

กาญจนา แก้วเทพ (2545: 152) กล่าวว่า การศึกษาบทบาทหน้าที่ของสื่อประเพณี/สื่อพื้นบ้านนั้นจะพบว่า เพราะธรรมชาติที่มีขนาดเล็กกว่า อยู่ใกล้ประชิดติดตัวผู้รับสารมากกว่า สื่อประเพณีจึงแสดงบทบาทได้หลากหลายสืบมากกว่า เช่น

1. ให้ความบันเทิง ซึ่งมักจะเป็นหน้าที่หลักและหน้าที่พื้นฐานของสื่อพื้นบ้านไม่ว่าจะปรับเปลี่ยนไปเพื่อการอื่นบ้าง แต่ถึงอย่างไรหน้าที่นี้ก็จะติดตามสื่อประเพณีไปอยู่เสมอ ลักษณะการให้ความบันเทิงของสื่อพื้นบ้านมีหลายรูปแบบ

2. การแข่งขานวาร หรือการรายงานสภาวะการณ์แวดล้อม เช่น การเล่นเกมที่แม่จะเล่นเรื่องที่เคยเล่นตามแบบฉบับ แต่สื่อประเพณีเหล่านี้จะมีที่ว่าง สำหรับให้สอดแทรกเหตุการณ์ปัจจุบันลงไปได้ เช่นเดียวกับเพลงลูกทุ่ง เช่น หนึ่งตระกูลจะสอดแทรกสงครามระหว่างอเมริกากับอิรักลงไป

3. เพื่อให้การศึกษา เป็นหน้าที่หลักและพื้นฐานอีกประการหนึ่งของสื่อประเพณี มิติของการศึกษานั้นมีอยู่หลากหลาย เช่น

- การให้ความรู้ทั่วไปด้านศาสนา เนื่องจากโลกทรรศน์หลักของชุมชนชาวบ้านนั้น มิติด้านศาสนาจะเป็นแกนหลักของชุมชนในการหล่อหลอมสมาชิก ดังนั้นสื่อพื้นบ้านทุกชนิดจึงต้องเอาการเอางานในการอบรมสั่งสอนด้านศาสนา ด้วยการแนะนำหลักการต่าง ๆ ให้รู้จักและเข้าใจ

- การอบรมจริยธรรมเป็นการเฉพาะ อันเป็นการประยุกต์หลักศาสนามาใช้ในการจัดการกับความสัมพันธ์ทางสังคมให้เป็นไปในทางที่พึงปรารถนา เช่น หลักความกตัญญู เป็นต้น

- การชี้แนะปฏิบัติ อันเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมมากที่สุด เพราะลงสู่ภาคปฏิบัติของแต่ละบุคคล เช่น การประพาดิของสตรี การประกอบอาชีพ การฝึกฝนตนเอง ฯลฯ

4. การวิพากษ์วิจารณ์สังคม เป็นองค์ประกอบที่มีสีสันของสื่อประเพณี คือการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นไปจนกระทั่งถึงวิพากษ์วิจารณ์ซึ่งสื่อมวลชนมักจะแสดงบทบาทนี้ไม่ได้หรือแสดงได้อย่างจำกัด เนื่องจากสื่อมวลชนต้องทำงานอยู่ภายในกรอบและอยู่ภายใต้เงื่อนไขกดดันอื่น ๆ องค์ประกอบนี้ช่วยอธิบายได้ว่า เหตุใดประชาชนจึงชื่นชอบสื่อพื้นบ้านหลายประเภท เช่น หนึ่งตระกูลที่มิบวิพากษ์วิจารณ์การเมืองหรือรัฐบาลเป็นแม่เหล็กดึงดูดความสนใจของประชาชนคนดู

5. การทำหน้าที่เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันด้านเพศ เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา ตัวอย่างเช่น ร่องเงาของภาคใต้ที่เป็นการละเล่นที่ประสานระหว่างคนพุทธและคนมุสลิม เป็นต้น

นอกจากหน้าที่หลักดังกล่าวมาแล้ว สื่อพื้นบ้านยังมีหน้าที่ปลีกย่อยอีกมากมาย เช่น เป็นเสมือนตัวแทนของระบบสัญลักษณ์ของสังคม (เพลงประจำของแต่ละหมู่บ้าน) เป็นส่วนประกอบของชีวิตการทำงาน (เพลงเกี่ยวข้าว) เน้นหนักการธำรงรักษาความสืบเนื่องและความมั่นคงของชุมชน และวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดจังหวะชีวิตของชุมชน ฯลฯ

นอกจากนั้น กาญจนนา ยังได้กล่าวถึงข้อเด่นของสื่อพื้นบ้าน ดังนี้

1. มีลักษณะใกล้ชิดประชาชน จึงง่ายต่อการเข้าถึง รวมทั้งเรื่องทำความเข้าใจ
2. สามารถแสดงออกทางอารมณ์ได้อย่างเต็มที่ เพราะรูปแบบการแสดงเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลผู้ชมมีส่วนร่วมได้
3. สามารถดัดแปลงให้เข้ากันแต่ละท้องถิ่นได้
4. ใช้ภาษาท้องถิ่น ทำให้ระบบความหมายเป็นระบบเดียวกับผู้ชม ใช้ภาษาแบบ “โดนใจ” มีชีวิตชีวา
5. สามารถปรับตัวให้เข้ากับเนื้อหาใหม่ ๆ ได้ง่าย
6. มีราคาถูก หรืออาจไม่เสียค่าใช้จ่ายเลย
7. เนื่องจากเป็นสื่อที่มีมายาวนาน ประชาชนมีความคุ้นเคย จึงเป็นที่รักใคร่และชื่นชอบของคนทุกเพศทุกวัย

การเลือกสื่อพื้นบ้านนั้น ต้องดูบริบทของเนื้อหาและต้องดูว่า

- ธรรมชาติของสื่อกับเนื้อหาใหม่นั้น จะไปด้วยกันได้หรือไม่

- รูปแบบของสื่อยืดหยุ่นและปรับตัวเข้ากับเนื้อหาใหม่ได้หรือไม่ สื่อประเพณีเดิม

บางอย่างมีจารีตที่ค่อนข้างเคร่งครัด หากจะนำมาเล่นเรื่องแบบสมัยใหม่ รูปแบบของสื่ออาจจะไม่เอื้ออำนวย หรือรูปแบบสื่อพื้นบ้านที่โยงใยอยู่กับเรื่องพิธีกรรม จะนำมาใช้ประโยชน์กับเรื่องทางโลกย์ (ต่อต้าน โรคเอดส์) ก็อาจจะเข้ากันไม่ได้

- คุณศักยภาพและขีดความสามารถในการปรับตัวของสื่อแต่ละชนิด สื่อพื้นบ้านแต่ละชนิดมีขีดความสามารถในการปรับตัวไม่เท่ากัน

- ต้องพิจารณาดูหน้าที่ทางสังคมของสื่อแต่ละประเภทด้วย ตัวอย่างเช่น การสื่อสารด้วยการเทศน์ของพระสงฆ์

- ต้องสำรวจพลังอำนาจของสื่อประเพณี/พื้นบ้านที่มีต่อกลุ่มผู้รับสาร

ไซมอนส์ (Simons, 1976) สรุปความหมายของ “การโน้มน้าวใจ” ว่า หมายถึง การสื่อสารของมนุษย์ที่สร้างขึ้นมา เพื่อให้มีอิทธิพลเหนือผู้อื่น โดยการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ค่านิยม หรือทัศนคติ

รจิตลักษณะ แสงอุไร (2530:208) ให้นิยามคำว่า “การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ” (Persuasive Communication) หมายถึง การสื่อสารเพื่อการจูงใจ ชี้แนะ และชักชวนให้บุคคลทำตามในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยอาศัยกระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการโน้มน้าวใจ โดยมุ่งไปที่เป้าหมาย คือ ผู้รับสาร สถานการณ์ ข่าวสาร และช่องทางในการรับสาร

แนวคิดเกี่ยวกับหลักการคุตบะฮ์วันศุกร์

“ คุตบะฮ์ “ หมายถึง การเทศนา, การอบรม หรือการให้ความรู้ที่ถูกต้องเฉพาะในวันศุกร์เท่านั้น โดยแสดงการเทศนาก่อนจะละหมาดวันศุกร์ด้วยระยะเวลาที่พอเหมาะไม่มากและก็ไม่น้อยเกินไป แต่สุนนะฮ์ของท่านรَسُولลลอฮ์(ศาสนทูตของอัลลลอฮ์)จะคุตบะฮ์สั้นแต่ยื่นละหมาดวันศุกร์นาน ฉะนั้นการคุตบะฮ์จึงเป็นการสอน หรือการเทศนาเกี่ยวกับคำสอนของอิสลาม โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับอิสลามให้มาก และถูกต้อง, กระตุ้นจิตวิญญาณแห่งอิมาน (การศรัทธา) และเพื่อทำให้เกิดความยำเกรงต่อพระองค์อัลลลอฮ์สำหรับพี่น้องมุสลิมที่มาร่วมละหมาดวันศุกร์ อีกทั้งคุตบะฮ์ยังเป็นเงื่อนไขหนึ่งของการละหมาดวันศุกร์ กล่าวคือถ้าไม่มีการคุตบะฮ์แล้วไซ้ การละหมาดวันศุกร์ถือว่าใช้ไม่ได้ (มูริด ทิมะเสน)

การไปละหมาดวันศุกร์เป็นสัญลักษณ์แห่งความดีงามที่อัลลลอฮ์ทรงประทานแก่มุสลิมและเป็นวันที่บรรดาผู้ศรัทธาควรจะมีความรู้สึกรื่นเริงยินดี เนื่องจากมีโอกาสดังกล่าวได้ไปร่วมละหมาดกับผู้ศรัทธาคนอื่น ๆ

การละหมาดวันศุกร์เป็นหน้าที่สำคัญสำหรับมุสลิมชายทุกคนที่บรรลุนิติภาวะที่สามารถไปร่วมละหมาดได้และจะต้องไม่ขาดละหมาดวันศุกร์ เว้นเสียแต่ว่ามีเหตุผลจำเป็นจริง ๆ การละหมาดวันศุกร์เป็นการทดแทนการละหมาดประจำตอนบ่าย ที่สำคัญก็คือ การละหมาดวันศุกร์อย่างถูกต้องสมบูรณ์เป็นการชดเชยบาปบางอย่าง มันจะขจัดบาปเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการละหมาดวันศุกร์ที่แล้วจนถึงละหมาดวันศุกร์ครั้งหลังสุด การละหมาดวันศุกร์มีความสำคัญแต่ไหนนั้นจะเห็นได้จากสิ่งที่ท่านนบีฯ เคยถึงกับขู่ว่าจะเผาบ้านของคนที่ไม่ไปละหมาดวันศุกร์ นอกจากนี้แล้ว อัลลลอฮ์จะทรงปิดหัวใจของบรรดาผู้มีเจตนาหลีกเลี่ยงการละหมาดวันศุกร์และหัวใจของคนทีพลาดการละหมาดวันศุกร์สามครั้งต่อเนื่องกัน โดยไม่มีเหตุผลสมควร

สำหรับผู้หญิง เด็ก คนเดินทางและคนป่วยไม่จำเป็นต้องเข้าร่วมละหมาดวันศุกร์ การเดินทางในวันศุกร์เป็นที่อนุญาตแต่ผู้เดินทางควรจะเริ่มเดินทางก่อนเวลาประกาศ (อะซาน) ให้ไปมาในวันศุกร์ เว้นเสียแต่จะมีความจำเป็นจริง ๆ ผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณที่ตั้งของมัสยิดจะต้องไปมาในวันศุกร์ถ้าหากว่ามีความสามารถ แต่ถ้าหากอากาศและสภาพแวดล้อมไม่ดี การละหมาดวันศุกร์อาจถูกยกเลิกได้

การไปร่วมละหมาดวันศุกร์แต่เนิ่น ๆ นั้นมีผลบุญอันยิ่งใหญ่เป็นสิ่งตอบแทน กล่าวคือ การออกไปละหมาดวันศุกร์แต่เนิ่น ๆ ทำให้ผู้นั้นได้รับผลบุญตอบแทนในการรอกอยการละหมาด การนั่งรำลึกถึงอัลลอฮ์ การละหมาดสุนนะห์ในระหว่างเวลานั้น อบูอุมามะฮ์ได้เล่าว่าท่านนบีฯได้กล่าวว่า “ มลาอิกะฮ์จะมานั่งที่หน้าประตูมัสยิดโดยมีแผ่นบันทึกไว้คอยบันทึกคนที่เข้ามายังมัสยิด เมื่ออิหม่ามปรากฏตัว แผ่นบันทึกนั้นก็จะมีม้วน” เมื่ออบูอุมามะฮ์ถูกถามว่า “คนที่มาหลังจากอิหม่ามจะยังได้ละหมาดวันศุกร์หรือไม่” เขาตอบว่า “ได้แน่นอน แต่เขาไม่ได้อยู่ในหมู่ผู้ที่ถูกบันทึกไว้เหมือนคนที่มาเร็ว” (อะหมัดและอิฏญะาะบะรอนี)

สำหรับผู้ที่ทำหน้าที่แสดงคุตบะฮ์วันศุกร์ได้แก่ อิหม่ามหรือคอเต็บ ซึ่งเป็นผู้นำในศาสนาอิสลาม อิหม่ามหรือคอเต็บต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับคัมภีร์อัลกุรอาน หะดีษ และสุนนะห์ต่าง ๆ ของท่านนบีมุฮัมมัด นอกจากนี้ยังต้องเป็นผู้ที่อยู่ในศีลธรรม ปราศจากบาปใหญ่ต่าง ๆ เช่น ดื่มสุรา ผิดประเวณี เป็นต้น โดยในการขึ้นแสดงคุตบะฮ์ในแต่ละมัสยิดนั้น ต้องเป็นอิหม่ามหรือคอเต็บของมัสยิดนั้นเท่านั้น นอกเสียจากว่าอิหม่ามหรือคอเต็บมอบหมายหน้าที่ดังกล่าวให้กับผู้อื่น โดยอิหม่ามและคอเต็บต้องมีการศึกษาหาความรู้ เพื่อนำมาบรรยายในวันศุกร์ ซึ่งต้องสอดคล้องกับสถานการณ์และไม่ควรพูดเรื่องเดิมซ้ำ ๆ ในทุกวันศุกร์

ขั้นตอนการแสดงคุตบะฮ์วันศุกร์

1. เมื่อถึงเวลาที่กำหนดและเห็นว่าผู้ประกอบพิธีในวันศุกร์มาทำพิธีครบจำนวนที่จะประกอบพิธีได้ ผู้แสดงคุตบะฮ์วันศุกร์หรือคอเต็บก็ขึ้นขึ้นบนมิมบร

2. คอเต็บหันหน้าไปทางผู้ฟัง และกล่าวให้สลาม อันเป็นการทักทายตามวัฒนธรรมอิสลาม ดังมีหะดีษเล่าจากยาบิร ได้กล่าวว่า ปรากฏว่าท่านนบีมุฮัมมัด เมื่อขึ้นบนมิมบรได้กล่าวสลาม (รายงานโดยอับนุมายะหฺและซาฟิอี)

และหะดีษหนึ่งว่า “เมื่อท่านนบีมุฮัมมัด ขึ้นสู่มิมบรในวันศุกร์ ท่านหันหน้าไปทางประชาชนและท่านกล่าวว่า “อัสสลามมูอะลัยกุม”

2. คอเต็บนั่งลงบนมิมบร

3. ผู้ทำหน้าที่อาซานที่เรียกว่า มุอ์ซซิน หรือบิหลัน ทำการอาซานหรือป่าวประกาศให้ผู้คนที่ทราบเข้าสู่วเวลาประกอบพิธีแล้ว

5. คอเต็บขึ้นขึ้นบนมิมบร พร้อมจับไม้เท้าด้วยมือขวา (กรณีไม่จับไม้เท้าขณะแสดงคุตบะฮ์ก็ไม่ผิดกฎคุตบะฮ์ แต่อย่างไร) ส่วนมือซ้ายอาจจะมีการกระดากที่จดประเด็นสำคัญ ๆ ของ

คุณบะฮูที่จะนำเสนอ หรือถือหนังสือบทคุณบะฮูไว้ในมือ เพื่อให้อ่านหรือเหลือบดู ขณะแสดง คุณบะฮู หรืออาจวางลงข้าง ๆ มิ้มบั้งก็ได้ ผู้แสดงคุณบะฮูที่ทรงความรู้และเชี่ยวชาญจะไม่ดูบทขณะ นำเสนอ

6. ยืนแสดงหรือนำเสนอคุณบะฮูบนมิ้มบั้งรอบแรก
7. นั่งลงบนมิ้มบั้งชั่วคราว เมื่อจบคุณบะฮูแรก
8. คอเต็บลุกขึ้นยืนบนมิ้มบั้ง เพื่อนำเสนอคุณบะฮูในรอบที่ 2 ต่อจนจบ แล้วเดินลงจากมิ้มบั้ง
9. มีการอิกอมะฮู คือการกล่าวเพื่อบอกให้ทราบว่าการละหมาดกำลังจะเริ่มขึ้นแล้ว เพื่อให้ผู้จะละหมาดเตรียมตัวให้พร้อม
10. เริ่มละหมาดวันศุกร์หรือละหมาดญุมอะฮ์ร่วมกัน ซึ่งถ้าจะให้ดีที่สุด ผู้ที่เป็นคอเต็บแสดงคุณบะฮู ต้องเป็นอิหม่ามนำพิธีละหมาดด้วย

บทบาทของคุณบะฮูวันศุกร์

จากงานวิจัยของโชรยา จามจูรี เกี่ยวกับการวิเคราะห์บทบาทของคุณบะฮูวันศุกร์ พบว่าคุณบะฮู วันศุกร์มีบทบาทสำคัญ ดังนี้

1. บทบาทในการตักเตือน อบรมสั่งสอน

นับว่าเป็นบทบาทหลักพื้นฐานของคุณบะฮูวันศุกร์และเป็นเป้าหมายหลักของผู้แสดงคุณบะฮูวันศุกร์ที่ต้องการให้คุณบะฮูเป็นสื่อ หรือช่องทางในการตักเตือน อบรมสั่งสอนผู้ฟังเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในศาสนาอิสลาม เพื่อให้ผู้ฟังนำไปประพฤติปฏิบัติตาม

หลักธรรมคำสอนหรือหลักการศาสนาที่ถูกนำมาตักเตือน อบรมสั่งสอนผู้ฟัง ได้นำเสนอรายละเอียดมาแล้วในเนื้อหาคุณบะฮูประเภทต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นคำสอนหลักธรรมใกล้ตัวเกี่ยวกับข้อปฏิบัติ ข้อห้ามทางศาสนา ตลอดจนแนวคิด หลักศรัทธาความเชื่อ ที่ผู้ฟังจำเป็นต้องทราบและตระหนักเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2. บทบาทในการทบทวนใคร่ครวญชีวิต

คุณบะฮูที่เน้นย้ำให้ผู้ฟังรับสำนึกผิดต่อพระเจ้า (เตาบัต) ในบาปหรือความผิดพลาดที่ได้กระทำมาในชีวิต พร้อมกลับเนื้อกลับตัว เป็นคนดีตามครรลองของศาสนา มีประพฤติกรรมซ้ำอีก ทำให้ผู้ฟังต้องหันมาทบทวนใคร่ครวญสำรวจชีวิตตนเองว่าได้กระทำบาปสาหัสสากรรจ์ใดมาบ้าง อันจะนำสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองต่อไป

3. บทบาทในการเผยแพร่ศาสนาและให้การศึกษา

เนื้อหาทั้งหมดที่ปรากฏในคุดบะฮ์วันศุกร์ล้วนเป็นหลักการศาสนา ดังนั้นการแสดงคุดบะฮ์วันศุกร์จึงถือเป็นการเผยแพร่ศาสนาของผู้นำศาสนา คือ อิหม่าม หรือคอเต็บ หรือผู้ทราบความรู้คนอื่น ๆ เพื่อให้ผู้รับฟังมีความรู้ความเข้าใจในหลักการศาสนาอิสลามอย่างถูกต้องพร้อม ๆ กันนี้ ยังเป็นการสืบทอดศาสนาให้สามารถธำรงอยู่สืบไปในสังคม

4. บทบาทในการสร้างเอกภาพในชุมชน

ปัจจุบันชุมชนมุสลิมยังมีความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้คนในชุมชน ทั้งด้านแนวคิดและหลักการปฏิบัติทางศาสนาอยู่บ้าง คุดบะฮ์เข้าไปมีบทบาทสร้างการประนีประนอมปรองดองกันในชุมชนและระหว่างชุมชนให้หันมารักใคร่สามัคคี โดยยึดหลักการทางศาสนาที่กำชับให้รักใคร่ซึ่งกันและกันตั้งพื้นฐาน และพยายามสะท้อนให้เห็นว่าความคิดเห็นที่ต่างกันของผู้คนในชุมชนหรือสังคมเป็นเรื่องปกติ แต่มุสลิมไม่ควรแตกแยกกันเอง

บทบาทของคุดบะฮ์วันศุกร์ในการสร้างเอกภาพหรือความสามัคคี จะมีความเข้มข้นเมื่อมีเหตุการณ์ความขัดแย้งแตกแยกกันในชุมชนชาวมุสลิมเกิดขึ้น หรือคาดว่าจะเกิดขึ้นในไม่ช้านี้ โดยผู้พูดจะเน้นย้ำในหลายคุดบะฮ์ติดต่อกัน เพื่อมิให้เกิดแตกแยกในหมู่มุสลิม มิให้หลงสำคัญผิดคิดว่ากลุ่มตนเหนือหรือถูกต้องกว่ากลุ่มอื่น ๆ จนยอมตกเป็นเครื่องมือของชัฎฏอนมารร้ายที่พยายามล่อลวงให้เกิดการแตกแยกและทำให้ชุมชนมุสลิมอยู่อย่างไม่สงบสุข

5. บทบาทในการปลอบประโลมจิตใจ

เนื้อหาคุดบะฮ์ที่ถูกกล่าวถึงบ่อยครั้งต่อเนื่องเกี่ยวกับการให้มนุษย์ได้สำนึกผิดในบาปหรือการกระทำที่ผิดพลาดในอดีตพร้อมขอภัยโทษ (เตาบัต) ต่อพระเจ้าเป็นเจ้า อัลลอฮ์ผู้ทรงเมตตา ผู้ทรงอภัย โดยสัญญาว่าจะไม่กระทำผิดซ้ำอีก เป็นคุดบะฮ์ที่ฟังแล้วช่วยปลอบประโลมจิตใจผู้ฟังซึ่งรู้ดีว่าตนมีบาปติดตัว มิให้สิ้นหวังต่อการ “กลับเนื้อกลับตัว”

คุดบะฮ์จะให้กำลังใจคนจนว่าโลกนี้ (ดุนยา) เป็นโลกแห่งการทดสอบ ความจนที่ประสบเป็นส่วนหนึ่งของการทดสอบจากพระเจ้า สอนให้มนุษย์เพียงพอทางวัตถุ ขอบุณและพอใจในปัจจุบันยังชีพหรือริสกีที่พระเจ้าประทานมา

6. บทบาทในการสะท้อนปัญหาชุมชน

ปัญหาต่าง ๆ อาทิความขัดแย้ง ปัญหาอบายมุข แหล่งบันเทิงเรีงรมย์และสิ่งเสพติด เป็นต้น ที่ถูกกล่าวถึงในคุดบะฮ์วันศุกร์ ซึ่งให้เห็นถึงบทบาทในการสะท้อนปัญหาของชุมชนของ คุดบะฮ์

วิธีการสะท้อนปัญหา พบว่ามีหลายรูปแบบด้วยกัน บางครั้ง ผู้แสดงคุดบะฮ์ก็เพียงแค่หยิบยกเป็นตัวอย่างปัญหาประกอบการอธิบายหรือเชื่อมโยงสู่หลักการศาสนา วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น ภายใต้มุมมองแบบอิสลาม เป็นต้น

7. บทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสาร

การที่ผู้แสดงคุดบะฮ์วันศุกร์ นำข้อมูลข่าวสาร/เหตุการณ์ปัจจุบันที่อยู่ในความสนใจของคนในชุมชน มากกล่าวแทรกในคุดบะฮ์ โดยยกเป็นตัวอย่างหรือประเด็นเชื่อมโยงความสนใจของผู้ฟังไปสู่การเสนอหลักการทางศาสนา ทำให้คุดบะฮ์วันศุกร์มีบทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสารต่อผู้รับฟัง แม้จะจัดว่าเป็นบทบาทโดยอ้อม แต่ก็ยังเป็นบทบาทที่น่าสนใจ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวรรณกรรมเบื้องต้น ไม่พบว่าม้งานศึกษาวิจัยกระบวนการสื่อสารในคุดบะฮ์วันศุกร์ของชาวไทยมุสลิมโดยตรง จากการค้นคว้าพบว่าม้งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและหน้าที่ของคุดบะฮ์วันศุกร์ มัสยิด ผู้นำศาสนา และการเผยแพร่ศาสนาอิสลามผ่านสื่อมวลชน ซึ่งสามารถเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ได้ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ไชรยา จามจุรี (2543) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเนื้อหาและบทบาทของคุดบะฮ์วันศุกร์ที่มีในชุมชน” พบว่า เนื้อหาคุดบะฮ์วันศุกร์มีหลากหลายถึง 13 ประเภท เนื้อหาที่ถูกกล่าวมากที่สุดเป็นอันดับ 1 คือ หลักศรัทธา รองลงมาคือ หลักคุณธรรม/จริยธรรม สำหรับบทบาทของคุดบะฮ์วันศุกร์ในชุมชนที่พบประกอบด้วย บทบาทในการตักเตือนอบรมสั่งสอน บทบาทในการทบทวนใคร่ครวญชีวิต บทบาทในการเผยแพร่ศาสนาและให้การศึกษา รวมทั้งบทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสาร

เสาวนีย์ จิตต์หมวด (2527) ศึกษาวิจัยเรื่อง “หน้าที่ของมัสยิดต่อสังคมมุสลิมในภาคกลาง” พบว่ามัสยิดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการประกอบกิจด้านต่าง ๆ ร่วมกัน ทั้งด้านศาสนา การศึกษา สังคม ฯลฯ ทั้งนี้กิจด้านอื่น ๆ นอกจากศาสนกิจที่มัสยิดได้จัดให้มีขึ้น อาทิ การจัดให้มีการศึกษาทั้งทางด้านศาสนาและสามัญบางแห่ง จัดให้มีกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม ผลการศึกษา

ครั้งนี้ยังชี้ให้เห็นด้วยว่า อิหม่ามเป็นบุคคลที่ชุมชนมุสลิมให้ความเคารพนับถือมากที่สุด และยังเป็นบุคคลที่ชุมชนจะปรึกษาปัญหาต่าง ๆ ด้วยมากที่สุด หรือจะทำกิจการใด ๆ เกี่ยวกับศาสนา

อัสมา พิมพ์ประพันธ์ (2541) ศึกษางานวิจัยเรื่อง “การใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแพร่อิสลาม (ศึกษาเฉพาะกรณีมูลนิธิสันติชน)” พบว่ารูปแบบและเนื้อหาในสื่อมวลชนทั้ง 3 ประเภท คือ สื่อวารสาร สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งแนวเนื้อหาในสื่อมวลชนทั้ง 3 ประเภทจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิชาการศาสนาอิสลามทุกด้าน รวมทั้งการรายงานข่าวและวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยใช้หลักธรรมคำสอนของอิสลามมาเป็นกรอบนำการวิเคราะห์ ซึ่งเทคนิคในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายให้ได้มากที่สุดนั้น ได้ใช้สื่อมวลชนแบบผสม โดยใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อหลัก สื่อวิทยุโทรทัศน์และสื่อวารสารเป็นสื่อเสริม (Support Media) นอกจากนั้นยังมีการใช้สื่อมวลชนผสมกับสื่อบุคคลอีกด้วย โดยสื่อมวลชนทั้ง 3 ประเภทได้แสดงบทบาทหน้าที่ต่อสังคมมุสลิมและสังคมทั่วไป 3 ประการ คือ 1. บทบาทในการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของอิสลาม 2. บทบาทในการประสานส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้รวมตัวกันอยู่ได้ 3. บทบาทในการถ่ายทอดมรดกจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง นอกจากนั้น อัสมา ยังพบอีกว่า “สื่อมวลชนมีประสิทธิผลในการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในสาระคำสอนของอิสลามได้เป็นอย่างดี แต่ไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมอย่างถาวร เนื่องจากสื่อมวลชนเป็นเพียงตัวเสริมความเชื่อความศรัทธาที่มีอยู่เดิมให้ฝังแน่นมากกว่าการเปลี่ยนแปลงทัศนคติอย่างสิ้นเชิง”

กุสุมา ภูเขาใหญ่ (2540) ศึกษางานวิจัยเรื่อง “การรับรู้ ความคาดหวัง ความพึงพอใจและการยอมรับของชาวมุสลิมในเขตหนองจอก ต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของอิหม่าม” การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่าง การรับรู้ ความคาดหวัง ความพึงพอใจ และการยอมรับบทบาทในการพัฒนาชุมชนของอิหม่าม ระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะทางประชากรแตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ชาวมุสลิมมีการรับรู้บทบาทที่เป็นข้อกำหนดและบทบาทที่ปฏิบัติจริงของอิหม่าม ในระดับปานกลาง มีการรับรู้ คุณลักษณะและพฤติกรรมการสื่อสารของอิหม่ามในระดับสูง มีความคาดหวังและความพึงพอใจในบทบาทต่าง ๆ ของอิหม่ามในระดับสูง และมีการยอมรับในความเป็นผู้นำของอิหม่ามในระดับสูงเช่นเดียวกัน

งานวิจัยทั้งหมดที่นำมาอ้างอิงนั้นเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามทั้งหมด โดยบางงานวิจัยนั้นเกี่ยวข้องกับการคุตบะฮ์วันศุกร์ แต่เป็นเพียงแค่การศึกษาถึงบทบาทและเนื้อหาของ

คุดปะฮ์วันศุกร์เท่านั้น ยังไม่มีงานวิจัยใดที่เคยศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารในคุดปะฮ์วันศุกร์
โดยตรง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการสื่อสารในคุตบะฮ์วันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interview) ประกอบกับการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) โดยมีรายละเอียดในการใช้ระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 กลุ่มด้วย ดังนี้

1. กลุ่มผู้ส่งสาร ซึ่งได้แก่ คอเต็บหรืออิหม่าม ที่ทำหน้าที่บรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ ประจำมัสยิด 5 มัสยิดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มัสยิดละ 1 คน รวม 5 คน
2. กลุ่มผู้รับสาร ได้แก่ ชาวไทยมุสลิม ที่เข้าฟังคุตบะฮ์วันศุกร์ ทั้งชายและหญิง ที่มีลักษณะทางประชากรแตกต่างกัน ที่เข้าฟังคอเต็บ มัสยิดละ 4 คน รวม 20 คน

ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ส่งสารซึ่งได้แก่ อิหม่ามหรือคอเต็บ ด้วยวิธีแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเป็นผู้ส่งคุณวุฒิและนักวิชาการอิสลามที่เป็นรู้จักในหมู่ชาวไทยมุสลิม โดยทั่วไป สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นชาวไทยมุสลิมนั้น ผู้วิจัยอาศัยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเครือข่าย (Network Sampling) เนื่องจากผู้วิจัยเอง เป็นมุสลิมจึงรู้จักกับชาวไทยมุสลิมที่มีคุณสมบัติที่สามารถเป็นกลุ่มตัวอย่างได้

ขั้นตอนในการทำวิจัย

1. คัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ (Key Informants)
 - 1.1 คอเต็บหรืออิหม่าม ผู้วิจัยได้ขอสัมภาษณ์คอเต็บหรืออิหม่ามประจำมัสยิด ซึ่งเป็นนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ รวมทั้งเป็นที่รู้จักทั่วไปในหมู่ชาวไทยมุสลิม ประจำ 5 มัสยิดละ 1 คน

1.2 ชาวไทยมุสลิมที่เข้าฟังคุตบะฮ์วันศุกร์ ที่มีลักษณะประชากรที่แตกต่างซึ่งเป็นผู้ฟังของคอเต็บแต่ละท่าน มัสยิดละ 5 คน โดยผู้วิจัยขอความร่วมมือไปยังกรรมการมัสยิดในการขอรายชื่อสัปบุรุษที่เข้าฟังคุตบะฮ์วันศุกร์และมีคุณสมบัติตามที่ผู้วิจัยต้องการ

2. จากนั้นผู้วิจัยได้โทรศัพท์ไปนัดหมายกลุ่มตัวอย่างในวัน เวลาที่กลุ่มตัวอย่างและผู้วิจัยสะดวกพร้อมกัน โดยใช้เวลาส่วนใหญ่ในวันเสาร์ อาทิตย์ หรือเวลาหลังเลิกงาน ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

3. ทำการสัมภาษณ์โดยเครื่องมือที่สร้างขึ้น โดยขออนุญาตกลุ่มตัวอย่างในการบันทึกเทป
4. เก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากเทปบันทึกและการจดบันทึกของผู้วิจัย
5. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยนัดสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ในวันเสาร์ อาทิตย์ หรือหลังเลิกงาน ตามแต่ผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละท่านจะสะดวก สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคอเต็บหรืออิมามนั้นมีการกิจค่อนข้างมาก และอาศัยตามชุมชนมัสยิดต่าง ๆ ซึ่งมีระยะทางห่างกันผู้วิจัยจึงทำการเก็บข้อมูลได้ครั้งละ 1 คน เท่านั้น ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของชาวไทยมุสลิมนั้น ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน ผู้วิจัยจึงสามารถสัมภาษณ์ได้วันละหลาย 3-4 คน โดยผู้วิจัยเป็นผู้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองทั้งหมดจนครบทั้ง 25 คน

สถานที่เก็บข้อมูล

1. มัสยิด
2. บ้านของกลุ่มตัวอย่าง

วิธีการจดบันทึกข้อมูล

1. บันทึกเทป
2. จดบันทึก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในการศึกษา ซึ่งใช้ในการสัมภาษณ์เจาะลึก (Depth Interview) โดยมีหัวข้อดังนี้

1.1 ข้อมูลส่วนบุคคล อาทิเช่น อายุ การศึกษา อาชีพ สถานภาพสมรส จำนวนครั้งที่ขึ้นบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ ระยะเวลาในการเป็นคอเต็บหรืออิหม่าม เป็นต้น

1.2 กระบวนการสื่อสารในคุตบะฮ์วันศุกร์ ผู้วิจัยแบ่งหัวข้อออกเป็น 3 หัวข้อด้วยกัน โดยอ้างอิงหลักองค์ประกอบของการสื่อสาร ซึ่งได้แก่ ผู้ส่งสาร สาร และผู้รับสาร นอกจากนี้ยังถามถึงเป้าหมายและความสำคัญของคุตบะฮ์วันศุกร์ด้วย

2. วิธีการแสวงหาข้อมูลคอเต็บหรืออิหม่าม ได้แก่ วิธีการแสวงหาอย่างไร ความถี่ในการหาข้อมูลนั้นถี่เพียงใด

3. กลยุทธ์การสื่อสารของคอเต็บหรืออิหม่าม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจำแนกประเภทของข้อมูลแต่ละประเด็น ที่ทำการศึกษาในขอบเขตของการวิจัย และนำข้อมูลทุกกรณีมารวบรวมเป็นหมวดหมู่ เพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ในเชิงเหตุผลของทุกปัจจัย เพื่อโยงไปสู่แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่ออธิบายกระบวนการสื่อสารในคุตบะฮ์วันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม และหาข้อสรุปที่สนองตอบต่อวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ รวมทั้งข้อเสนอแนะในการนำข้อมูลเบื้องต้นไปใช้ประโยชน์ในการให้คุตบะฮ์วันศุกร์ในการพัฒนาชุมชนและสังคมมุสลิม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารผ่านคุตบะฮฺวันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยที่ได้จากการ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนักวิชาการ, ผู้แสดงคุตบะฮฺวันศุกร์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์และครบถ้วนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากคุตบะฮฺวันศุกร์เป็นศาสนกิจที่สำคัญของชาวไทยมุสลิม ซึ่งเกี่ยวกับหลักการศาสนาอิสลาม จึงต้องมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือเป็นอย่างสูง

จากการศึกษา “กระบวนการสื่อสารผ่านคุตบะฮฺวันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม” ได้ผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยออกได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1	กระบวนการสื่อสารในคุตบะฮฺวันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม
ส่วนที่ 2	วิธีการแสวงหาข้อมูลของคอเต็บหรืออิมาม
ส่วนที่ 3	กลยุทธ์การบรรยายคุตบะฮฺวันศุกร์ของคอเต็บหรืออิมาม

ส่วนที่ 1 กระบวนการสื่อสารในคุตบะฮฺวันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการสื่อสารในคุตบะฮฺวันศุกร์นั้นมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการด้วยกัน คือ 1. ผู้ส่งสาร ซึ่งได้แก่ คอเต็บหรืออิมาม ผู้ทำหน้าที่บรรยายคุตบะฮฺวันศุกร์ 2. ในที่นี้ผู้วิจัยศึกษาเนื้อหาของคุตบะฮฺวันศุกร์ที่คอเต็บแต่ละท่านบรรยาย 3. ช่องทางการสื่อสาร และ 4. ผู้รับสาร ได้แก่ ชาวไทยมุสลิมที่เข้าฟังคุตบะฮฺวันศุกร์ ซึ่งมีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ผู้ส่งสาร (Sender)

ผู้ทำหน้าที่แสดงหรือบรรยายคุตบะฮฺวันศุกร์ ได้แก่ อิมาม หรือ คอเต็บ ประจำมัสยิดนั้น โดยคนทั่วไปอาจจะคิดว่าอิมามหรือคอเต็บนั้นได้แก่ คนคนเดียวกัน แต่ในพระราชบัญญัติการบริหารองค์การศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ระบุว่า

“อิหม่าม” หมายถึงผู้นำศาสนาอิสลามประจำมัสยิด และเป็นประธานกรรมการอิสลามประจำมัสยิด

ในขณะที่ “คอเต็บ” คือผู้แสดงธรรมประจำมัสยิดและยังระบุถึงอำนาจหน้าที่ของคอเต็บด้วยว่า มีหน้าที่ปฏิบัติให้เป็นไปตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม ในการแสดงธรรมแก่สัปบุรุษ แสดงให้เห็นว่า คอเต็บจึงมีหน้าที่แสดงคุตบะฮ์วันศุกร์เป็นหลัก โดยช่วยแบ่งเบาภาระของอิหม่ามในการแสดงคุตบะฮ์วันศุกร์และในโอกาสอื่น ๆ เท่านั้น

นอกเหนือจากอิหม่ามหรือคอเต็บแล้วนั้น ยังมีบุคคลอื่น ๆ ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาสืบเปลี่ยนกันขึ้นบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ ผู้ทรงคุณวุฒินั้นต้องมีความรู้ในบทบัญญัติ หลักการทางศาสนาอิสลามที่ถูกต้อง รวมถึงต้องมีความสามารถในการบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ โดยตามบทบัญญัติศาสนาอิสลามนั้นถือว่ากระทำไม่ได้ ไม่ผิดหลักการหรือกฎข้อบังคับศาสนาแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม คอเต็บหรืออิหม่ามหนึ่ง จะขึ้นบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ในอีกมัสยิดหนึ่ง ตามมารยาทปฏิบัตินั้นต้องได้รับอนุญาตจากอิหม่ามหรือคอเต็บประจำมัสยิดนั้น ๆ ก่อน

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกคอเต็บประจำมัสยิดทั้ง 5 มัสยิด คุณสมบัติที่จำเป็นและมีประโยชน์ของผู้บรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ ในฐานะผู้ส่งสารที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตามความเห็นของนักวิชาการ มี 4 ประการดังนี้

1. ต้องเป็นผู้มีความรู้ทางด้านศาสนาอิสลาม

ความรู้ในที่นี้สามารถแบ่งเป็นหลายประเภทด้วยกัน คือ ความรู้ทางด้านศาสนาอิสลาม ความรู้ในวิชาการต่าง ๆ รวมถึงการติดตามรู้ทันเหตุการณ์ข่าวสารต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดจนมีความสามารถและทักษะทางการสื่อสารโดยตรง คือ ใช้ภาษาที่ถูกต้องไม่ผิดเพี้ยน ดังมีหลักฐานจากสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) กล่าวว่า “ผู้ใดก่อกิดต่ออัลลอฮ์และศาสนทูตของพระองค์ แน่แน่นอนว่าเขาได้รับทางนำและผู้ใดละเมิดเขาทั้งสองแน่แน่นอนว่าเขาหลงผิด” ท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) กล่าวว่า “ท่านเป็นคอเต็บที่ใช้ไม่ได้ของปวงชน ทำให้ท่านไม่กล่าวว่า: ผู้ใดละเมิดต่ออัลลอฮ์และศาสนทูตของพระองค์แน่แน่นอนว่าเขาหลงผิด” เนื่องจากข้อผิดพลาดของคอเต็บดังกล่าวก็คือ ทำให้ผู้ฟังเกิดการสับสนว่า สิทธิสำหรับอัลลอฮ์กับสิทธิของศาสนทูตของพระองค์นั้นเป็นอย่างไร เหมือนกัน

หรือไม่ ซึ่งผู้ฟังอาจเข้าใจไปในทางที่ผิดเป้าหมายได้ และอาจนำไปสู่การผิดพลาด ด้านการศรัทธาก็เป็นไปได้ (ชาร์ฟ ศรีเจริญ)

จะเห็นได้ว่า ความรู้ทางด้านภาษาและด้านการสื่อสารนั้น มีความสำคัญมากเช่นกัน คอเต็บและอิหม่ามนั้นทำหน้าที่เป็นนักดะวะหุดับลิฆ หรือนักเผยแพร่ศาสนาไปพร้อม ๆ กัน

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก คอเต็บส่วนใหญ่เห็นว่า ผู้ที่เป็นคอเต็บหรืออิหม่ามนั้นไม่จำเป็นต้องสำเร็จการศึกษาด้านศาสนาอิสลามโดยตรงมาก็ได้ ขอเพียงแต่มีการศึกษาศาสนาอย่างต่อเนื่องและเป็นอย่างดี จนกระทั่งนำความรู้ที่นำมาเผยแพร่ได้

2. ต้องผู้มีวิสัยทัศน์

คำว่าวิสัยทัศน์ในที่นี้ หมายถึง การมองโลกให้กว้าง ทั้งในเรื่องสังคม เศรษฐกิจ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว เพื่อนำเหตุการณ์นั้น ๆ มาบรรยายโดยประยุกต์ให้เข้ากับหลักการอิสลาม

“คุตบะฮุนั้นเปรียบเสมือนเครื่องมือที่จะสร้างสังคม การที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูปสิ่งใด ๆ ผู้ที่จะเป็นผู้บรรยายคุตบะฮุต้องมีความรอบรู้ทั้งในเรื่องศาสนาและเรื่องทางโลกพอสมควร” (มุฮัมมัด เอาวัง แสงระฆังหมัด, คอเต็บ, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2547)

3. ต้องเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรม

ผู้ทรงคุณธรรมในที่นี้หมายถึง ผู้ที่รักษาไว้ซึ่งบทบัญญัติของศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัดและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น อย่างน้อยต้องปฏิบัติตามหลักการศาสนา ถึงแม้จะไม่ทั้งหมดก็ต้องอยู่ในร่องรอยของศาสนา ก็คือต้องไม่ประพฤติบาปใหญ่ เช่น ละเมิดประเวณี ดื่มสุรา หรือเล่นการพนัน เป็นต้น (มุรีด ทิมะเสน, คอเต็บ, สัมภาษณ์, 22 พฤษภาคม 2547) เพราะถ้าผู้บรรยายคุตบะฮุซึ่งทำหน้าที่ตักเตือนสั่งสอนไม่ปฏิบัติเองแล้ว คำพูดของเขาที่กล่าวออกมาก็ไม่น่าเชื่อถือ การที่ผู้สงสารมีความน่าเชื่อถือสูงสามารถสื่อสารในชั้นที่ยาก คือ การโน้ม้นำผ่านการบรรยายคุตบะฮุอันศุภริให้ผู้คนยอมรับและนำไปปฏิบัติตาม

4. ความอาวุโส

ตามความเห็นของนักวิชาการบางท่านเห็นว่า ความอาวุโสของอิหม่ามหรือคอเต็บ นั้นบางครั้งก็มีส่วนประกอบอยู่บ้าง โดยผู้ที่มีอาวุโสน้อย นำหนัก ความน่าเชื่อถือของคำพูดที่คนฟังได้รับก็จะน้อยลงไปด้วย แต่ในขณะเดียวกัน นักวิชาการบางท่านเห็นว่า ความอาวุโสนั้นไม่เกี่ยวข้อง ขึ้นอยู่กับความรู้ทางศาสนาที่มีมากกว่า

อย่างไรก็ตาม คอเต็บต้องตระหนักไว้เสมอว่า การแสดงคุตบะฮุนั้นเป็นกิจกรรมของศาสนา เพราะฉะนั้นผู้บรรยายนั้นก็ต้องมีเจตนาอันบริสุทธิ์เท่านั้น คำว่าบริสุทธิ์หมายถึง การแสดง

คุตบะฮ์วันศุกร์นั้นมิใช่เพื่ออันใดนอกจากเพื่ออัลลอฮ์เท่านั้น โดยเจตนาส่วนหนึ่งที่อัลลอฮ์ชี้ทางให้นำเสนอคือ

1. เจตนาเพื่อความพอพระทัยของอัลลอฮ์
2. เจตนาเพื่อความรักของท่านศาสดา (ช.ล.) ด้วยการเผยแพร่และส่งเสริมสุนนะฮ์ (แบบอย่างพฤติกรรมของท่านนบี) ของท่าน
3. เจตนาเพื่อเพิ่มเกียรติในสวรรค์ในตำแหน่งอะวะอะฮ์ (การเชิญชวนสู่อิสลาม)
4. เจตนาทำหน้าที่ให้พ้นไฟรฎูกิฟายะฮ์ (ข้อบังคับส่วนรวม) ที่จำเป็นต้องมีคอเต็บบอรัม บรรดามุสลิมซึ่งเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่จะทำให้การละหมาดวันศุกร์ใช้ได้
5. เจตนาเพื่อลบความไม่รู้ออกจากตัวเอง และจากประชาชาติอิสลาม
6. เจตนาเผยแพร่ศาสนาของอัลลอฮ์ ประกาศศาสน์อิสลามและแจ้งเตือนเรื่องสำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้น
7. เจตนาตักเตือนประชาชาติอิสลามตามหน้าที่ที่ว่า “ศาสนา คือการตักเตือน”

กล่าวคือ คอเต็บบเป็นผู้ที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ส่วนที่คลให้เกิดความรู้ความเข้าใจและ มีผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงคือ อัลลอฮ์ (ประธาน ศรีเจริญ, www.muslimbangkok.com)

จากผลการวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การทำให้การสื่อสารผ่านคุตบะฮ์วันศุกร์นั้นมีประสิทธิภาพและเกิดการนำไปใช้ คุณสมบัติของคอเต็บบและอิหม่ามนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้การบรรยายคุตบะฮ์นั้นสมบูรณ์แบบตามหลักการ

2. เนื้อหาของคุตบะฮ์วันศุกร์ (Message)

สำหรับในส่วนเนื้อหาของคุตบะฮ์วันศุกร์นั้น มีข้อกำหนดในทางศาสนาอยู่ว่า ในการประกอบพิธีกรรม ต้องมีการนำเสนอ เนื้อหาคุตบะฮ์ 2 ส่วน ต่อเนื่องกัน โดยสามารถแยกเนื้อหาทั้งสองส่วนของคุตบะฮ์ได้ดังนี้

2.1 เนื้อหาที่กล่าวเป็นภาษาอาหรับ มีเนื้อหาดังนี้

1. กล่าวสรรเสริญอัลลอฮ์

2. การปฏิบัติตน
3. การกล่าวขอพรท่านนบี (ช.ล.)
4. การกล่าวยำเกรงต่ออัลลอฮ์
5. การกล่าวโองการบางโองการจากคัมภีร์อัลกุรอาน
6. การขอพรให้พี่น้องมุสลิม

โดยเป็นข้อบังคับทางศาสนาว่า เนื้อหาส่วนที่กล่าวมานี้ต้องกล่าวเป็นภาษาอาหรับเท่านั้น โดยเนื้อหาข้อ 1-4 กล่าวใน 2 คุตบะฮ์ ส่วนข้อ 5 กล่าวในคุตบะฮ์ใดคุตบะฮ์หนึ่งก็ได้ และข้อ 6 กล่าวในคุตบะฮ์ที่ 2 ซึ่งตามมัซฮิดต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร หรือในภาคต่าง ๆ ในประเทศไทย มักจะกล่าวเนื้อหาเป็นภาษาอาหรับ ในตอนเริ่มต้นของการบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ จากนั้นกล่าวเป็นภาษาไทย แล้วปิดท้ายคุตบะฮ์ที่หนึ่งด้วยภาษาอาหรับที่คล้ายบทขอพร ในคุตบะฮ์ที่ 2 จะต้องกล่าวเนื้อหาที่มีองค์ประกอบข้างต้นเป็นภาษาอาหรับอีกครั้ง ปิดท้ายด้วยบทขอพรให้พี่น้องมุสลิม

สำหรับงานวิจัยเรื่อง กระบวนการสื่อสารในคุตบะฮ์วันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม เน้นศึกษาเฉพาะเนื้อหาที่เป็นภาษาไทยเท่านั้น เนื่องจากคุตบะฮ์ส่วนที่เป็นภาษาอาหรับนั้น ผู้ฟังชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่นั้นฟังภาษาอาหรับไม่เข้าใจ จึงทำให้ไม่เกิดผลทางการสื่อสาร แต่อย่างไรก็ตาม การบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ที่เนื้อหาครบถ้วนตามหลักข้างต้น ถือว่าการบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์นั้นใช้ได้แล้ว ถึงแม้ว่าจะกล่าวเป็นภาษาอาหรับล้วนก็ตาม

2.2 เนื้อหาที่กล่าวเป็นภาษาไทย

สำหรับเนื้อหาส่วนที่กล่าวเป็นภาษาไทยนั้น จากการวิจัย พบว่า ตามหลักการของศาสนาอิสลาม ไม่มีการกำหนดขอบเขตของเนื้อหาเอาไว้แต่อย่างใด เพียงแต่ในการที่คอเต็บบรรยายแต่ละครั้งต้องคำนึงถึงเป้าหมายของคุตบะฮ์วันศุกร์ นั่นก็คือ การแนะนำ ตักเตือน อบรม สั่งสอนให้มุสลิมมีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ดังนั้นเนื้อหาของคุตบะฮ์จึงจำเป็นต้องเป็นการสนับสนุนเป้าหมายของคุตบะฮ์ในส่วนนี้

ตามมัลลิกทั่วไปในประเทศไทยก็นิยมนำเสนอคุตบะฮ์ว่าด้วยความศรัทธาเป็นหลักเช่นกัน ร่วมกับเนื้อหาที่ว่าด้วยหลักการศาสนาโดยตรงอื่น ๆ

“นักวิชาการส่วนมากมีความเห็นว่า เนื้อหาของคุตบะฮ์วันศุกร์ ควรจะเป็นเรื่องของ อากิเดห์ คือ การให้ออกภาพแต่อัลลอฮ์ การทำให้คนรำลึกถึงอัลลอฮ์ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความศรัทธาให้กับผู้ฟัง ไม่ว่าจะพูดหรือกล่าวถึงเรื่องอะไรก็ตาม แต่ต้องคำนึงว่า หลักใหญ่ ๆ คือ ต้องกลับไปหาอัลลอฮ์ ส่วนหลักการที่แอบแฝงอยู่ในคุตบะฮ์ก็คือ ต้องเรียกร้องสู่ความเป็นมุสลิมที่สมบูรณ์ เป็นมุสลิมที่เคารพภักดีต่ออัลลอฮ์”

(มูรีด ทิมะเสน, คอเต็บ, สัมภาษณ์, 22 พฤษภาคม 2547)

เนื้อหาของคุตบะฮ์วันศุกร์มีแบบฉบับของท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) และคำสั่งท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ให้แสดงคุตบะฮ์สั้นกระชับ แต่มีความหมายลึกซึ้งดังหะดีษ (โอวาทของท่านนบีมุฮัมมัด) ที่ว่า (โฆรยา จามจูรี, 2543)

เล่าจากยาบิร บุตรซามูเราะห์ ได้กล่าวว่า “ข้าพเจ้าละหมาดพร้อมกับท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ละหมาดของท่านปานกลางและคุตบะฮ์ของท่านก็ปานกลาง (รายงานโดยหัจาคัน นอกจากบุคอรี)

อบูอาฮ์ลิได้กล่าวว่า: ฮัมมาร ได้แสดงคุตบะฮ์แก่พวกเราเขาแสดงสั้น ๆ แต่มีความหมายลึกซึ้ง เมื่อเขาลงจากมิมบร พวกเราได้กล่าวว่า: โอ้ อะบา อัลยัคดอน (เป็นชื่อเล่นของฮัมมาร) ความจริงท่านได้แสดงคุตบะฮ์อย่างลึกซึ้งและสั้น ถ้าหากท่านแสดงยาวกว่านี้ก็เป็นการดี (หวังว่าท่านจะแสดงยาวกว่านี้) เขากล่าวว่า: แท้จริงข้าพเจ้าได้ยินท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) กล่าวว่า: แท้จริงการละหมาดยาวของคน ๆ หนึ่งและแสดงคุตบะฮ์สั้น ๆ เกิดขึ้น จากความเข้าใจในศาสนาของเขา ดังนั้นท่านทั้งหลายจงละหมาดยาว ๆ และจงแสดงคุตบะฮ์สั้น ๆ และแท้จริงการบรรยายอย่างนำท่วมท้นนั้นเป็นเวทมนต์” (รายงานโดยมุสลิมและอะฮ์มัด)

จากหะดีษดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการบรรยายคุตบะฮ์ไม่จำเป็นต้องมีความยาวที่มากนัก เพียงแต่ให้นำเสนอเนื้อหาที่กระชับเข้าใจง่าย ตามแบบอย่างของท่านนบี (ซ.ล.)

จากการสัมภาษณ์ชาวไทยมุสลิมที่เข้าฟังคุตบะฮ์วันสุกัรนั้นพบว่า ชาวไทยมุสลิมสนใจฟังเนื้อหาที่เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ แตกต่างกันดังต่อไปนี้

1. เรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์ พบว่าส่วนใหญ่ผู้ฟังสนใจฟังเรื่องราวที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นในสังคมหรือชุมชนในขณะนั้น เช่น ปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้, คลื่นยักษ์สึนามิ เป็นต้น เมื่อคอเด็บบำปัญหาและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมากแล้ว ก็ต้องมีการยกโครงการในอัล-กุรอาน และอัลหะดีษมาประกอบ เพื่อเป็นแนวทางให้ชาวไทยมุสลิมปฏิบัติ หรือนำความรู้ที่ได้รับดังกล่าวไปใช้ในการชีวิตประจำวัน เพื่อให้ชาวไทยมุสลิมใช้ชีวิตร่วมกับคนที่ต่างศาสนาได้ โดยไม่ขัดกับคำสอนหรือบทบัญญัติของศาสนา เป็นต้น โดยนำหลักการของศาสนามาเป็นตัวตั้ง

“ชอบฟังเรื่องเกี่ยวกับหลักการ เอาหลักการมาเปรียบเทียบกับหลักการปัจจุบัน ที่เขาโน้ม น้าว หรือกล่าวถึงว่าเราทำถูกต้องหรือไม่”

(อดัม มุลกัคดี, สัมภาษณ์, ผู้ฟัง, 21 พฤศจิกายน 2547)

“เรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบัน ปัญหาสังคมมาพูด ปัญหายาเสพติด ปัญหาเยาวชน”

(ยามีน สุจริต, สัมภาษณ์, ผู้ฟัง, 5 ธันวาคม 2547)

2. เรื่องที่เกี่ยวกับการเพิ่มพูนอีมาน (ความศรัทธา)

นอกจากเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบันแล้ว อีกเรื่องหนึ่งที่ผู้ฟังให้ความสนใจ คือ เรื่องที่เกี่ยวกับการเพิ่มพูนอีมาน (ความศรัทธา) ต่ออัลลอฮ์

“สำหรับตัวเองและสำหรับสังคมปัจจุบันสิ่งที่ต้องพูดกันให้มากที่สุดก็คือเรื่อง อีมาน (ความศรัทธา) เพราะอีมานเป็นจุดเริ่มต้นของทุก ๆ เรื่อง และอีมานก็เป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาทุก ๆ อย่างบนโลก トラบใดที่เรายังไม่มีความเข้าใจเรื่องอีมาน 100% แล้ว เรื่องอามัล (สิ่งที่ต้องปฏิบัติ) ก็จะไม่ใช่ 100% เหมือนกัน และปัญหาต่าง ๆ ที่ตามมาก็เกิดขึ้นเพราะมนุษย์นั้นบกพร่องเรื่องอีมาน”

(ประกาศพงศ์ ประเสริฐแสง, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547)

3. เรื่องที่เกี่ยวกับหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม

ชาวไทยมุสลิมยังสนใจที่จะฟังเรื่องราวที่เกี่ยวกับหลักปฏิบัติ เนื่องจากมุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติซึ่งได้แก่ ต้องปฏิญาณว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใด นอกจากอัลลอฮ์และแท้จริงมุฮัมมัดเป็นรอซูลของอัลลอฮ์ ต้องดำรงละหมาดห้าเวลาทุกวัน ต้องบริจาคซะกาต เมื่อมีทรัพย์สินถึงจำนวนและครบรอบปี ต้องถือศีลอดทุกวันตลอดเดือนรอมฎอน และต้องไปประกอบพิธีฮัจญ์หนึ่งครั้งในชีวิต หากสามารถ

“ผมชอบฟังเรื่องประกอบพิธีฮัจญ์เพราะว่าผมยังไม่มีโอกาสได้ทำ เนื่องจากยังไม่พร้อมในเรื่องค่าใช้จ่าย”

(สมชาย ทองอ่อน, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547)

4. เรื่องประวัติศาสตร์ของท่านนบีและซอหะบะฮ์ (สาวกของท่านนบีมุฮัมมัด)

สำหรับมุสลิมทุกคนนั้น การปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของอัลลอฮ์และแบบอย่างของท่านนบี (ซ.ล.) นั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด มุสลิมบางท่านจึงสนใจที่จะฟังคุตบะฮ์เรื่องเกี่ยวกับประวัติของท่านนบี (ซ.ล.) หรือซอหะบะฮ์ เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

“ก็คงจะเป็นเรื่องศาสนา ประวัติศาสตร์ของบุคคลสำคัญ ๆ ทางศาสนาที่ฟังดูแล้วทำให้เรามีพลังในการปฏิบัติอามัลของศาสนามากขึ้น”

(ณัฐพงศ์ สวนดี, สัมภาษณ์, ผู้ฟัง, 21 พฤศจิกายน 2547)

“ชอบฟังเรื่องประวัติศาสตร์ของศาสดา เพราะทำให้เรารู้ที่มีของเหตุการณ์ต่าง ๆ และคำสั่งใช้ คำสั่งห้ามต่าง ๆ”

(มนตรี ศรีสอาด, สัมภาษณ์, ผู้ฟัง, 10 ธันวาคม 2547)

จากผลการวิจัยดังกล่าวจะเห็นว่า ชาวไทยมุสลิมนั้นมีความสนใจฟังเนื้อหาของคุตบะฮ์วันศุกร์ที่แตกต่างกันออกไป โดยขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางความรู้ ทักษะคิดส่วนบุคคล เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามทุก ๆ เรื่องที่รับฟังนั้น ก็เป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดความศรัทธาต่อพระเจ้ามากขึ้นทั้งสิ้น เนื่องจากคุ

ตบะสุนั้นเปรียบเสมือนเครื่องกระตุ้น เครื่องย้ำเตือนตัวมุสลิมให้มีความขำเกรงต่ออัลลอฮ์และปฏิบัติอามัลอิบาดะฮ์ (การกระทำเพื่อพระเจ้าและความภักดีต่อพระเจ้า) อย่างเคร่งครัด

“การฟังคุตบะฮ์ทำให้มีความศรัทธาต่อพระเจ้ามากขึ้นเพราะเป็นการย้ำเตือนเรื่องศาสนา เมื่อได้ฟังศาสนาบ่อย ๆ เป็นตอกย้ำก็จะทำให้คงความศรัทธาตลอดจนเพิ่มความศรัทธาให้มากขึ้นอีก”

(ณัฐพงศ์ สวนดี, สัมภาษณ์, ผู้ฟัง, 21 พฤศจิกายน 2547)

“การฟังคุตบะฮ์ทำให้มีอีมานมากขึ้น เพราะเราได้รู้ถึงความยิ่งใหญ่และความเมตตาของพระองค์ที่มีต่อมุสลิมทุกคน”

(มนตรี ศรีสอาด, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2547)

“เนื้อหาจากคุตบะฮ์วันศุกร์ทำให้ผมมีความศรัทธาเพิ่มขึ้น เพราะมีการสอนให้สร้างความคิดและเตือนให้กลัวการลงโทษจากพระเจ้า”

(สมชาย ทองอ่อน, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547)

การมีศรัทธาที่เพิ่มขึ้นของมุสลิมแต่ละท่านหลังจากได้รับฟังการบรรยายคุตบะฮ์วันสุครั้นนั้น จากการวิจัยพบว่า มุสลิมส่วนใหญ่ นำความรู้ที่ได้รับจากเนื้อหาในการบรรยายคุตบะฮ์วันสุครั้นแต่ละครั้งมาปฏิบัติ โดยนำมาปฏิบัติเองบ้าง บ้างก็ไปบอกครอบครัวต่อ

“ความรู้ที่ได้จากการฟังคุตบะฮ์วันสุครั้นมีประโยชน์มาก ยกตัวอย่างเช่น เรื่องของการมองศาสนาอิสลามสนับสนุนและส่งเสริมให้ใช้สายตามองไปยังสิ่งที่ดี เช่น มองหน้าบิดามารดาด้วยความรัก ความเมตตา และห่วงใย มองกัมภีร์อัลกุรอาน เช่นนี้เป็นต้น และศาสนาห้ามมองอวัยวะพึงสงวนของผู้หญิง ห้ามมองเพศตรงข้าม หรือเพศเดียวกันด้วยความกำหนัด ห้ามมองหน้าบิดามารดาด้วยความโกรธแค้น ส่วนนี้เราก็ได้นำมาปฏิบัติตาม”

(สมชาย ทองอ่อน, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547)

“เอาไปใช้ อย่างเช่น อย่างพูดเรื่องที่เกี่ยวข้องทำให้ให้ความสำคัญกับการละหมาดญะมาอะฮ์ที่มัสยิด เราก็จะนำเอาไปใช้แล้ว แต่จริง ๆ เลย คุตบะฮ์จะพูดเรื่องที่ใหญ่จะรู้มาก่อนหน้านั้นแล้ว แต่จะเป็นการเตือนกันมากกว่า”

(ณัฐพงศ์ สวนดี, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547)

“ความรู้ที่ได้รับฟังนั้น เข้าใจหมด นำมาใช้ชีวิตจริงได้ด้วย เช่น คุณบะฮุหลัก ๆ ก็คือสอนให้มีความยำเกรงต่ออัลลอฮฺสามารถนำมาใช้ได้ คือให้ปฏิบัติในสิ่งที่อัลลอฮฺใช้และห่างไกลจากสิ่งที่อัลลอฮฺทรงห้าม เรื่องความสัมพันธ์ต่อมนุษย์ด้วยกัน การเป็นพี่น้องมุสลิมต่อกัน คือ ห้ามนินทา กัน เพราะว่า “สุเจ้าชอบหรือที่จะกินเนื้อของพี่น้องของท่านที่ตายไปแล้ว” สามารถนำมาใช้ในชีวิตได้ด้วย มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องของศาสนาและเรื่องอื่น ๆ ด้วย”

(นาอีม สุจริต, สัมภาษณ์, ผู้ฟัง, 21 พฤศจิกายน 2547)

“ส่วนใหญ่ฟังแล้วเข้าใจ และนำไปใช้บ้าง ส่วนใหญ่เราปฏิบัติกันอยู่แล้วเหมือนเป็นการกระตุ้น เช่นการช่วยภาคใต้ อย่างแรกก็คือการไปละหมาดญะมาอะฮฺที่สุเหร่าก่อน แต่เราก็ทำกันอยู่แล้ว ไม่ใช่เราห่วงภาคใต้ แต่เอาแต่ละหมากที่บ้านไม่ได้สนใจส่วนรวมเลย”

(วิระวัฒน์ มานี, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547)

“นำมาใช้ประโยชน์ทุกวัน ถ้าเราเจอเนื้อหาคุณบะฮฺที่เราไม่เคยเจอ เมื่อฟังมาแล้วก็มาเปรียบเทียบกับหลักฐานว่าสามารถเชื่อถือได้หรือไม่ นำเนื้อหาสาระที่เราได้มา มาดูว่าเราปฏิบัติได้มากน้อยแค่ไหนแล้ว เราตรวจสอบตัวเราเอง มีสิ่งใดที่เราไม่ได้ทำ”

(อดัม มุลกัทดี, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547)

“พยายามตั้งใจฟัง พยายามฟังแบบวิเคราะห์ วิเคราะห์ทั้งตัวผู้พูดและเนื้อหา ว่าเป็นประโยชน์กับตัวเรา กับครอบครัวเรามากน้อยแค่ไหน ชอบมากสำหรับคุณบะฮฺที่ฟังแล้วได้ประโยชน์ เก็บแง่คิดเอามาเล่าต่อ หรือเอามาพูดต่อ ทำให้เป็นการจุดประกายให้เข้าไปหาข้อมูลต่อ จะชอบคุณบะฮฺประเภทนี้ แต่ถ้าเป็นคุณบะฮฺที่ม่ออาไนให้เราฟังก็ดีไปอีกแบบ ถ้าเป็นคุณบะฮฺที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอิม่าม เราก็สามารถมาเช็คเราได้โดยตรง แต่ถ้าเป็นเรื่องสังคม เราก็นำมาคิดว่า กับคุณบะฮฺที่เขาแสดงในวันศุกร์มันจริงเท็จแค่ไหน เนื่องจากบางที่เป็นข้อคิดเห็น ไม่ได้มาจากคัมภีร์ หรือ หะดีษของนบี ดังนั้นบางที่ข้อคิดเห็นของผู้แสดงคุณบะฮฺเอง บางทีอาจจะไม่ตรงกับข้อเท็จจริง นำมาใช้ประโยชน์กับครอบครัว เกี่ยวกับเรื่องหลักการปฏิบัติ ที่ฟังมาแล้วสุด ที่ระของกล่าวว่า สิ่งทั้งหลายที่อัลลอฮฺให้มาบัญญัติให้มุสลิมเราต้องประพฤตินี้ ส่วนใหญ่จะขัดกับอารมณ์กับตัวเอง แต่มีสองอย่างที่ไม่ขัดคือ 1. การแต่งงาน 2. การเก็บวช แต่ส่วนใหญ่แล้วจะขัด ไม่ว่าจะเป็นการละหมาด การถือศีล คือจะต้องอาศัยความพยายามและความศรัทธาในการกระทำ และนำความรู้อูมาเล่าให้ครอบครัวและเพื่อนฟังต่อได้”

(ประกาศพงศ์ ประเสริฐแสง, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547)

“นำไปใช้ในการสอนภรรยา สอนลูก สอนครอบครัว อย่างเช่น หะดีษต่าง ๆ หรือคำพูดแปลก ๆ ใหม่ ๆ หรือว่า การศรัทธาเป็นยังไง คุณจะสามารถสอนเราให้ไปใช้ได้ ยกตัวอย่าง เช่น การละหมาดหรือทำญะมาอะฮ์ วันออกอีดให้มีการอาบน้ำละหมาด เรื่องบางเรื่องเราไม่รู้ลึกซึ้ง เราก็ได้รู้และนำมาบอกกล่าวให้ครอบครัวได้ทราบ”

(อับบาส แวสะตัง, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547)

“ทุกคนได้ผลดี นำมาปฏิบัติตาม อยู่ที่การใช้คำพูดของเรา และเนื้อหาในคำพูดของคุณบะฮ์ พุดยังงี้ให้ผู้ฟัง จะเก็บไปสำนึกว่าสิ่งที่เขาทำไปนั้นมันผิด เขาจะได้กลับเนื้อกลับตัวมาอยู่ในหนทางที่ถูกต้อง”

(อิสมาแอล แสงสว่าง, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547)

จากคำให้สัมภาษณ์ของมุสลิมจะเห็นว่ามุสลิมส่วนใหญ่นั้น นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ต่อ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อตัวเอง และครอบครัวในการเป็นมุสลิมที่ดีที่ปฏิบัติตามบทบัญญัติของอิสลาม เพื่อโลกนี้และโลกหน้า

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าคุณบะฮ์วันศุกร์จะเป็นข้อบัญญัติ/กิจกรรมทางศาสนาที่มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติ แต่ผู้ฟังก็ยังคงมีความต้องการให้เนื้อหาของคุณบะฮ์วันศุกร์เปลี่ยนแปลงไปบ้าง เพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกสนใจฟังมากขึ้น รวมถึงก่อให้เกิดความเข้าใจและการนำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติมากขึ้นตามไปด้วย

จากการสัมภาษณ์ชาวไทยมุสลิมที่เข้าฟังคุณบะฮ์วันศุกร์พบว่า หัวข้อที่ผู้ฟังอยากให้เพิ่มเติมบรรยายมากที่สุดได้แก่ เรื่องที่สะท้อนปัญหาปัจจุบัน

“อยากให้พูดเหมือนกับชีวิตมากที่สุด เนื้อหาที่พูดให้ประยุกต์จากอัลกุรอานให้เข้ากับชีวิต

ปัจจุบันให้นำมาใช้ได้ อย่าพูดไปในภาพกว้างมากเกินไป ฟังแล้วผ่านไป เพราะว่าบางคนพูด

แล้ว คนฟังไม่โดนใจ ไกลตัวเขาเกินไป”

(วิระวัฒน์ มานี, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547)

“ถ้าเป็นจุดบอดที่สะท้อนเรื่องปัญหาในปัจจุบันน่าจะเป็นสิ่งที่มีประโยชน์มาก ถ้าเป็นไปได้ในทิศทางเดียวกันหมด และให้สังคมมุสลิมไปในทางเดียวกัน น่าจะเป็นประโยชน์ ทุกวันนี้แม้ว่าเราจะเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่ใกล้ตัวเราอย่าง สงครามอิรัก ปาเลสไตน์ หรือ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จุดบอดที่ฟังส่วนใหญ่ที่ฟังยังไม่สะท้อนปัญหาเหล่านี้สักเท่าไร”

(ประกาศพงศ์ ประเสริฐแสง, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547)

“แนวคิดไหนก็ดีเหมือนกัน แต่ควรเอาเหตุการณ์ปัจจุบันมาให้เยาวชนสนใจมากกว่า”

(ยามิน สุจริต, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547)

“เรื่องของเนื้อหา เราต้องให้เรานำเหตุการณ์ปัจจุบัน เราต้องนำข้อมูลตรงนั้นมาประกอบกับหลักฐานศาสนา สนับสนุนให้กระทำตรงนั้น เป็นการกระทำที่ถูกต้อง”

(อิสมาแอล แสงสว่าง, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547)

นอกจากเรื่องที่สะท้อนปัญหาปัจจุบันแล้ว เรื่องศาสนาก็เป็นหัวข้อที่ชาวไทยมุสลิมสนใจฟังเช่นเดียวกัน

“อยากให้เน้นเรื่องศาสนามากกว่าเรื่องปัจจุบัน มากกว่าเรื่องสังคมหรือเรื่องการเมือง เพราะว่าหลักศาสนาจริง ๆ มันจะไม่หนีเรื่องสังคม เรื่องการเมือง รวมถึงการมีมายาทที่ค้างมาในการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยซ้ำไป เพียงแต่ว่าด้วยเวลาที่มุสลิมปัจจุบันบางส่วนพยายามที่จะไม่ใช่แนวทางศาสนาในการเปรียบเทียบกันคนที่ต่างศาสนิกให้เห็นถึงความแตกต่าง แต่กลับไปใช้หลักความคิดที่เป็นสากล โดยเอาศาสนามาประยุกต์ให้คนต่างศาสนาต้องยอมรับเราสิ่งที่เขาก็ทำได้และเราก็ทำได้เช่นกัน คือว่าทุกวันนี้เราไม่นำเอาแบบอย่างในการดำเนินชีวิตแบบอิสลามมาใช้จริงจัง ซึ่งแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของอิสลามนั้นครอบคลุมทุก ๆ ด้านอยู่แล้ว”

(ณัฐพงศ์ สวนดี, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547)

นอกจากเรื่องของหัวข้อแล้ว มุสลิมบางคนเห็นว่าคุตบะฮ์ที่บรรยายในปัจจุบันนั้นมีความยาวมากเกินไปควรจะสั้นลง เน้นที่เนื้อหาสาระจริง ๆ มากกว่า ดังที่สอดคล้องกับหะดีษที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

“ผมอยากให้คุตบะฮ์มีการเปลี่ยนแปลง จากเนื้อหาที่ยาวเกินไปให้ลดลงให้พอดีกับเวลา”

(สมชาย ทองอ่อน, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547)

จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าวจะเห็นว่า มุสลิมในปัจจุบันมีการติดตามข่าวสารบ้านเมืองอยู่ตลอดเวลามีความต้องการที่จะแสวงหาความรู้รอบตัวทั้งเรื่องศาสนา และสังคม ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ที่สำคัญของคอเต็บและอิหม่ามที่จะเลือกสรรหัวข้อและแสวงหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้ฟัง โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงหัวข้อการแสวงหาข้อมูลในส่วนถัดไป

3. ช่องทางการสื่อสาร (Channel)

ช่องทางการสื่อสาร ของคุตบะฮ์วันศุกร์คือ สื่อบุคคล โดยใช้การบรรยาย ซึ่งก็คือ คอเต็บ หรืออิหม่ามเป็นผู้บรรยายนั่นเอง

เนื่องจากตัวคอเต็บหรืออิหม่ามนั้นเปรียบได้เป็นสื่อบุคคล ซึ่งสื่อบุคคลเป็นผู้นำข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปสู่บุคคลหนึ่ง โดยอาจจะเป็นบุคคลเพียง 2 คน หรือมากกว่าสองคนก็เป็นไปได้ สำหรับการบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์นั้น มีผู้รับสารเป็นจำนวนมาก 100-200 คน แต่บางมัสยิดที่ถือว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนก็มีผู้มาละหมาดถึงเป็นพัน ๆ คนเลยทีเดียว ดังนั้น คอเต็บผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร รวมถึงเป็นช่องทางการสื่อสารด้วยนั้น ต้องมีวิธีการสื่อสารหรือกลยุทธ์การสื่อสารที่ทำให้ผู้ฟังนั้นสนใจฟังการบรรยายตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งผู้วิจัยขอกล่าวละเอียดเกี่ยวกับกลยุทธ์การสื่อสารในส่วนถัดไป

สื่อบุคคลนั้น ถือว่าเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการเปลี่ยนทัศนคติของบุคคล ซึ่งในการบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์นั้นผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารและช่องทางการสื่อสารนั้นได้แก่ คอเต็บหรืออิหม่าม ผู้เป็นผู้ที่ได้รับการนับหน้าตาของมุสลิมในสังคมนั้น ๆ อยู่แล้ว ทำให้สารหรือเนื้อหาที่คอเต็บนำเสนอออกไปได้รับความเชื่อถือ

ดังที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ชาวไทยมุสลิมที่เข้าฟังคุตบะฮ์วันศุกร์ พบว่า บางส่วนเห็นว่า ไม่ว่าจะพวกเขาจะรู้จักหรือไม่รู้จัก กลุ่มเคยหรือไม่กลุ่มเคยกับคอเต็บเป็นการส่วนตัวก็ตาม ไม่ได้ทำให้ความน่าเชื่อถือในตัวคอเต็บลดลงไปเลย

“ตัวเองมีความรู้จักคุ้นเคยกับคอเต็บดี แต่คิดว่ารู้จักหรือไม่รู้จักก็ไม่แตกต่าง คือเชื่อในสิ่งที่เขาพูด แต่ไม่ได้เชื่อว่า คนนี้มีความรู้มากกว่าแล้วน่าเชื่อถือ เพียงแต่เชื่อในหลักการที่เขาพูด”

(ณัฐพงศ์ สวานดี, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547)

“คิดว่า ถ้าเขาได้รับเลือกเป็นอิหม่าม เป็นคอเต็บแล้ว เราก็ต้องให้ความไว้วางใจกับเขา ในกรณีที่เรามอบหน้าที่ให้เขาแล้ว ความใกล้ชิดไม่มีผล หน้าที่ก็คือหน้าที่รับผิดชอบไป”

(อดัม มุลลัคดี, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547)

“รู้จักไม่รู้จักไม่เกี่ยว ยังไงก็น่าเชื่อถือ เพราะคอเต็บที่ซึ่งบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์มีความรู้ จบมาจากต่างประเทศ”

(อับบาส แวสะตัง, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547)

“ในการที่เขาขึ้นบรรยายเขาต้องพูดในด้านหลักการของศาสนา เป็นการอบรม เป็นการตักเตือนให้กระทำในสิ่งที่ดี ความเชื่อถือชอบคำพูด มันอยู่ในตัวบทที่ต้องปฏิบัติตาม ไม่ใช่เขาตัวไม่อยู่ในร่อยรอยของศาสนา ดังนั้นสิ่งที่เขานำมาพูดอาจไม่มีผู้ปฏิบัติตาม”

(อิสมาแอล แสงสว่าง, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547)

แต่จากการสัมภาษณ์พบว่า บางส่วนคิดว่าความใกล้ชิด กลุ่มเคยมีส่วนทำให้ความน่าเชื่อถือเพิ่มขึ้น

“ถ้าเรารู้จักก็มีความเชื่อถือมากกว่าเพราะมีความอาวุโส ต้องมีความรู้ ถึงจะเป็นคอเต็บได้”

(วิระวัฒน์ มานี, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547)

“ในแง่ความรู้ก็ต้องยอมรับเชื่อถือ เพราะว่าทั้งการศึกษา ด้วยความเป็นอาจารย์เอง ก็เกือบใส่อยู่แล้ว โดยพื้นฐานของหน้าที่คอเต็บก็คล้าย ๆ กัน แต่ความสามารถของแต่ละคนก็อาจจะ

ต่างกัน ขึ้นอยู่กับหลาย ๆ อย่างทั้งความรู้ ทั้งประสบการณ์ของแต่ละท่าน ดังนั้นแต่ละมัสยิด ความสามารถของคอเต็บก็จะต่างกัน ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลไม่ได้ขึ้นอยู่กับตำแหน่ง”

(ประกาศพงศ์ ประเสริฐแสง, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547)

“คนเราถ้าได้ฟังใครบ่อย ๆ มันจะมีความรู้สึกคุ้นเคย ถ้าเราไปเจอเขาที่อื่น เราก็ก้าวทักทายเขา แต่ว่าบางทีก็อยู่ที่แนวคิดว่า ถ้าเราชอบฟังสัใดสันั้นก็ฟังอาจารย์คนนี้”

(ณัฐพล สุจริต, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547)

“ถ้าเรารู้จักตัวคอเต็บมาก่อน เราอาจจะมีทัศนคติที่ดีกว่ากับตัวเขา”

(ยามิน สุจริต, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547)

“ปกติก็เคารพและเชื่อมั่นต่ออิหม่ามหรือคอเต็บอยู่แล้ว แต่ถ้าได้ใกล้ชิดมากขึ้น ความศรัทธาก็มากขึ้นเพราะท่านจะได้อธิบายแนะนำตักเตือนในเรื่องต่าง ๆ”

(มนตรี ศรีสอาด, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2547)

“ผมคิดว่าคนใกล้ชิดสนิทสนมมีส่วนสำคัญมากในการเพิ่มความศรัทธา ความรักซึ่งกันและกัน เช่นเมื่อผมมีปัญหาข้อสงสัย เกี่ยวกับศาสนาผมสามารถสอบถามคอเต็บได้ทุกเรื่อง”

(สมชาย ทองอ่อน, ผู้ฟัง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547)

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า สื่อบุคคลนั้นเป็นสื่อที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติตลอดจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในอนาคต ในที่นี้หมายถึงการที่มุสลิมดำเนินชีวิตอยู่ในแนวทางของอิสลาม ปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนา จึงกล่าวได้ว่า ความน่าเชื่อถือของช่องทาง (Channel Credibility) ที่มีอยู่สูงมากในสายตาและความรู้สึกของผู้รับสารนั้นส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จทางการสื่อสารในชุดบะฮ์วันศุกร์

นอกจากนั้นจากการศึกษายังพบว่า การบรรยายชุดบะฮ์วันศุกร์นั้น เป็นสื่อประเพณีประเภทหนึ่ง ที่จัดว่าเป็นสื่อประเพณีในรูปของพิธีกรรม ที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อชาวไทยมุสลิม เนื่องจากสื่อประเพณีเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลกับกลุ่มคน ในสถานที่ที่บุคคลเหล่านั้นมาพบปะกัน สำหรับชุดบะฮ์ สถานที่ที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมาพบปะกัน ก็คือ มัสยิดนั่นเอง โดยมีเนื้อหาของชุดบะฮ์เป็นสื่อกลาง สะท้อนวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิม

สำหรับปฏิริยาตอบสนองของผู้รับสารในคุดบะฮ์วันศุกร์นั้นไปอย่างจำกัด เนื่องจากเป็นข้อกำหนดทางศาสนาในการรับฟังคุดบะฮ์วันศุกร์นั้นต้องนั่งฟังอย่างสงบสำรวม ไม่พูดคุย หรือทำกิจกรรมอื่น ๆ ขณะรับฟัง ซึ่งมีอิทธิพลต่อการแสดงปฏิริยาที่บ่งบอกถึงความตั้งใจรับฟัง ภายใต้อาคารรับฟังที่จำกัดเท่านั้น

ด้วยบทบัญญัติของศาสนาของคุดบะฮ์วันศุกร์ทำให้คุดบะฮ์เป็นการสื่อสารในแบบทางเดียว แทนที่จะเป็นการสื่อสารแบบ 2 ทาง เนื่องจากเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลกับบุคคล ด้วยสถานภาพที่ผู้หนึ่งเป็น “อิหม่าม” หรือผู้นำ และอีกผู้หนึ่งเป็น “มะอุมุม” หรือผู้ตาม ที่ถูกควบคุมปฏิริยาตอบสนองอย่างเคร่งครัดระหว่างมีการแสดงคุดบะฮ์ให้เป็นผู้รับฟังที่ดีเท่านั้น

4. ผู้รับสาร (Receiver)

คุดบะฮ์วันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการละหมาดวันศุกร์ การละหมาดวันศุกร์เป็นศาสนบัญญัติให้ชายมุสลิมที่บรรลุนิติภาวะทุกคนต้องไปละหมาดวันศุกร์ที่มีสยิด คุดบะฮ์วันศุกร์นี้จะกระทำในช่วงก่อนการละหมาดวันศุกร์และถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการละหมาดวันศุกร์ที่จะขาดเสียมิได้ นักวิชาการส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า การไม่ได้รับฟังคุดบะฮ์จะทำให้การละหมาดวันศุกร์นั้นไม่สมบูรณ์

ตามศาสนบัญญัติ ผู้ที่ต้องเข้าฟังบรรยายคุดบะฮ์วันศุกร์ตามที่ศาสนบัญญัตินั้น ได้แก่

1. เป็นมุสลิมชาย
2. เป็นอิสระชน (ไม่เป็นทาส)
3. เป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ มิใช่คนวิกลจริตหรือมีสติฟั่นเฟือน
4. บรรลุนิติภาวะ คือ ชายเมื่อเข้าสู่ความเป็นหนุ่ม หรือ ฝันเปียก
5. ไม่เป็นผู้เดินทาง และมีถิ่นฐานอยู่ในหมู่บ้านที่มีการจัดการละหมาด และการละหมาดวันศุกร์ของผู้เดินทางก็ถือว่าไม่ขัดต่อหลักการและทดแทนการละหมาดซุฮ์รด้วย
6. มีความสามารถเดินทางไปยังสถานที่จัดละหมาด

อย่างไรก็ตามศาสนาได้ให้การผ่อนผันสำหรับบุคคลบางประเภท ไม่ต้องเดินทางไปละหมาดวันศุกร์ ได้แก่

1. ผู้ที่เจ็บป่วย ซึ่งแพทย์ที่เชื่อถือได้ยืนยันว่า ถ้าเขาเดินทางไปละหมาดวันศุกร์จะทำให้เกิดอันตรายหรือทำให้การเจ็บป่วยหายล่าช้าลง
2. ผู้ชราที่ไม่มีกำลังที่จะเดินทางไปยังมัสยิด
3. คนตาบอดซึ่งไม่มีผู้นำทางไปยังมัสยิด
4. ผู้หญิง
5. เด็กที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะก็ชอบให้พาเด็กไปละหมาดวันศุกร์ที่มัสยิดเป็นการฝึกหัดให้ละหมาด
6. ผู้เดินทาง
7. ผู้ที่มีอุปสรรคอย่างใหญ่หลวง เช่น ฝนตกหนัก เกิดพายุ
8. ผู้ที่หลบซ่อนตัวเพื่อหนีพ้นจากการทำร้าย

“หลักการในอัลกรุอานไม่ได้ระบุไว้ซึ่งรายละเอียดที่ชัดเจน แต่มีอยู่ในสุนนะห์ของท่านนบี (ช.ล.) อยู่ในแบบฉบับของท่านรอซูลที่ท่านได้ทำเป็นแบบฉบับเอาไว้ ในขณะที่ท่านอยู่มหานครมะดีนะห์ในช่วงนั้น ผู้ที่จำเป็นต้องไปละหมาดวันศุกร์ เข้าฟังละหมาดวันศุกร์ ก็คือชะฮะบะห์ หรือ อัครสาวกที่ประจำอยู่ในท้องถิ่นแห่งเมืองมะดีนะห์ ทุกคนก็ต้องไปเมื่อได้เวลาเมื่อเสียงอะซาน (การประกาศแจ้งให้คนมาละหมาด) ดังขึ้นแล้ว ซึ่งในวันศุกร์จะมีเสียงอะซาน 2 ครั้ง เมื่อครั้งที่ 1 ดังขึ้นทุกคนจะต้องไปถึงมัสยิดแล้วจะต้องไปเตรียมพร้อมในการที่จะรับฟังคุตบะฮ์วันศุกร์”

(มุฮัมหมัด เอวัง แสงเราะหมัด, คอเต็บ, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2547)

ด้วยเหตุนี้ชายมุสลิมทุกคนที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวจะต้องเดินทางมาประกอบพิธีกรรมนี้ที่มัสยิดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สำหรับผู้ที่ละทิ้งละหมาดวันศุกร์โดยไม่มีเหตุผลขัดข้องใด ๆ เนื่องจากความเกียจคร้าน เขาจะต้องได้รับโทษ ท่านนบี (ช.ล.) กล่าวว่า “ผู้ใดละทิ้งละหมาดวันศุกร์ 3 ครั้งโดยไม่มีเหตุขัดข้องและไม่มีเหตุผลจำเป็น อัลลอฮ์จะทรงประทับปิดหัวใจของเขาไม่ให้เห็นความดี” บันทึกลงโดย อบูดาวูด อัดดีรมีซีฮีย และอันนะซาอีย และดังที่รายงานโดยซาฟีอีว่า “ผู้ใดทิ้งวันศุกร์โดยไม่มีเหตุจำเป็น (บังคับ) เขาจะถูกบันทึกว่าเป็นคนกัลบกลอก (มุนาฟิก) โดยจะไม่ถูกลบและถูกเปลี่ยนแปลง”

สำหรับสตรีมุสลิม ดังที่กล่าวมาข้างต้น ว่าไม่มีข้อบังคับศาสนาให้สตรีมุสลิมเดินทางไปละหมาดวันศุกร์ แต่ถ้าหากประสงค์จะเดินทางไปละหมาดก็ต้องแต่งกายปกปิดมิดชิดตามหลักศาสนา และได้รับอนุญาตจากสามี มัสยิดส่วนใหญ่หลายมัสยิดในกรุงเทพมหานคร มีผู้หญิงมาละหมาดด้วย แต่ในบางมัสยิดไม่พบสตรีมุสลิมมาละหมาด เนื่องจากการละหมาดจะก่อให้เกิดการพิศนะหุ (สิ่งที่ก่อให้เกิดความเสื่อมเสีย) มากกว่า

ข้อบัญญัติของศาสนาอีกประการหนึ่งสำหรับผู้เข้าฟังคุตบะฮ์วันศุกร์ที่ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด คือขณะฟังคุตบะฮ์ต้องตั้งใจฟังด้วยความสงบนิ่ง ห้ามพูดคุยกัน ท่านนบีกำชับให้ฟังคุตบะฮ์ด้วยความสงบเพราะผู้ที่พูดคุยกันในขณะคอยบรรยายคุตบะฮ์ การละหมาดวันศุกร์ของเขาจะขาดความสมบูรณ์

นอกจากนี้ คุตบะฮ์ที่แสดงก่อนละหมาดวันศุกร์ มีค่าเท่ากับภาคผลของการละหมาดซุฮฺร การฟังคุตบะฮ์จึงเสมือนอยู่ในภาวะการณ์ละหมาด ซึ่งต้องสงบและมีสมาธิ

“คนที่เข้าฟังคุตบะฮ์ คือ อยากได้รับคำตักเตือนจากคำสอนเพราะฉะนั้น ถ้าคอยเตี๋ยนมิมีบรแล้วอย่าได้พูดคุยกัน เมื่อพูดคุยกันจะฟังแล้วไม่ได้ประโยชน์ เพราะถือว่าการนั่งฟังคุตบะฮ์เท่ากับ 2 ในการละหมาดวันศุกร์”

(มีรฟู กลิ่นมาลัย, คอเตี๋ย, สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2547)

“ข้อห้ามที่ชัดเจนที่สุดในกรอานพูดถึงด้วย คือ เมื่ออัลกรอานได้ถูกอ่าน หมายถึง เมื่อมีการหยิบยกเอาโองการในอัลกรอานมากล่าวในคุตบะฮ์ จะต้องสงบนิ่ง ถ้ามีเช่นนั้นแล้วถือว่าการมาของเขาสูญเปล่า แล้วยังได้บ่าปกลับบ้าน ไปอีก นั่นคือข้อบัญญัติของคนฟัง จำเป็นต้องนั่งอย่างเดียว”

(มุฮัมหมัด เออวัง แสงเราะหมัด, คอเตี๋ย, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2547)

ดังหะดีษที่รายงานจากอิบนิอบบาส โดยยกคำพูดของท่านนบีมุฮัมหมัด (ซ.ล.) ว่า “ผู้ใดพูดขณะอิหม่ามกำลังแสดงคุตบะฮ์ ผู้นั้นเปรียบเสมือนลาที่บรรทุกตำราต่าง ๆ ไว้เต็มหลัง”

นอกจากการห้ามพูดคุยกัน ขณะคอยแสดงคุตบะฮ์แล้ว ท่านนบียังห้ามการเดินข้ามผ่านต้นคอผู้อื่นที่กำลังนั่งอยู่ ซึ่งหมายถึงการแสดงอากัปกิริยาอันไม่เหมาะสมในที่ประชุมซึ่งเท่ากับ

ท่านนบีสอนให้เรารักษามารยาทในขณะร่วมละหมาดวันศุกร์อันเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างบุญกุศลในการละหมาดวันศุกร์ตามเจตนารมณ์ของศาสนา

มีรายงานหนึ่งระบุว่า มีชายคนหนึ่งเดินเข้ามาและก้าวข้ามต้นคอผู้คนที่ขณะท่านนบีอ่านคุตบะฮ์วันศุกร์อยู่ ท่านกล่าวแก่ชายผู้นั้นว่า “ท่านจงนั่งลง ความจริงท่านก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและท่านมาละหมาด่าเข้าไปเสียแล้ว” และท่านนบีกล่าวไว้มีใจความว่ามีคน 3 ประเภทที่มาร่วมละหมาดวันศุกร์ ประเภทที่หนึ่ง เขามาร่วมละหมาดวันศุกร์แต่กระทำให้ไร้สาระ ส่วนที่เขาจะได้รับก็มีเพียงเท่านั้น ประเภทที่สอง เขามาร่วมละหมาดวันศุกร์เพื่อวิงวอนขอสิ่งที่ปรารถนา ซึ่งหากอัลลอฮ์ทรงประสงค์ที่จะประทานให้แก่เขา เขาก็ได้รับ แต่ถ้าพระองค์ประสงค์ที่จะไม่ให้แก่เขา เขาก็ผิดหวัง ประเภทที่สาม เขามาร่วมละหมาดวันศุกร์ด้วยความสงบเงียบ ตั้งใจฟังคุตบะฮ์ ไม่ก้าวข้ามต้นคอ และไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้ใดไม่ว่าจะเป็นคำพูดหรือการกระทำละหมาดก็เป็นสิ่งลบล้างความผิดของเขาในระหว่างนั้นจนถึงวันศุกร์ถัดไป และกินไปอีก 3 วัน

อีกประการหนึ่งที่มุสลิมทุกคนที่เดินทางไปละหมาดวันศุกร์ต้องกระทำคือ ต้องระวังซึ่งกลิ่นตัวไม่พึงประสงค์ ถิ่นับเป็นส่วนหนึ่งของการก่อความเดือดร้อนและทำลายบรรยากาศที่ดีของการละหมาดวันศุกร์ด้วยเหตุนี้ ท่านนบีจึงใช้ผู้ที่จะไปร่วมละหมาดวันศุกร์ทำการอาบน้ำในวันศุกร์เพื่อความสะอาดและขจัดกลิ่นเหม็นให้หมดไปจากร่างกาย เช่นเดียวกับท่านนบีรับประทานหัวกระเทียมและหัวหอมขณะจะไปร่วมละหมาดเนื่องจากทั้งสิ่งสิ่งนั้นมีกลิ่นฉุนไม่เป็นที่ปรารถนาของคนทั้งหลาย นอกจากนี้เสื้อผ้าที่สวมใส่ไปละหมาดวันศุกร์ก็จำเป็นต้องสะอาดและดูเรียบร้อย

ท่านนบีกล่าวว่า “หน้าที่ของคนหนึ่งในหมู่พวกเจ้า คือ เขาต้องจัดเตรียมเสื้อผ้าของเขาไว้สองชุด ชุดหนึ่งสำหรับการทำงานของเขาและอีกชุดหนึ่งสำหรับการละหมาดวันศุกร์และการแตกกายของผู้ที่มาละหมาดวันศุกร์”

นอกจากนี้ยังมีคำสอนทางศาสนาที่กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะของการนั่งและทำนั่งขณะฟังคุตบะฮ์ด้วยดังนี้ (โฆรยา จามจูรี, 2543)

1. ไม่ควรนั่งกอดเข่า โดยมีหะดีษที่ท่านอบูดาวูดและตรีมีซีเสนอรายงานจากท่านมูอาซบิโนะนัศว่า “ท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล.) ห้ามนั่งกอดเข่าในวันศุกร์ขณะที่อิหม่ามแสดงคุตบะฮ์”

ท่านตรีมีชี กล่าวว่า นักวิชาการกลุ่มหนึ่งรังเกียจการนั่งกอดเข่าขณะฟังคุตบะฮฺ แต่อีกกลุ่มหนึ่งผ่อนผันให้กระทำได้ ส่วนนักวิชาการศาสนาอีกท่านหนึ่งคือ อัลคอตตอบมีชี ว่าการนั่งกอดเขาเป็นมักรูฮฺ หรือสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ เนื่องจากท่านั่งดังกล่าวทำให้วงนอน ซึ่งจะให้น้ำละหมาดเสียได้ และทำให้ไม่อาจฟังคุตบะฮฺได้

2. ไม่ควรนั่งล้อมวงรับฟัง เพราะกินเนื้อที่ ทำให้คับแคบดังหะดีษ ที่ว่าท่านอบูดาวูด รายงานจากสายสืบของอุมัร บินซุฮัยบ์ จากบิดาของเขาจากปู่ของเขาว่า ท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ทรงห้ามท่านั่งล้อมวงละหมาดในวันศุกร์ ท่านอัลบัยฮะกีก็กล่าวว่าไม่ควรนั่ง (มักรูฮฺ) ล้อมวงในมัสยิด ถ้าการละหมาดรวมกันวันนั้นมีจำนวนคนมาก และมัสยิดเล็ก และกรณีดังกล่าวนี้เป็นการกีดกันผู้ละหมาด จากการทำการละหมาดด้วย

3. ไม่นั่งแทรกระหว่างคนสองคน ดังหะดีษเล่าจากซัลมานอัลฟารีซี จากท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ได้กล่าวว่า "...โดยเขาไม่ได้นั่งแทรกระหว่างคนสองคน หลังจากนั้นเขาได้ละหมาดที่เป็นข้อกำหนดเหนือเขา จากนั้นเขาตั้งใจฟัง เมื่ออิหม่ามพูด นอกจากเขาจะได้รับการอภัย สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างเขากับอีกวันศุกร์หนึ่ง (รายงานโดยบุคอรี มุสลิมและอบูดาวูด)

การนั่งแทรกอาจสร้างความรำคาญแก่คนที่นั่งก่อนแล้ว โดยเฉพาะยามอากาศร้อนอบอ้าว เวิร์แต่ได้รับอนุญาตจากคนทั้งสอง

4. หากรู้สึกง่วงนอน ก็ให้เปลี่ยนที่นั่ง มีหะดีษ เล่าจากอิบน์อุมัร จากท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ได้กล่าวว่า เมื่อใครง่วงนอนในมัสยิด ให้เขาเปลี่ยนจากที่เดิมของเขาไปที่อื่น (รายงานโดยอบูดาวูด, อะฮฺหมัด และ ตรีมีชี)

5. ไม่นั่งที่ผู้อื่น หรือที่ซึ่งมีผู้อื่นจับจองก่อนแล้ว

การไปร่วมฟังคุตบะฮฺวันศุกร์แต่เนิ่น ๆ นั้นมีผลบุญอันยิ่งใหญ่เป็นสิ่งตอบแทน กล่าวคือการออกไปละหมาดวันศุกร์แต่เนิ่น ๆ ทำให้ผู้นั้นได้รับผลบุญตอบแทนในการรอคอยการละหมาด การนั่งรำลึกถึงอัลลอฮฺ หรือการละหมาดสุนนะห์ในระหว่างนั้น

ดังนั้นสามารถกล่าวได้ว่า คุตบะฮฺเปรียบเสมือนโอกาสทองที่จะนำเสนอสิ่งที่เป็นประโยชน์สำหรับมุอฺมิน (ผู้ศรัทธา) ซึ่งแตกต่างกับการบรรยายโดยทั่ว ๆ ไป ซึ่งประการทั้งปวง

คบะฮมีขอบเขตที่ชัดเจน มีความสำคัญทั้งสำหรับผู้พูดและผู้ฟัง เพราะฉะนั้น คอเต็บจึงควรที่จะเลือกหัวข้อที่มีประโยชน์จริง ๆ มาเสนอในแต่ละวันศุกร์

ส่วนที่ 2 วิธีการแสวงหาข้อมูลของคอเต็บหรืออิหม่าม

ดังที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อของเนื้อหาของคุณตบะฮวันศุกร์ถึงรูปแบบของเนื้อหา หัวข้อที่มุสลิมสนใจฟังนั้น จะเห็นว่าชายไทยมุสลิมมีความสนใจในหัวข้อที่หลากหลายแตกต่างกันออกไป นอกจากนั้นลักษณะที่สำคัญของคุณตบะฮวันศุกร์คือ การตักเตือนอบรมสั่งสอนมุสลิมที่เข้ามาฟังให้เกิดความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ และปฏิบัติตามบทบัญญัติของอัลลอฮ์ เมื่อมุสลิมฟังคุณตบะฮแล้ว จะนำความรู้ที่ได้รับจากการฟังคุณตบะฮมาปฏิบัติหรือนำไปตักเตือนครอบครัว คนใกล้ชิด ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ที่สำคัญของคอเต็บหรืออิหม่าม จะต้องมีการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล เลือกหัวข้อต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัว เพื่อนำมาบอกกล่าวยังมะอุมุมเพื่อให้เกิดประสิทธิผลในการสื่อสาร

จากการวิจัยพบว่า วิธีการเลือกหัวข้อของคอเต็บนั้นส่วนใหญ่จะต้องดูสถานการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นในสังคมที่กำลังเป็นข่าวหรือแม้แต่สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน โดยมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมุสลิม โดยคอเต็บนำสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นมานำเสนอ

“ เมื่อวันศุกร์ที่ผ่านมา ที่โรงเรียนมีการเสนอการเลือกตั้ง อบต. ซึ่งจะเลือกตั้งกันหลังวันศุกร์ที่ผมขึ้นคุณตบะฮ ผมก็พูดถึงการเลือกตั้งว่าเงื่อนไขการเลือกตั้งว่าอย่างไร เงื่อนไขของผู้ที่สมัครรับเลือกตั้งเป็นอย่างไร และผู้ที่มีสิทธิ์ออกเสียงต้องปฏิบัติตัวอย่างไร เป็นต้น คือทำให้มุสลิมรู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทันทีทันใด”

(มุฮัมหมัด เอาวัง แสงเราะหมัด, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2547)

อย่างไรก็ตามเมื่อคอเต็บนำเสนอเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคมแล้ว คอเต็บต้องมีอ้างอิงอัลกุรอานและอัลหะดีษว่ามุสลิมปฏิบัติได้หรือไม่ มีขอบเขตมากน้อยเพียงใด

“ เราจะต้องมีการอ้างอิงกับอัลกุรอาน และหะดีษทั้งหมด เราจะพูดในคุณตบะฮลอย ๆ โดยไร้เหตุผลส่วนตัวนั้นไม่ได้เลย ประการที่ 1 ก็คือว่าเราออกความเห็นส่วนตัว โดยไม่มีหลักฐานอ้างอิง

นั่นก็ผิดอยู่แล้ว ประการที่ 2 น้ำหนักของความน่าเชื่อถือก็ไม่เกิด พุคเองเออเองทั้งหมด โดยไม่มีหลักฐานไม่ได้ เราต้องไปเสาะแสวงหามาจากคัมภีร์ที่ดี หรือในสุนนะห์ของท่านนบีที่ดี หามาประกอบอ้างอิง”

(มุฮัมมัด เอาวัง แสงเราะหมัด, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2547)

แต่สิ่งหนึ่งที่คอเต็บต้องตระหนักก่อนที่จะเลือกหัวข้อขึ้นมาบรรยาย คือ เนื้อหาหรือเรื่องที่คอเต็บเลือกมาบรรยายนั้น ต้องเป็นสิ่งที่ไม่สร้างฟิตนะฮ์ (สิ่งที่ก่อให้เกิดความเสื่อมเสีย) ซึ่งหมายถึง สิ่งที่จะทำให้เกิดความวุ่นวายความสับสนในสังคมมากยิ่งขึ้น

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกคอเต็บและอิหม่าม พบว่าวิธีการแสวงหาข้อมูลของคอเต็บหรืออิหม่ามนั้นมีวิธีการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. สืบสิ่งพิมพ์ ซึ่งได้แก่ คัมภีร์อัลกุรอาน และหนังสือรวบรวมอัลหะดีษ

คอเต็บจะแสวงหาข้อมูลจากสิ่งพิมพ์เป็นหลัก ซึ่งได้แก่ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน และหนังสือรวบรวมอัลหะดีษ ซึ่งเป็นวัจนะของท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) เนื่องจากการแสดงคุตบะฮ์วันศุกร์นั้น สำคัญยิ่งคือต้องอ้างอิงหลักจากอัลกุรอาน และ อัลหะดีษ เนื่องจากมุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติตามคัมภีร์อัลกุรอานและแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) คือ อัลหะดีษ

“อิหม่ามต้องค้นคว้าจากอัลกุรอานเป็นหลักนั้นหมายความว่าให้ทุกคนเข้ามาสู่หลักการของศาสนา โดยการให้อัลกุรอานเป็นธรรมนูญ นี่เป็นวิสัยปัญหาที่ศาสนาให้ว่าสิ่งที่ต้องนำสังคมนี้ต้องใช้อัลกุรอานนำ ถ้านอกจากอัลกุรอานก็คืออัลหะดีษคือคำพูดของท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) ข้อมูลหลักก็คือ 2 อย่างนี้ คุณจะพูดเรื่องสังคมก็ได้ แต่สองหลักนี้ทิ้งไม่ได้ ดังนั้นเป็นเงื่อนไขว่าข้อมูลนั้นต้องมาจากอัลกุรอานและอัลหะดีษ

(มูรีด ทิมะเสน, คอเต็บ, สัมภาษณ์, 22 พฤษภาคม 2547)

“ต้องดูจากคัมภีร์อัลกุรอาน ดูจากหะดีษของท่านนบี ดูจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มีในสังคม จากนั้นเอามาวิเคราะห์และเอาหลักธรรมคำสอนมาตัดเคื่อน”

(มรฟู กุลินมาลัย, คอเต็บ, สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2547)

จากบทสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่า แหล่งข้อมูลสำคัญของคอเต็บและอิหม่าม ก็คือ คัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษ นั่นเอง

2. สื่ออื่น ๆ ได้แก่ สื่อวิทยุโทรทัศน์ หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงสื่อสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่ไม่ใช่คัมภีร์อัลกุรอาน และ อัลหะดีษ

นอกจากในอัลกุรอานและอัลหะดีษแล้ว คอเต็บแต่ละท่านยังมีวิธีการแสวงหาข้อมูลจากสื่ออื่น ๆ ที่แตกต่างกันออกไป เช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ หรืออินเทอร์เน็ต เป็นต้น

ดังที่ อ.มูรีด ทิมะเสน มีการแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติมจากหนังสือพิมพ์และหนังสือต่าง ๆ

“ บางทีคุณบะซูกำลังพูดเรื่องราวปัจจุบันเราก็จะเอาจากหนังสือพิมพ์ ที่พูดหมายถึงต้องเอาอัล กุรอานและอัลหะดีษเป็นหลักก่อน หลังจากนั้นจะพูดเรื่องอะไรก็ดูอีกที สมมติว่าเราจะพูดเรื่องสถานการณ์ เราก็อ่านจากหนังสือพิมพ์ เช่น มีการถ่ายวิดีโอไป เราก็เอาข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ก่อนแล้วเราก็เอาหะดีษ เอาอัลกุรอานจากเข้ามา มันแล้วแต่เราจะพูดเรื่องอะไรต้องอ่านจากหนังสืออย่างเดียว คือหนึ่งในอับกุรอาน และอัลหะดีษ และหนังสือทั่ว ๆ ไป สมมติว่าจะพูดเรื่องเฉพาะเรื่อง มันจะมีหนังสือที่บรรดานักวิชาการเขียนไว้แล้ว เราก็เอาข้อมูลจากตรงนั้น โดยจะหยิบยกมาให้เหมาะสมกับเวลาในคุตบะฮ์”

(มูรีด ทิมะเสน, คอเต็บ, สัมภาษณ์, 22 พฤษภาคม 2547)

สำหรับอาจารย์มรฟู กลิ่นมาลัย ท่านหาข้อมูลจากหลาย ๆ แหล่งด้วยกัน

“ขึ้นกับสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เราจะอยู่ในสังคม ในโลกที่แคบไม่ได้ เราต้องตามโลก เราต้องฟังแล้วก็หาข้อมูลมาวิเคราะห์ มาประยุกต์กับสถานการณ์ให้กำปง หรือในหมู่บ้านนั้น ๆ”

สำหรับอาจารย์ มุฮัมหมัด เอาวัง แสงระหะมัด ท่านจะหาข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ตเป็นส่วนใหญ่

“โดยส่วนใหญ่อาศัยอินเทอร์เน็ต อาศัยเว็บไซต์เพราะค่อนข้างรวดเร็ว ตำราต่าง ๆ มีเยอะ แต่เวลาค้นหาในตำราบางทีเสียเวลาเพราะหนังสือบางชุดมีเป็น 10-20 เล่ม ซึ่งเราต้องค้นหาวางอยู่เล่มไหน ตรงไหน มันช้า ถ้าหากเราเข้าเว็บไซต์แล้วคลิกเดี๋ยวก็น่าหมดไม่ว่าเรื่องอะไร”

จากการวิจัยพบว่าในแต่ละวันศุกร์ เรื่องราวที่คอเต็บนำมาบรรยายนั้นเปลี่ยนไปตามเหตุการณ์ ดังนั้นคอเต็บจึงต้องมีการแสวงหาข้อมูลทุกสัปดาห์ เพื่อให้เนื้อหาที่นำมาพูดนั้นไม่ซ้ำกัน เพื่อให้เนื้อหาน่าสนใจ ผู้ฟังไม่เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายจนกระทั่งเพลอหลับ ซึ่งทำให้มุอิมินไม่ได้รับฟังคำตักเตือน ดังนั้นคอเต็บจึงต้องหาข้อมูลทุกสัปดาห์ และมีสื่อต่าง ๆ อีกมากมายให้คอเต็บค้นคว้าหาข้อมูลเกี่ยวกับศาสนาอิสลามและเรื่องทั่ว ๆ ไป จากโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้คอเต็บหรืออิหม่ามต้องพัฒนาตนเองให้ก้าวทันโลกและสื่อ เพื่อนำข้อมูลที่มีอยู่มาเผยแพร่ให้กับมะอุมุมและพี่น้องมุสลิมในชุมชนนั้น ๆ ได้ทราบ

“ผมมีการหาข้อมูลทุก ๆ สัปดาห์ เกือบจะทุกวันด้วยซ้ำไป จากพวกเว็บไซต์ของตะวันออกกลางหรือประเทศมุสลิม”

(มุฮัมหมัด เอาวัง แสงเราะหมัด,คอเต็บ, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2547)

และบางครั้งคอเต็บบางท่านบรรยายเรื่องที่ไม่สามารถพูดจบได้ภายในครั้งเดียว ต้องนำไปพูดในสัปดาห์หน้า ท่านก็จะมีการหาข้อมูลเพิ่มเติม

สำหรับอาจารย์มูรีด ทิมะเสน บางสัปดาห์ท่านบรรยายเรื่องที่ไม่สามารถพูดจบได้ภายในครั้งเดียว ต้องนำไปพูดในสัปดาห์หน้า ท่านก็จะมีการหาข้อมูลเพิ่มเติม

“ผมจะหาข้อมูลจากแหล่งเดียวกัน หนังสือที่สำเร็จรูปแล้วก็มีเหมือนกัน เช่น เรื่องการจ่ายชะกาต การถือศีลอด ก็มี pocket book ไว้แล้วที่นี้เราจะทำอย่างไรที่จะ ทะขอยมาให้กับผู้ฟัง โดยหยิบทีละส่วนมา” ผู้วิจัยได้สอบถาม ในกรณีที่ผู้ฟังไม่ได้มาฟังเมื่อศุกร์ที่แล้ว อ.มูรีดตอบว่า “อันนี้เราช่วยไม่ได้มาก แต่เราก็จะมีการทวนของเก่าว่าศุกร์ที่แล้วพูดไว้อย่างไรเป็นข้อ ๆ ไม่มีรายละเอียด”

จากการวิจัยเห็นว่า หน้าที่ที่สำคัญของคอเต็บหรืออิหม่าม นอกจากจะบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุดแล้ว การแสวงหาข้อมูลที่จะนำมาบรรยายก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน

เนื่องจากข้อมูลที่ถูกต้อง นำไปสู่ความเชื่อที่ถูกต้อง ความเชื่อที่ถูกต้องนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักศาสนบัญญัติ ซึ่งมุสลิมทุกคนต้องกระทำ

ส่วนที่ 3 กลยุทธ์การบรรยายคุณบะฮ์วันศุกร์ของคอเต็บหรืออิหม่าม

อิสลามเป็นศาสนาที่อบรมให้ทุกคนเป็นคนที่พร้อมในความประพฤติที่ดีตามหลักบัญญัติ เนื่องจากอิสลามถือว่าศาสนาเป็นคำสอนที่ต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ดังนั้นหลักการสื่อสารของอิสลามต้องมีอิสระภายใต้ความรับผิดชอบ การสื่อสารต้องดำเนินการเพื่อแสดงถึงความดีงามของอิสลาม และแจ้งถึงสิ่งที่เลวร้าย คัมภีร์อัลกุรอานกล่าวว่า การสื่อสารจะเสียดความชอบธรรมทางกฎหมายและทางศีลธรรม เมื่อมิได้ปฏิบัติตามหลักจริยธรรม

วัตถุประสงค์หลักของศาสนาอิสลาม คือ เรากระทำเพื่อความพึงพอใจของอัลลอฮ์ ดังนั้นการสื่อสารจึงต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนของคัมภีร์อัลกุรอาน ตลอดจนแนวทางปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) เช่นเดียวกันกับกลยุทธ์การบรรยายคุณบะฮ์วันศุกร์

จากการวิจัยพบว่า การบรรยายคุณบะฮ์วันศุกร์ในแต่ละมัสยิด มีความแตกต่างกันไป แล้วแต่คอเต็บหรืออิหม่ามประจำมัสยิดนั้น ๆ เนื่องจากคอเต็บนั้นมีความถนัดและความสนใจที่ไม่เหมือนจากการสัมภาษณ์พบกลยุทธ์ที่แตกต่างกันดังนี้

1. นำเสนอเรื่องราวที่ทันเหตุการณ์ปัจจุบันทันด่วน

“สิ่งที่เราจะให้คือ ประการแรก คือ ให้สิ่งที่ด่วน สิ่งทันเหตุการณ์ก็จะทำให้คนฟังสนใจ เช่นเหตุการณ์ภาคใต้ เราจะนำมาขึ้นคุตบะฮ์ ก็ทำให้คนที่ไม่รู้เรื่องภาคใต้ได้รู้ ประการต่อมา เราพูดเรื่องปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม เราก็ต้องบอกว่าอิสลามว่าอย่างไร แก้ไขอย่างไร ตรงนี้ที่เราต้องมาให้ผู้ฟัง ถ้าเรานำเสนอด้านเดียว ว่าอย่างนี้ดี อย่างนี้ไม่ดี แต่ไม่บอกทางแก้ไขให้เขาก็ไม่ได้เหมือนกัน”

(มูรีด ทิมะเสน, คอเต็บ, สัมภาษณ์, 22 พฤษภาคม 2547)

กล่าวคือ ในการบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ แต่ครั้งอ.มูรีด นำเรื่องปัจจุบันมาพูด โดยมีการยกตัวอย่างและกล่าวถึงวิธีการแก้ไข วิธีการปฏิบัติตัวสำหรับมุสลิมในเรื่องนั้น ๆ โดยมักจะนำเสนอทั้ง 2 ด้าน ทั้งด้านดีและด้านไม่ดี

2. มีการยกตัวอย่างจากในอัลกุรอานและอัลหะดีษ เพื่อให้มุสลิมเห็นภาพที่ชัดเจน

“มีการยกตัวอย่าง ทุก ๆ อย่างต้องมีตัวอย่างให้เห็นจากสถานการณ์นั้น ๆ แล้วเอามาดูว่าในคำสอนของอิสลามในอัลกุรอาน ในหะดีษคำพูดของท่านบีว่าไว้อย่างไร แล้วจากเหตุการณ์อย่างนี้เราจะแก้ไขอย่างไร ไม่ใช่เอาอย่างอื่นมาแก้ไข”

(มรฟู กุลินมาลัย, คอเต็บ, สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2547)

3. มีการใช้วัจนะภาษา เช่น ท่าทาง น้ำเสียงและคำพูด

“สำหรับตัวเองมีอยู่เล็กน้อย โดยจากประสบการณ์ตั้งแต่เด็กที่ฟังคุตบะฮ์มาหลายสิบปี โดยส่วนใหญ่แล้วคนที่ทำหน้าที่บรรยายคุตบะฮ์ ส่วนใหญ่จะขึ้นไปอ่าน จดขึ้นไป ซึ่งน้ำเสียงในการอ่าน จะแตกต่างกับการพูดสด คือไม่เร้าใจ ผมจึงต้องหาวิธีการที่ทำยังไงให้คนฟังรู้สึกเร้าใจ อยากติดตาม ผมก็พลิกแพลง คือจะไม่ใช้การอ่านจะใช้พูดและใช้น้ำเสียง เหมือนที่ท่านรอซูลได้แสดงเป็นตัวอย่างเอาไว้ โดยท่านรอซูลในขณะที่แสดงคุตบะฮ์ ถึงบทที่ถึงการบูกราม ท่านจะใช้น้ำเสียงที่ดูตัน ใบหน้าของท่านจะแสดงออกถึงความเอาจริงเอาจัง ซึ่งในหลักฐานในสุนนะหฺ กล่าวว่าท่านรอซูลถึงกับหน้าแดงตาแดงเลยทีเดียวในบทที่เกี่ยวข้อกับสิ่งที่จะทำให้คนกลัว สำหรับในส่วนที่อยากให้คนมีความต้องการอยากทำความดี ต้องการอยากจะได้ผลบุญท่านรอซูลก็จะเปลี่ยนแปลงไปอีกรูปแบบหนึ่ง คือ ใช้น้ำเสียงที่นุ่มนวล อันนี้ก็เป็นเทคนิคที่จะให้คนฟังติดตามเรา มันไม่น่าเบื่อ เป็นคุตบะฮ์ที่ไม่น่าเบื่อ”

(มุฮัมหมัด เอาวัง แสงระหมัด, คอเต็บ, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2547)

อาจารย์มุฮัมหมัด เอาวัง ยึดถือแบบอย่างตามท่านนบีมุฮัมหมัด คือ ใช้วัจนะภาษา ซึ่งได้แก่ น้ำเสียง คำพูด กิริยาท่าทาง ดังหะดีษ

เล่าจากยาบิร (ร.ค.) ได้กล่าวว่า: ปรากฏว่าท่านนบี (ซ.ล.) เมื่อแสดงคุตบะฮ์ดวงตาทั้งสองข้างของท่านจะแดงกล้า เสียงดังและมีอาการ โกรธจัด จนกระทั่งท่านจะมีสภาพเหมือนกับคนที่มาแจ้ง

ข่าวร้ายให้กองทหารทราบ ว่า ศัตรของพวกเขาจะมาถึงในเวลาเช้าหรือในเวลาเย็น และกล่าวว่า: ข้าพเจ้าถูกแต่งตั้งมาพร้อมกับวันกียามะหุ เหมือนกับสิ่งนี้และท่านได้ยกนิ้วขึ้นเทียบกับสิ่งนี้ นิ้วชี้และนิ้วกลาง และกล่าวว่า หลังจากนั้นคำพูดที่ดีที่สุดคือ คัมภีร์ของอัลลอฮ์ ทางนำที่ดีที่สุดคือ ทางนำของมุฮัมมัด กิจการที่ชั่วช้าที่สุดคือ กิจการที่อยู่นอกแบบ งานนอกแบบทุกชนิด คือความหลงผิด หลังจากนั้นได้กล่าวว่า: ข้าพเจ้ามีสิทธิ์ในตัวของมุอฺมิน ทุกคนยิ่งกว่าตัวของเขาเอง (เพราะข้าพเจ้าเป็นผู้นำทางเขาไปสู่หนทางที่ถูกต้อง หนทางที่ปลอดภัยและหนทางที่นำไปสู่ความสุขอันถาวร) ผู้ใดทิ้งทรัพย์สินไว้ มั่นคงเป็นของครอบครัวของเขา และผู้ใดทิ้งหนี้สินไว้หรือลูกไว้โดยไม่มีใครเลี้ยงดู เรื่องของพวกเขาอยู่กับข้าพเจ้า และข้าพเจ้าจะใช้หนี้แทนเขา รายงานโดยมุสลิมและนำฮาดี

จากหะดีษดังกล่าวจะเห็นว่า กลยุทธ์ในการบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์นั้นนอกจากจะมีเนื้อหาของ การบรรยาย ซึ่งเป็นวัจนะภาษา และยังมีวัจนะภาษาเป็นตัวประกอบด้วย

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ชาวไทยมุสลิมถึงเทคนิค หรือกลยุทธ์การของบรรยายของคอดีบ ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่เห็นว่าเทคนิคและกลยุทธ์ของคอดีบนั้นมีส่วนทำให้การบรรยายครั้งนั้น ๆ น่าสนใจมากขึ้น และก่อให้เกิดผลมากขึ้นด้วย

“ทุกครั้งที่มีการบรรยายเรื่องศาสนานั้น ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่น่าสนใจยิ่ง ถ้าหากผู้ที่นำ การบรรยายมีเทคนิค วิธีการพูดที่น่าสนใจ ก็จะทำให้มีบรรยากาศในการฟังมากยิ่งขึ้นด้วย”

(ณัฐพงศ์ สวนดี, คอดีบ, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547)

“เทคนิคของคอดีบ อย่างเช่น การสั่งสอนให้มีความยำเกรง โดยใช้ภาษาให้มีการโน้มน้าวผู้ ฟังด้วยให้มีความน่าสนใจ ภาษาในการสื่อสาร ลีลาการพูด ถึงแม้ว่าเนื้อหาเหมือนกัน แต่การนำ เสนอแตกต่างกันออกไป ก็ทำให้ความสนใจนั้นต่างกันไป”

(นาอีม สุจริต, คอดีบ, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547)

“เกี่ยวข้องอย่างมากเลย อย่างเช่น เทคนิคในการโน้มน้าวให้เขาเข้ามาในหลักวิชาการ ควรจะ ทำ ยังไงกับเหตุการณ์ปัจจุบัน ตัวเราควรจะทำปฏิบัติอย่างไร คอดีบควรมีเทคนิค ถ้าไม่มีจะตามหลักการ ตามเนื้อหาโดยตลอดมันก็ดีสำหรับผู้ที่มีความรู้ที่ฟังที่เข้าใจ แต่สำหรับผู้ที่ไม่มีความรู้ถึงขนาดนั้น เราก็ต้องโน้มน้าวเอาเทคนิคเข้าไปช่วยด้วย”

(อดัม มุลลิกคี, คอดีบ, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547)

“การที่จะทำให้คุณบะฮุสน่าสนใจนั้นขึ้นอยู่กับทั้งเนื้อหา ตัวผู้บรรยายและเทคนิคประกอบกัน”

(ประกาศพงศ์ ประเสริฐแสง, คอเต็บ, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547)

“เทคนิคที่นำมาใช้ ชักชวนให้คนที่ไม่ค่อยมาละหมาดให้มาละหมาดวันศุกร์”

(ฮัมदान นาทอง, คอเต็บ, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547)

“เทคนิค นี้อยู่กับคุณลักษณะ หรือบุคลิกของการอ่านของแต่ละคนที่จะทำให้ผู้ฟังนั้น มีความคล้ายตามอันนั้น มีส่วนนั้นคือ เทคนิค เช่น น้ำเสียง ถ้าอ่านแล้วไม่มีจังหวะ จะยกอายะหุกรอาน เวลาอ่านต้องมีอักษรให้ชัดเจน หลักฐานต่าง ๆ ที่นำมาพูดต้องชัดเจนต้องดึงดูด มีลักษณะของผู้นำ บางสิ่งต้องพูดด้วยน้ำเสียงที่สูง ต่ำก็ต่ำ”

(อิสมาแอล แสงสว่าง, คอเต็บ, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547)

จากบทสัมภาษณ์จะเห็นว่า ชาวไทยมุสลิมคิดว่ากลยุทธ เทคนิค ของคอเต็บนั้นมีส่วนช่วยอย่างมาก เนื่องจากการบรรยายคุณบะฮุสนั้นเป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารเป็นผู้ทำหน้าที่สื่อสารฝ่ายเดียว ผู้ฟังไม่สามารถโต้ตอบได้ ตามบทบัญญัติของศาสนา ดังนั้นถ้าคอเต็บไม่มีการนำเทคนิคหรือกลยุทธในการบรรยายมาใช้ ก็ทำให้การบรรยายคุณบะฮุสต่าง ๆ ก็ทำให้การบรรยายคุณบะฮุสในสัปดาห์นั้น ๆ ไม่น่าสนใจ ทำให้ไม่เกิดประสิทธิผลได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารผ่านชุดบะฮฺวันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารในชุดบะฮฺวันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม วิธีการแสวงหาข้อมูลของคอเต็บหรืออิหม่าม และวิธีการแสวงหาข้อมูลของคอเต็บหรืออิหม่าม

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยที่ได้จากการ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนักวิชาการ, ผู้แสดงชุดบะฮฺวันศุกร์ จำนวน 5 คน และชาวไทยมุสลิมที่เข้าฟังชุดบะฮฺวันศุกร์ จำนวน 20 คน

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยขอเสนอสรุปผลการวิจัยโดยแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1	กระบวนการสื่อสารในชุดบะฮฺวันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม
ส่วนที่ 2	วิธีการแสวงหาข้อมูลของคอเต็บหรืออิหม่าม
ส่วนที่ 3	กลยุทธ์การบรรยายชุดบะฮฺวันศุกร์ของคอเต็บหรืออิหม่าม

ส่วนที่ 1 กระบวนการสื่อสารในชุดบะฮฺวันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการสื่อสารในชุดบะฮฺวันศุกร์นั้นมีองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการด้วยกัน คือ 1. ผู้ส่งสาร ซึ่งได้แก่ คอเต็บหรืออิหม่าม ผู้ทำหน้าที่บรรยายชุดบะฮฺวันศุกร์ 2. สาร ในที่นี้ผู้วิจัยศึกษาเนื้อหาของชุดบะฮฺวันศุกร์ที่คอเต็บแต่ละท่านบรรยาย 3. ช่องทางการสื่อสาร และ 4. ผู้รับสาร ได้แก่ ชาวไทยมุสลิมที่เข้าฟังชุดบะฮฺวันศุกร์ ซึ่งมีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ผู้ส่งสาร (Sender)

ผู้ทำหน้าที่แสดงหรือบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ ได้แก่ อิหม่าม หรือ คอเต็บ ประจำมัสยิด นั้น ๆ โดยคนทั่วไปอาจจะคิดว่าอิหม่ามหรือคอเต็บนั้นได้แก่ คนคนเดียวกัน แต่ในพระราชบัญญัติการบริหารองค์การศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ระบุว่า

“อิหม่าม” หมายถึงผู้นำศาสนาอิสลามประจำมัสยิด และเป็นประธานกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ในขณะที่ “คอเต็บ” คือผู้แสดงธรรมประจำมัสยิดและยังระบุถึงอำนาจหน้าที่ของคอเต็บด้วยว่า มีหน้าที่ปฏิบัติให้เป็นไปตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม ในการแสดงธรรมแก่สัปบุรุษ แสดงให้เห็นว่า คอเต็บจึงมีหน้าที่แสดงคุตบะฮ์วันศุกร์เป็นหลัก โดยช่วยแบ่งเบาภาระของอิหม่ามในการแสดง คุตบะฮ์วันศุกร์และในโอกาสอื่น ๆ เท่านั้น

นอกเหนือจากอิหม่ามหรือคอเต็บแล้วนั้น ยังมีบุคคลอื่น ๆ ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาสืบเปลี่ยนกันขึ้นบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ ผู้ทรงคุณวุฒินั้นต้องมีความรู้ในบทบัญญัติ หลักการทางศาสนาอิสลามที่ถูกต้อง รวมถึงต้องมีความสามารถในการบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ โดยตามบทบัญญัติศาสนาอิสลามนั้นถือว่ากระทำได้ ไม่ผิดหลักการหรือกฎข้อบังคับศาสนาแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม คอเต็บหรืออิหม่ามหนึ่ง จะขึ้นบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ในอีกมัสยิดหนึ่ง ตามมารยาทปฏิบัตินั้นต้องได้รับอนุญาตจากอิหม่ามหรือคอเต็บประจำมัสยิดนั้น ๆ ก่อน

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกคอเต็บประจำมัสยิดทั้ง 5 มัสยิด คุณสมบัติที่จำเป็นและมีประโยชน์ของผู้บรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ ในฐานะผู้ส่งสารที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตามความเห็นของนักวิชาการ มี 4 ประการดังนี้

1. ต้องเป็นผู้มีความรู้ทางด้านศาสนาอิสลาม

ความรู้ในที่นี้สามารถแบ่งเป็นหลายประเภทด้วยกัน คือ ความรู้ทางด้านศาสนาอิสลาม ความรู้ในวิชาการต่าง ๆ รวมถึงการติดตามรู้ทันเหตุการณ์ข่าวสารต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดจนมีความสามารถและทักษะทางการสื่อสารโดยตรง คือ ใช้ภาษาที่ถูกต้องไม่ผิดเพี้ยน

จะเห็นได้ว่า ความรู้ทางด้านภาษาและด้านการสื่อสารนั้น มีความสำคัญมากเช่นกัน คอเต็บและอิหม่ามนั้นทำหน้าที่เป็นนักตะวะห์ดับลิฆ หรือนักเผยแพร่ศาสนาไปพร้อม ๆ กัน

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก คอเต็บส่วนใหญ่เห็นว่า ผู้ที่เป็นคอเต็บหรืออิหม่ามนั้นไม่จำเป็นต้องสำเร็จการศึกษาด้านศาสนาอิสลามโดยตรงก็ได้ ขอเพียงแต่มีการศึกษาศาสนาอย่างต่อเนื่องและเป็นอย่างดี จนกระทั่งนำความรู้ที่นำมาเผยแพร่ได้

2. ต้องผู้ที่มีวิสัยทัศน์

คำว่าวิสัยทัศน์ในที่นี้ หมายถึง การมองโลกให้กว้าง ทั้งในเรื่องสังคม เศรษฐกิจ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว เพื่อนำเหตุการณ์นั้น ๆ มาบรรยายโดยประยุกต์ให้เข้ากับหลักการอิสลาม

3. ต้องเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรม

ผู้ทรงคุณธรรมในที่นี้หมายถึง ผู้ที่รักษาไว้ซึ่งบทบัญญัติของศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัดและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น อย่างน้อยต้องปฏิบัติตามหลักการศาสนา เพราะถ้าผู้ที่บรรยายคุตบะฮ์ซึ่งทำหน้าที่ตักเตือนสั่งสอนไม่ปฏิบัติเองแล้ว คำพูดของเขาที่กล่าวออกมาก็ไม่น่าเชื่อถือ การที่ผู้ส่งสารมีความน่าเชื่อถือสูงสามารถสื่อสารในขั้นที่ยาก คือ การโน้มน้าวใจผ่านการบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ให้ผู้คนยอมรับและนำไปปฏิบัติตาม

4. ความอาวุโส

ตามความเห็นของนักวิชาการบางท่านเห็นว่า ความอาวุโสของอิหม่ามหรือคอเต็บ นั้นบางครั้งก็มีส่วนประกอบอยู่บ้าง โดยผู้ที่มีอาวุโสน้อย น้ำหนัก ความน่าเชื่อถือของคำพูดที่คนฟังได้รับก็จะน้อยลงไปด้วย แต่ในขณะเดียวกัน นักวิชาการบางท่านเห็นว่า ความอาวุโสนั้นไม่เกี่ยวกับ ขึ้นอยู่กับความรู้ทางศาสนาที่มีมากกว่า

อย่างไรก็ตาม คอเต็บต้องตระหนักไว้เสมอว่า การแสดงคุตบะฮ์นั้นเป็นกิจกรรมของศาสนา เพราะฉะนั้นผู้บรรยายนั้นก็ต้องมีเจตนาอันบริสุทธิ์เท่านั้น คำว่าบริสุทธิ์หมายถึง การแสดง

คุตบะฮ์วันศุกร์นั้นมิใช่เพื่ออันใดนอกจากเพื่ออัลลอฮ์เท่านั้น โดยเจตนาส่วนหนึ่งที่อัลลอฮ์ชี้ทางให้นำเสนอคือ

1. เจตนาเพื่อความพอพระทัยของอัลลอฮ์
2. เจตนาเพื่อความรักของท่านนบี (ซ.ล.) ด้วยการเผยแพร่และส่งเสริมคุณนุหะห์ของท่าน
3. เจตนาเพื่อเพิ่มเกียรติในสวรรค์ในตำแหน่งอะวะหุ
4. เจตนาทำหน้าที่ให้พ้นไฟรฎูกิฟายะหุ ที่จำเป็นต้องมีคอเต็บบอรรรมบรรดามุสลิมซึ่งเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่จะทำให้การละหมาดวันศุกร์ใช้ได้
5. เจตนาเพื่อลบความไม่รู้ออกจากตัวเอง และจากประชาชาติอิสลาม
6. เจตนาเผยแพร่ศาสนาของอัลลอฮ์ ประกาศศาสน์อิสลามและแจ้งเตือนเรื่องสำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้น
7. เจตนาตักเตือนประชาชาติอิสลามตามหน้าที่ที่ว่า “ศาสนา คือการตักเตือน”

กล่าวคือ คอเต็บบเป็นผู้ที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ส่วนที่คลให้เกิดความรู้ความเข้าใจและมีผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงคือ อัลลอฮ์ (ประธาน ศรีเจริญ, www.muslimbangkok.com)

จากผลการวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การทำให้การสื่อสารผ่านคุตบะฮ์วันศุกร์นั้นมีประสิทธิภาพและเกิดการนำไปใช้ คุณสมบัตินี้ของคอเต็บบและอิหม่ามนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้การบรรยายคุตบะฮ์นั้นสมบูรณ์แบบตามหลักการ

2. เนื้อหาของคุตบะฮ์วันศุกร์ (Message)

สำหรับในส่วนเนื้อหาของคุตบะฮ์วันศุกร์นั้น มีข้อกำหนดในทางศาสนาอยู่ว่า ในการประกอบพิธีกรรม ต้องมีการนำเสนอ เนื้อหาคุตบะฮ์ 2 ส่วน ต่อเนื่องกัน โดยสามารถแยกเนื้อหาทั้งสองส่วนของคุตบะฮ์ได้ดังนี้

2.1 เนื้อหาที่กล่าวเป็นภาษาอาหรับ มีเนื้อหาดังนี้

1. กล่าวสรรเสริญอัลลอฮ์
2. การปฏิญาณตน
3. การกล่าวขอพรท่านนบี (ซ.ล.)
4. การกล่าวย้ำเกรงต่ออัลลอฮ์

5. การกล่าวโองการบางโองการจากคัมภีร์อัลกุรอาน
6. การขอพรให้พี่น้องมุสลิม

โดยเป็นข้อบังคับทางศาสนาว่า เนื้อหาส่วนที่กล่าวมานี้ต้องกล่าวเป็นภาษาอาหรับเท่านั้น โดยเนื้อหาข้อ 1-4 กล่าวใน 2 คุตบะฮฺ ส่วนข้อ 5 กล่าวในคุตบะฮฺใดคุตบะฮฺหนึ่งก็ได้ และข้อ 6 กล่าวในคุตบะฮฺที่ 2 ซึ่งตามมัซฮิดต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร หรือในภาคต่าง ๆ ในประเทศไทย มักจะกล่าวเนื้อหาเป็นภาษาอาหรับ ในตอนเริ่มต้นของการบรรยายคุตบะฮฺวันศุกร์ จากนั้นกล่าวเป็นภาษาไทย แล้วปิดท้ายคุตบะฮฺที่หนึ่งด้วยภาษาอาหรับที่คล้ายบทขอพร ในคุตบะฮฺที่ 2 จะต้องกล่าวเนื้อหาที่มีองค์ประกอบข้างต้นเป็นภาษาอาหรับอีกครั้ง ปิดท้ายด้วยบทขอพรให้พี่น้องมุสลิม

สำหรับงานวิจัยเรื่อง กระบวนการสื่อสารในคุตบะฮฺวันศุกร์ของชาวไทยมุสลิม เน้นศึกษาเฉพาะเนื้อหาที่เป็นภาษาไทยเท่านั้น เนื่องจากคุตบะฮฺส่วนที่เป็นภาษาอาหรับนั้น ผู้ฟังชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ฟังภาษาอาหรับไม่เข้าใจ จึงทำให้ไม่เกิดผลทางการสื่อสาร แต่อย่างไรก็ตาม การบรรยายคุตบะฮฺวันศุกร์ที่เนื้อหาครบถ้วนตามหลักข้างต้น ถือว่าการบรรยายคุตบะฮฺวันศุกร์นั้นใช้ได้แล้ว ถึงแม้ว่าจะกล่าวเป็นภาษาอาหรับล้วนก็ตาม

2.2 เนื้อหาที่กล่าวเป็นภาษาไทย

สำหรับเนื้อหาส่วนที่กล่าวเป็นภาษาไทยนั้น จากการวิจัย พบว่า ตามหลักการของศาสนาอิสลามไม่มีการกำหนดขอบเขตของเนื้อหาเอาไว้แต่อย่างไร เพียงแต่ในการที่คอเตีบบรรยายแต่ละครั้งต้องคำนึงถึงเป้าหมายของคุตบะฮฺวันศุกร์ นั่นก็คือ การแนะนำ ตักเตือน อบรม สั่งสอนให้มุสลิมมีความยำเกรงต่ออัลลอฮฺ ดังนั้นเนื้อหาของคุตบะฮฺจึงจำเป็นต้องเป็นการสนับสนุนเป้าหมายของคุตบะฮฺวันศุกร์ในส่วนนี้

ตามมัซฮิดทั่วไปในประเทศไทยก็นิยมนำเสนอคุตบะฮฺด้วยความศรัทธาเป็นหลักเช่นกัน ร่วมกับเนื้อหาที่ว่าด้วยหลักการศาสนาโดยตรงอื่น ๆ

เนื้อหาของคุตบะฮฺวันศุกร์มีแบบฉบับของท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) และคำสั่งท่าน นบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ให้แสดงคุตบะฮฺสั้นกระชับ แต่มีความหมายลึกซึ้ง แสดงให้เห็นว่าการบรรยายคุตบะฮฺ

ไม่จำเป็นต้องมีความยาวที่มากนัก เพียงแต่ให้นำเสนอเนื้อหาที่กระชับเข้าใจง่าย ตามแบบอย่างของท่านบี (ช.ล.)

จากการสัมภาษณ์ชาวไทยมุสลิมที่เข้าฟังคุตบะฮ์วันสุกฺรนั้นพบว่า ชาวไทยมุสลิมสนใจฟังเนื้อหาที่เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ แตกต่างกันดังต่อไปนี้

1. เรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์ พบว่าส่วนใหญ่ผู้ฟังสนใจฟังเรื่องราวที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นในสังคมหรือชุมชนในขณะนั้น เช่น ปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้, คลื่นยักษ์สึนามิ เป็นต้น เมื่อคอเต็บนำปัญหาและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมากล่าว ก็ต้องมีการยกโองการในอัลกุรอาน และอัลหะดีษมาประกอบ เพื่อเป็นแนวทางให้ชาวไทยมุสลิมปฏิบัติ หรือนำความรู้ที่ได้รับดังกล่าวไปใช้ในชีวิตรประจำวัน เพื่อให้ชาวไทยมุสลิมใช้ชีวิตร่วมกับคนที่ต่างศาสนาได้ โดยไม่ขัดกับคำสอนหรือบทบัญญัติของศาสนา เป็นต้น โดยนำหลักการของศาสนามาเป็นตัวตั้ง

2. เรื่องที่เกี่ยวกับการเพิ่มพูนอิมาน (ความศรัทธา)

นอกจากเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบันแล้ว อีกเรื่องหนึ่งที่ผู้ฟังให้ความสนใจ คือ เรื่องที่เกี่ยวกับการเพิ่มพูนอิมาน (ความศรัทธา) ต่ออัลลอฮ์

3. เรื่องที่เกี่ยวกับหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม

ชาวไทยมุสลิมยังสนใจที่จะฟังเรื่องราวที่เกี่ยวกับหลักปฏิบัติ เนื่องจากมุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติซึ่งได้แก่ ต้องปฏิญาณว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใด นอกจากอัลลอฮ์และแท้จริงมุฮัมมัดเป็นรอสูลของอัลลอฮ์ ต้องดำรงละหมาดห้าเวลาทุกวัน ต้องบริจาคซะกาต เมื่อมีทรัพย์สินถึงจำนวนและครบรอบปี ต้องถือศีลอดทุกวันตลอดเดือนรอมฎอน และต้องไปประกอบพิธีฮัจญ์หนึ่งครั้งในชีวิต หากสามารถ

4. เรื่องประวัติศาสตร์ของท่านนบีและ ซอหะบะฮ์

สำหรับมุสลิมทุกคนนั้น การปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของอัลลอฮ์และแบบอย่างของท่านนบี (ซ.ล.) นั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด มุสลิมบางท่านจึงสนใจที่จะฟังคุตบะฮ์เรื่องที่เกี่ยวข้องกับประวัติของท่านนบี (ซ.ล.) หรือซอหะบะฮ์ เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

จากผลการวิจัยดังกล่าวจะเห็นว่า ชาวไทยมุสลิมนั้นมีความสนใจรับฟังเนื้อหาของคุตบะฮ์วันศุกร์ที่แตกต่างกันออกไป โดยขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางความรู้ ทักษะคติส่วนบุคคล เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามทุก ๆ เรื่องที่รับฟังนั้น ก็เป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดความศรัทธาต่อพระเจ้ามากขึ้นทั้งสิ้น เนื่องจากคุตบะฮ์นั้นเปรียบเสมือนเครื่องกระตุ้น เครื่องย้ำเตือนตัวมุสลิมให้มีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์และปฏิบัติอามัรลือไบฮะฮ์อย่างเคร่งครัด

การมีศรัทธาที่เพิ่มขึ้นของมุสลิมแต่ละท่านหลังจากได้รับฟังการบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์นั้น จากการวิจัยพบว่า มุสลิมส่วนใหญ่ นำความรู้ที่ได้รับจากเนื้อหาในการบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์แต่ละครั้งมาปฏิบัติ โดยนำมาปฏิบัติเองบ้าง บ้างก็ไปบอกครอบครัวต่อ

จากคำให้สัมภาษณ์ของมุสลิมจะเห็นว่ามุสลิมส่วนใหญ่ นั้น นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ต่อ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อตัวเอง และครอบครัวในการเป็นมุสลิมที่ดีที่ปฏิบัติตามบทบัญญัติของอิสลาม เพื่อโลกนี้และโลกหน้า

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าคุตบะฮ์วันศุกร์จะเป็นข้อบัญญัติ/กิจกรรมทางศาสนาที่มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติ แต่ผู้ฟังก็ยังคงมีความต้องการให้เนื้อหาของคุตบะฮ์วันศุกร์เปลี่ยนแปลงไปบ้าง เพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกสนใจฟังมากขึ้น รวมถึงก่อให้เกิดความเข้าใจและการนำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติมากขึ้นตามไปด้วย

จากการสัมภาษณ์ชาวไทยมุสลิมที่เข้าฟังคุตบะฮ์วันศุกร์พบว่า หัวข้อที่ผู้ฟังอยากให้คอเต็บบรรยายมากที่สุดได้แก่ เรื่องที่สะท้อนปัญหาปัจจุบัน และเรื่องศาสนาก็เป็นหัวข้อที่ชาวไทยมุสลิมสนใจฟังเช่นเดียวกัน

นอกจากเรื่องของหัวข้อแล้ว มุสลิมบางคนเห็นว่าคุตบะฮ์ที่บรรยายในปัจจุบันนั้นมีความยาวมากเกินไปควรจะสั้นลง เน้นที่เนื้อหาสาระจริง ๆ มากกว่า ดังที่สอดคล้องกับหะดีษที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

จากการสัมภาษณ์ดังกล่าวจะเห็นว่า มุสลิมในปัจจุบันมีการติดตามข่าวสารบ้านเมืองอยู่ตลอดเวลามีความต้องการที่จะแสวงหาความรู้รอบตัวทั้งเรื่องศาสนา และสังคม ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ที่สำคัญของคอเต็บและอิหม่ามที่จะเลือกสรรหัวข้อและแสวงหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้ฟัง โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงหัวข้อการแสวงหาข้อมูลในส่วนถัดไป

2. ช่องทางการสื่อสาร (Channel)

ช่องทางการสื่อสาร ของคุตบะฮ์วันศุกร์คือ ตัวบุคคล หรือสื่อบุคคล ซึ่งก็คือ คอเต็บหรืออิหม่ามนั่นเอง

เนื่องจากตัวคอเต็บหรืออิหม่ามนั้นเปรียบได้เป็นสื่อบุคคล ซึ่งสื่อบุคคลเป็นผู้นำข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปสู่บุคคลหนึ่ง โดยอาจจะเป็นบุคคลเพียง 2 คน หรือมากกว่าสองคนก็เป็นไปได้ สำหรับการบรรยายคุตบะฮ์วันสุคร์นั้น มีผู้รับสารเป็นจำนวนมาก 100-200 คน แต่บางมัสยิดที่ถือว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนก็มีผู้มาละหมาดถึงเป็นพัน ๆ คนเลยทีเดียว ดังนั้น คอเต็บผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร รวมถึงเป็นช่องทางการสื่อสารด้วยนั้น ต้องมีวิธีการสื่อสารหรือกลยุทธ์การสื่อสารที่ทำให้ผู้ฟังนั้นสนใจฟังการบรรยายตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งผู้วิจัยขอกกล่าวละเอียดเกี่ยวกับกลยุทธ์การสื่อสารในส่วนถัดไป

สื่อบุคคลนั้น ถือว่าเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดใน การเปลี่ยนทัศนคติของบุคคล ซึ่งในการบรรยายคุตบะฮ์วันสุคร์นั้นผู้ที่ เป็นทั้งผู้ส่งสารและช่องทางการสื่อสารนั้นได้แก่ คอเต็บหรืออิหม่าม ผู้เป็นผู้ที่ได้รับการนับหน้าตาของมุสลิมในสังคมนั้น ๆ อยู่แล้ว ทำให้สารหรือเนื้อหาที่คอเต็บนำเสนอออกไปได้รับความเชื่อถือ

ดังที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ชาวไทยมุสลิมที่เข้าฟังคุตบะฮ์วันสุคร์ พบว่า บางส่วนเห็นว่า ไม่ว่าพวกเขาจะรู้จักหรือไม่รู้จัก คู่กันเคยหรือไม่คู่กันเคยกับคอเต็บเป็นการส่วนตัวก็ตาม ไม่ได้ทำให้ความน่าเชื่อถือในตัวคอเต็บลดลงไปเลย แต่จากการสัมภาษณ์บางส่วนพบว่าความใกล้ชิด คู่กันเคยมีส่วนทำให้ความน่าเชื่อถือเพิ่มขึ้น

นอกจากนั้นจากการศึกษายังพบว่า การบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์นั้น เป็นสื่อประเพณีประเภทหนึ่ง ที่จัดว่าเป็นสื่อประเพณีในรูปของพิธีกรรม ที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อชาวไทยมุสลิม เนื่องจากสื่อประเพณีเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลกับกลุ่มคน ในสถานที่ที่บุคคลเหล่านั้นมาพบปะกัน สำหรับคุตบะฮ์ สถานที่ที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมาพบปะกัน ก็คือ มัสยิดนั่นเอง โดยมีเนื้อหาของคุตบะฮ์เป็นสื่อกลาง สะท้อนวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิม

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า สื่อบุคคลนั้นเป็นสื่อที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติตลอดจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในอนาคต ในที่นี้หมายถึงการที่มุสลิมดำเนินชีวิตอยู่ในแนวทางของอิสลาม ปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนา จึงกล่าวได้ว่า ความน่าเชื่อถือของช่องทางการสื่อสาร ที่มีอยู่สูงมากในสายตาและความรู้สึกของผู้รับสารนั้นส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จทางการสื่อสารในคุตบะฮ์วันศุกร์

สำหรับปฏิกริยาตอบสนองของผู้รับสารในคุตบะฮ์วันศุกร์นั้น ไปอย่างจำกัด เนื่องจากเป็นข้อกำหนดทางศาสนาในการรับฟังคุตบะฮ์วันศุกร์นั้นต้องนั่งฟังอย่างสงบสำรวม ไม่พูดคุย หรือทำกิจกรรมอื่น ๆ ขณะรับฟัง ซึ่งมีอิทธิพลต่อการแสดงปฏิกริยาที่บ่งบอกถึงความตั้งใจรับฟัง ภายใต้อาคารรับฟังที่จำกัดเท่านั้น

ด้วยบทบัญญัติของศาสนาของคุตบะฮ์วันศุกร์ทำให้คุตบะฮ์เป็นการสื่อสารในแบบทางเดียว แทนที่จะเป็นการสื่อสารแบบ 2 ทาง เนื่องจากเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลกับบุคคล ด้วยสถานภาพที่ผู้หนึ่งเป็น “อิหม่าม” หรือผู้นำ และอีกผู้หนึ่งเป็น “มะอุมุม” หรือผู้ตาม ที่ถูกควบคุมปฏิกริยาตอบสนองอย่างเคร่งครัดระหว่างมีการแสดงคุตบะฮ์ให้เป็นผู้รับฟังที่ดีเท่านั้น

3. ผู้รับสาร (Receiver)

คุตบะฮ์วันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการละหมาดวันศุกร์ การละหมาดวันศุกร์เป็นศาสนบัญญัติให้ชายมุสลิมที่บรรลุนิติภาวะทุกคนต้องไปละหมาดวันศุกร์ที่มัสยิด คุตบะฮ์วันศุกร์นั้นจะกระทำในช่วงก่อนการละหมาดวันศุกร์และถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการละหมาดวันศุกร์ที่จะขาดเสียมิได้ นักวิชาการส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า การไม่ได้รับฟังคุตบะฮ์จะทำให้การละหมาดวันศุกร์นั้นไม่สมบูรณ์

ตามศาสนบัญญัติ ผู้ที่ต้องเข้าฟังบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ตามที่ศาสนบัญญัตินั้น ได้แก่

1. เป็นมุสลิมชาย
2. เป็นอิสระชน
3. เป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ มิใช่คนวิกลจริตหรือมีสติฟั่นเฟือน
4. บรรลุศาสนภาวะ คือ ชายเมื่อเข้าสู่ความเป็นหนุ่ม หรือ ฝันเปียก
5. ไม่เป็นผู้เดินทาง และมีถิ่นฐานอยู่ในหมู่บ้านที่มีการจัดการละหมาด และการละหมาดวันศุกร์ของผู้เดินทางก็ถือว่าไม่ขัดต่อหลักการและทดแทนการละหมาดชุกรด้วย
6. มีความสามารถเดินทางไปยังสถานที่จัดละหมาด

อย่างไรก็ตามศาสนาได้ให้การผ่อนผันสำหรับบุคคลบางประเภท ไม่ต้องเดินทางไปละหมาดวันศุกร์ ได้แก่

1. ผู้ที่เจ็บป่วย ซึ่งแพทย์ที่เชื่อถือได้ยืนยันว่า ถ้าเขาเดินทางไปละหมาดวันศุกร์จะทำให้เกิดอันตรายหรือทำให้การเจ็บป่วยหายล่าช้าลง
2. ผู้ชราที่ไม่มีกำลังที่จะเดินทางไปยังมัสยิด
3. คนตายบอดซึ่งไม่มีผู้นำทางไปยังมัสยิด
4. ผู้หญิง
5. เด็กที่ยังไม่บรรลุศาสนภาวะ ก็ขอให้พาเด็กไปละหมาดวันศุกร์ที่มัสยิดเป็นการฝึกหัดให้ละหมาด
6. ผู้เดินทาง
7. ผู้ที่มีอุปสรรคอย่างใหญ่หลวง เช่น ฝนตกหนัก เกิดพายุ
8. ผู้ที่หลบซ่อนตัวเพื่อหนีพ้นจากการทำร้าย

ด้วยเหตุนี้ชาวมุสลิมทุกคนที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวจะต้องเดินทางมาประกอบพิธีกรรมนี้ที่มัสยิดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สำหรับผู้ที่จะทิ้งละหมาดวันศุกร์โดยไม่มีเหตุผลขัดข้องใด ๆ เนื่องจากความเกียจคร้าน เขาจะต้องได้รับโทษ

สำหรับสตรีมุสลิม ดังที่กล่าวมาข้างต้น ว่าไม่มีข้อบังคับศาสนาให้สตรีมุสลิมเดินทางไปละหมาดวันศุกร์ แต่ถ้าหากประสงค์จะเดินทางไปละหมาดก็ต้องแต่งกายปกปิดมิดชิดตามหลักศาสนา และได้รับอนุญาตจากสามี มัสยิดส่วนใหญ่หลายมัสยิดในกรุงเทพมหานคร มีผู้หญิงมาละหมาดด้วย แต่ในบางมัสยิดไม่พบสตรีมุสลิมมาละหมาด เนื่องจากการละหมาดจะก่อให้เกิดการฟิดนะหุ¹ (สิ่งที่ก่อให้เกิดความเสื่อมเสีย) มากกว่า

ข้อบัญญัติของศาสนาอีกประการหนึ่งสำหรับผู้เข้าฟังคุตบะฮ์วันศุกร์ที่ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด คือขณะฟังคุตบะฮ์ต้องตั้งใจฟังด้วยความสงบนิ่ง ห้ามพูดคุยกัน ท่านนบีกำชับให้ฟังคุตบะฮ์ด้วยความสงบเพราะผู้ที่พูดคุยกันในขณะคอยบรรยายคุตบะฮ์ การละหมาดวันศุกร์ของเขาจะขาดความสมบูรณ์

นอกจากนี้ คุตบะฮ์ที่แสดงก่อนละหมาดวันศุกร์ มีค่าเท่ากับ 2 รอคะฮ์ของการละหมาดซุฮรุ การฟังคุตบะฮ์จึงเสมือนอยู่ในภาวะการณ์ละหมาด ซึ่งต้องสงบและมีสมาธิ

นอกจากการห้ามพูดคุยกัน ขณะคอยแสดงคุตบะฮ์แล้ว ท่านนบียังห้ามการเดินข้ามผ่านต้นคอผู้อื่นที่กำลังนั่งอยู่ ซึ่งหมายถึงการแสดงอาการกิริยาอันไม่เหมาะสมในที่ประชุมซึ่งเท่ากับท่านนบีสอนให้เรารักษามารยาทในขณะร่วมละหมาดวันศุกร์อันเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างบุญกุศลในการละหมาดวันศุกร์ตามเจตนารมณ์ของศาสนา

ท่านนบีก่อไว้มีใจความว่ามีคน 3 ประเภทที่มาร่วมละหมาดวันศุกร์ ประเภทที่หนึ่ง เขามาร่วมละหมาดวันศุกร์แต่กระทำการไร้สาระ ส่วนที่เขาจะได้รับก็มีเพียงเท่านั้น ประเภทที่สอง เขามาร่วมละหมาดวันศุกร์เพื่อวิงวอนขอสิ่งที่ปรารถนา ซึ่งหากอัลลอฮ์ทรงประสงค์ที่จะประทานให้แก่เขา เขาก็ได้รับ แต่ถ้าพระองค์ประสงค์ที่จะไม่ให้แก่เขา เขาก็ผิดหวัง ประเภทที่สาม เขามาร่วมละหมาดวันศุกร์ด้วยความสงบเงียบ ตั้งใจฟังคุตบะฮ์ ไม่ก้าวข้ามต้นคอ และไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้ใดไม่ว่าจะเป็นคำพูดหรือการกระทำละหมาดก็เป็นสิ่งลบล้าง ความผิดของเขาในระหว่างนั้นจนถึงวันศุกร์ถัดไป และเกินไปอีก 3 วัน

อีกประการหนึ่งที่มุสลิมทุกคนที่เดินทางไปละหมาดวันศุกร์ต้องกระทำคือ ต้องระวังซึ่งกลิ่นตัวไม่พึงประสงค์ ซึ่งนับเป็นส่วนหนึ่งของการก่อความเดือดร้อนและทำลายบรรยากาศที่ดีของการละหมาดวันศุกร์ด้วยเหตุนี้ ท่านนบิจึงกำหนดผู้ที่จะไปร่วมละหมาดวันศุกร์ทำการอาบน้ำในวัน

ศุกร์เพื่อความสะอาดและขจัดกลิ่นเหม็นให้หมดไปจากร่างกาย เช่น ท่านนบีนจะไม่รับประทานหัวกระเทียมและหัวหอมขณะจะไปร่วมละหมาดเนื่องจากทั้งสิ่งสิ่งนั้นมีกลิ่นฉุนไม่เป็นที่ปรารถนาของคนทั้งหลาย นอกจากนี้เสื้อผ้าที่สวมใส่ไปละหมาดวันศุกร์ก็จำเป็นต้องสะอาดและดูเรียบร้อย

นอกจากนี้ยังมีคำสอนทางศาสนาที่กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะของการนั่งและทำนั่งขณะฟังคุตบะฮ์ด้วยดังนี้ (โซรยา จามจูรี, 2543)

1. ไม่ควรงั่งกอดเข้า โดยมีหะดีษที่ท่านอบูดาวูดและตริมีซีเสนอรายงานจากท่านมุอาซิบินอะนัศว่า “ท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ห้ามนั่งกอดเข้าในวันศุกร์ขณะที่อิหม่ามแสดง คุตบะฮ์”
2. ไม่ควรงั่งล้อมวงรับฟัง เพราะกินเนื้อที่ ทำให้คับแคบ
3. ไม่นั่งแทรกระหว่างคนสองคน
การนั่งแทรกอาจสร้างความรำคาญแก่คนที่นั่งก่อนแล้ว โดยเฉพาะยามอากาศร้อนอบอ้าว เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากคนทั้งสอง
4. หากรู้สึกง่วงนอน ก็ให้เปลี่ยนที่นั่ง
5. ไม่นั่งที่ผู้อื่น หรือที่ซึ่งมีผู้อื่นจับจองก่อนแล้ว

การไม่ร่วมฟังคุตบะฮ์วันศุกร์แต่เนิ่น ๆ นั้นมีผลบุญอันยิ่งใหญ่เป็นสิ่งตอบแทน กล่าวคือ การออกไปละหมาดวันศุกร์แต่เนิ่น ๆ ทำให้ผู้นั้นได้รับผลบุญตอบแทนในการรอคอยการละหมาด การนั่งรำลึกถึงอัลลอฮ์ หรือการละหมาดซุนนะฮ์ในระหว่างนั้น

ดังนั้นสามารถกล่าวได้ว่า คุตบะฮ์เปรียบเสมือนโอกาสทองที่จะนำเสนอสิ่งที่เป็นประโยชน์สำหรับมุอิมิน ซึ่งแตกต่างกับการบรรยายโดยทั่ว ๆ ไป ซึ่งประการทั้งปวง คุตบะฮ์มีขอบเขตที่ชัดเจน มีความสำคัญทั้งสำหรับผู้พูดและผู้ฟัง เพราะฉะนั้น คอเต็บจึงควรที่จะเลือกหัวข้อที่มีประโยชน์จริง ๆ มาเสนอในแต่ละวันศุกร์

ส่วนที่ 2 วิธีการแสวงหาข้อมูลของคอเต็บหรืออิหม่าม

ดังที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อของเนื้อหาของคุตบะฮ์วันศุกร์ถึงรูปแบบของเนื้อหา หัวข้อที่มุสลิมสนใจฟังนั้น จะเห็นว่าชายไทยมุสลิมมีความสนใจในหัวข้อที่หลากหลายแตกต่างกันออกไป นอกจากนั้นลักษณะที่สำคัญของคุตบะฮ์วันศุกร์คือ การตักเตือนอบรมสั่งสอนมุสลิมที่เข้ามาฟังให้เกิดความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ และปฏิบัติตามบทบัญญัติของอัลลอฮ์ เมื่อมุสลิมฟังคุตบะฮ์แล้ว จะนำ

ความรู้ที่ได้รับจากการฟังคุตบะฮฺมาปฏิบัติหรือนำไปตักเตือนครอบครัว คนใกล้ชิด ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ที่สำคัญของคอเต็บหรืออิหม่าม จะต้องมีการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล เลือกหัวข้อต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัว เพื่อนำมาบอกกล่าวยังมอุมุมเพื่อให้เกิดประสิทธิผลในการสื่อสาร

จากการวิจัยพบว่า วิธีการเลือกหัวข้อของคอเต็บนั้นส่วนใหญ่จะต้องดูสถานการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นในสังคมที่กำลังเป็นข่าวหรือแม้แต่สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน โดยมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมุสลิม โดยคอเต็บนำเสนอสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นมานำเสนอ

อย่างไรก็ตามเมื่อคอเต็บนำเสนอเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคมแล้ว คอเต็บต้องมีอ้างอิงอัลกุรอานและอัลหะดีษว่ามุสลิมปฏิบัติได้หรือไม่ มีขอบเขตมากน้อยเพียงใด

แต่สิ่งหนึ่งที่คอเต็บต้องตระหนักก่อนที่จะเลือกหัวข้อขึ้นมาบรรยาย คือ เนื้อหาหรือเรื่องที่คอเต็บเลือกมาบรรยายนั้น ต้องเป็นสิ่งที่ไม่สร้างฟิตนะฮฺ (สิ่งที่ก่อให้เกิดความเสื่อมเสีย) ซึ่งหมายถึงสิ่งที่จะทำให้เกิดความวุ่นวายความสับสนในสังคมมากยิ่งขึ้น

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกคอเต็บและอิหม่าม พบว่าวิธีการแสวงหาข้อมูลของนั้นมีวิธีการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. สื่อสิ่งพิมพ์ ซึ่งได้แก่ คัมภีร์อัลกุรอาน และหนังสือรวบรวมอัลหะดีษ

คอเต็บจะแสวงหาข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์เป็นหลัก ซึ่งได้แก่ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน และหนังสือรวบรวมอัลหะดีษ ซึ่งเป็นวัจนะของท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) เนื่องจากในการแสดงคุตบะฮฺวันศุกร์นั้น สำคัญยิ่งคือต้องอ้างอิงหลักจากอัลกุรอาน และ อัลหะดีษ เนื่องจากมุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติตามคัมภีร์อัลกุรอานและแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) คือ อัลหะดีษ

จากบทสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่า แหล่งข้อมูลสำคัญของคอเต็บและอิหม่าม ก็คือ คัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษ นั่นเอง

2. สื่ออื่น ๆ ได้แก่ สื่อวิทยุโทรทัศน์ หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงสื่อสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่ไม่ใช่คัมภีร์อัลกุรอาน และ อัลหะดีษ

นอกจากในอัลกุรอานและอัลหะดีษแล้ว คอเต็บแต่ละท่านยังมีวิธีการแสวงหาข้อมูลจากสื่ออื่น ๆ ที่แตกต่างกันออกไป เช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ หรืออินเทอร์เน็ต เป็นต้น ดังที่ อ.มูรีด ทิมะเสน มีการแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติมจากหนังสือพิมพ์และหนังสือต่าง ๆ และบางครั้งคอเต็บบางท่านบรรยายเรื่องที่ไม่สามารถพุดจบได้ภายในครั้งเดียว ต้องนำไปพุดในสัปดาห์หน้า ท่านก็จะมีการหาข้อมูลเพิ่มเติม

สำหรับอาจารย์มูรีด ทิมะเสน บางสัปดาห์ท่านบรรยายเรื่องที่ไม่สามารถพุดจบได้ภายในครั้งเดียว ต้องนำไปพุดในสัปดาห์หน้า ท่านก็จะมีการหาข้อมูลเพิ่มเติม

จากการวิจัยเห็นว่า หน้าที่สำคัญของคอเต็บหรืออิมาม นอกจากจะบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุดแล้ว การแสวงหาข้อมูลที่จะนำมาบรรยายก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน เนื่องจากข้อมูลที่ถูกต้อง นำไปสู่ความเชื่อที่ถูกต้อง ความเชื่อที่ถูกต้องนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง ตามหลักศาสนบัญญัติ ซึ่งมุสลิมทุกคนต้องกระทำ

ส่วนที่ 3 กลยุทธ์การบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ของคอเต็บหรืออิมาม

อิสลามเป็นศาสนาที่อบรมให้ทุกคนเป็นคนที่พร้อมในความประพฤติที่ดีตามหลักบัญญัติ เนื่องจากอิสลามถือว่าศาสนาเป็นคำสอนที่ต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ดังนั้นหลักการสื่อสารของอิสลามต้องมีอิสรภาพได้รับความรับผิดชอบ การสื่อสารต้องดำเนินการเพื่อแสดงถึงความดีงามของอิสลาม และแจ้งถึงสิ่งที่เลวร้าย คัมภีร์อัลกุรอานกล่าวว่า การสื่อสารจะเสียดความชอบธรรมทางกฎหมายและทางศีลธรรม เมื่อมิได้ปฏิบัติตามหลักจริยธรรม

วัตถุประสงค์หลักของศาสนาอิสลาม คือ เรากระทำเพื่อความพึงพอใจของอัลลอฮ์ ดังนั้น การสื่อสารจึงต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนของคัมภีร์อัลกุรอาน ตลอดจนแนวทางปฏิบัติของท่านนบี มุฮัมมัด (ซ.ล.) เช่นเดียวกันกับกลยุทธ์การบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์

จากการวิจัยพบว่า การบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ในแต่ละมัสยิด มีความแตกต่างกันไป แล้วแต่คอเต็บหรืออิมามประจำมัสยิดนั้น ๆ เนื่องจากคอเต็บนั้นมีความถนัดและความสนใจที่ไม่เหมือนจากการสัมภาษณ์พบกลยุทธ์ที่แตกต่างกันดังนี้

1. นำเสนอเรื่องราวที่ทันเหตุการณ์ปัจจุบันทันด่วน

กล่าวคือ ในการบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์ แต่ครั้งอ.มูรีด นำเรื่องปัจจุบันมาพูด โดยมีการยกตัวอย่างและกล่าวถึงวิธีการแก้ไข วิธีการปฏิบัติตัวสำหรับมุสลิมในเรื่องนั้น ๆ โดยมีคำแนะนำทั้ง 2 ด้าน ทั้งด้านดีและด้านไม่ดี

2. มีการยกตัวอย่างจากในอัลกุรอานและอัลหะดีษ เพื่อให้มุสลิมเห็นภาพที่ชัดเจน

3. มีการใช้วัจนะภาษา เช่น ท่าทาง น้ำเสียงและคำพูด ซึ่งยึดถือแบบอย่างตามท่านนบี มุฮัมมัด คือ ใช้วัจนะภาษา ซึ่งได้แก่ น้ำเสียง คำพูด กิริยาท่าทาง กลยุทธ์ในการบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์นั้นนอกจากจะมีเนื้อหาของการบรรยาย ซึ่งเป็นวัจนะภาษา และยังมีวัจนะภาษาเป็นตัวประกอบด้วย

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ชาวไทยมุสลิมถึงเทคนิค หรือกลยุทธ์การของบรรยายของคอเต็บ ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่เห็นว่าเทคนิคและกลยุทธ์ของคอเต็บนั้นมีส่วนทำให้การบรรยายครั้งนั้น ๆ น่าสนใจมากขึ้น และก่อให้เกิดผลมากขึ้นด้วย

จากบทสัมภาษณ์จะเห็นว่า ชาวไทยมุสลิมคิดว่ากลยุทธ์ เทคนิค ของคอเต็บนั้นมีส่วนช่วยอย่างมาก เนื่องจากการบรรยายคุตบะฮ์นั้นเป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารเป็นผู้ทำหน้าที่สื่อสารฝ่ายเดียว ผู้ฟังไม่สามารถโต้ตอบได้ ตามบทบัญญัติของศาสนา ดังนั้นถ้าคอเต็บไม่มีการนำเทคนิคหรือกลยุทธ์ในการบรรยายมาใช้ ก็ทำให้การบรรยายคุตบะฮ์ต่าง ๆ ก็ทำให้การบรรยายคุตบะฮ์ในสัปดาห์นั้น ๆ ไม่น่าสนใจ ทำให้ไม่เกิดประสิทธิผลได้

อภิปรายผล

ปัญหาคำถามวิจัยข้อ 1 กระบวนการสื่อสารในคุตบะฮ์วันศุกร์ของชาวไทยมุสลิมเป็นอย่างไร

จากการวิจัยพบว่า กระบวนการสื่อสารในคุตบะฮ์วันศุกร์นั้นมีองค์ประกอบ 4 ประการด้วยกัน คือ ผู้ส่งสาร เนื้อหาของคุตบะฮ์วันศุกร์ ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีที่เกี่ยวกับกระบวนการสื่อสาร ซึ่งจะประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการคือ ประการ

ที่หนึ่ง แหล่งสาร หรือ ผู้ส่งสาร คือผู้ที่ทำการสื่อสารไปยังผู้อื่น อาจเป็นบุคคลคนเดียว หรือหลายคนก็ขึ้นอยู่กับประเภทและระดับการสื่อสาร ซึ่งได้แก่คอเด็บบุคที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารเพียงฝ่ายเดียว ประการที่สอง สาร คือเรื่องราว หรือความคิดที่ผู้ส่งสารต้องการส่งหรือถ่ายทอดไปสู่ผู้รับสาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ฟังรับรู้ความหมายและมีปฏิกิริยาตอบสนอง ประการที่สาม ช่องทางหรือสื่อ ช่องทาง หมายถึง ทางที่ทำให้ผู้ส่งสารกับผู้รับสารติดต่อกันได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 และองค์ประกอบสุดท้าย คือผู้รับสาร คือ บุคคลที่ได้รับเรื่องราว ความคิดจากผู้ส่งสาร สามารถคิดและรู้ความหมายของสารที่ได้รับ อาจเป็นบุคคลคนเดียวหรือกลุ่มก็ได้ เช่นเดียวกับผู้ส่งสาร บางทฤษฎีนั้นมององค์ประกอบอีก 2 องค์ประกอบด้วยกัน คือ ผลที่เกิดจากการรับสาร และปฏิกิริยาสะท้อนกลับ สำหรับการสื่อสารผ่านยุคบะฮฺวันศุกร์นั้น องค์ประกอบ 2 ข้อนี้ไม่เกิดขึ้นขณะที่ผู้ส่งสารทำการสื่อสาร เนื่องจากโดยธรรมชาติและบทบัญญัติทางศาสนาของยุคบะฮฺวันศุกร์นั้น ผู้รับสารไม่สามารถตอบโต้หรือแสดงถึงปฏิกิริยาตอบกลับได้ทันที เนื่องจากจะต้องนั่งสงบขณะฟังคอเด็บบุคบรรยาย

สำหรับคุณสมบัติของคอเด็บบุคที่จำเป็นและมีประโยชน์ในฐานะผู้ส่งสารขณะแสดงยุคบะฮฺวันศุกร์ให้มีประสิทธิภาพนั้นพบว่า ประการแรก ต้องเป็นผู้มีความรู้และทักษะในการสื่อสาร ประการที่สอง ต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ ประการที่สาม ต้องเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมและประการสุดท้ายคือความอาวุโส ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของขวัญเรื่อน กิตติวัฒน์ที่กล่าวว่า ปัจจัยของผู้ส่งสารประกอบด้วย 1. ทักษะในการสื่อสาร หมายถึง ความสามารถหรือความชำนาญในการสื่อสาร ซึ่งทำให้ผู้ส่งสารสามารถวิเคราะห์จุดประสงค์และความต้องการในการสื่อสารได้ตามต้องการรวมถึงสามารถเลือกภาษาที่เหมาะสมกับผู้รับสาร 2. ทศนคติหรือเจตคติ ผู้ส่งสารจะต้องมีทัศนคติที่ดีต่อการส่งสารข่าวสารและผู้รับสารจึงจะช่วยให้การส่งสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ 3. ระดับความรู้ ผู้ส่งสารจะต้องมีความรู้และความเข้าใจในข่าวสารที่จะส่งก่อนที่จะส่งไปก่อน เพื่อสามารถถ่ายทอดข่าวสารไปยังผู้รับสารได้ 4. สถานภาพในระบบและวัฒนธรรม บทบาท ตำแหน่งหน้าที่ ค่านิยม ความเชื่อ ฯลฯ

จากการวิจัยพบว่า เนื้อหาของยุคบะฮฺวันศุกร์ที่กล่าวเป็นภาษาไทยนั้น ศาสนาไม่มีการกำหนดขอบเขตเนื้อหา แต่คอเด็บบุคบรรยายยุคบะฮฺวันศุกร์โดยคำนึงถึงเป้าหมาย ซึ่งก็คือการแนะนำ ตักเตือนอบรมสั่งสอน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของโซรยา จามจรี วิเคราะห์เกี่ยวกับการวิเคราะห์บทบาทของยุคบะฮฺวันศุกร์พบว่า หนึ่งในบทบาทที่สำคัญของยุคบะฮฺวันศุกร์ คือ บทบาทในการตักเตือนอบรมสั่งสอน ซึ่งนับว่าเป็นบทบาทหลัก พื้นฐานของยุคบะฮฺวันศุกร์ และเป็นเป้าหมายหลักของผู้

แสดงคุณค่าของวันศุกร์ที่ต้องการให้บุตรเป็นสื่อ หรือช่องทางในการดักเตือน อบรมสั่งสอนผู้ฟัง เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในศาสนาอิสลาม เพื่อให้ผู้ฟังนำไปประพฤติปฏิบัติตาม

นอกจากนั้น จากการวิจัยยังพบอีกว่า หลักธรรมคำสอนหรือหลักการศาสนาที่ถูกนำมา ดักเตือนอบรมสั่งสอนผู้ฟัง ส่วนใหญ่เป็นคำสอน หลักธรรมใกล้ชิดตัวเกี่ยวกับข้อปฏิบัติ ข้อห้ามทาง ศาสนา ตลอดจนแนวคิด หลักศรัทธาความเชื่อที่ผู้ฟังจำเป็นต้องทราบและตระหนัก เพื่อนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน ดังที่สอดคล้องกับทฤษฎีสื่อประเพณี ของกาญญา แก้วเทพ (2545) ที่ศึกษาว่า บท บาทหน้าที่ของสื่อประเพณี/สื่อพื้นบ้านนั้นจะพบว่าเพราะธรรมชาติที่มีขนาดเล็กกว่าอยู่ใกล้ประชิด คิดตัวผู้รับสารมากกว่า สื่อประเพณีจึงแสดงบทบาทได้หลายสีสันมากกว่า หนึ่งในบทบาทนั้นคือ เพื่อให้การศึกษานั้นมีอยู่หลากหลาย เช่น การให้ความรู้ทั่วไปด้านศาสนา เนื่องจากโลกทัศน์หลัก ของชุมชนชาวนั้น มีติด้านศาสนาจะเป็นแกนหลักของชุมชนในการหล่อหลอมสมาชิก ดังนั้น สื่อพื้นบ้านทุกชนิดจึงต้องเอาภาระงานในการอบรมสั่งสอนด้านศาสนา ด้วยการแนะนำหลักการ ต่าง ๆ ให้รู้จักและเข้าใจ นอกจากนี้ยังมีการหน้าในการอบรมจริยธรรมเป็นการเฉพาะ อันเป็นการ ประยุกต์หลักศาสนาใช้ในการจัดการกับความสัมพันธ์ทางสังคมให้เป็นไปในทางที่พึงปรารถนา เช่น หลักความกตัญญู เป็นต้น และการชี้แนะปฏิบัติ อันเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมมาก ที่สุด เพราะลงสู่ภาคปฏิบัติของแต่ละบุคคล เช่น การประพฤติของสตรี การประกอบอาชีพ การฝึก ฝนตนเอง ฯลฯ

จากการวิจัยพบว่า ชาวไทยมุสลิม สนใจฟังเนื้อหาที่เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ แตกต่างกันไป ดังต่อไปนี้ ประการแรก คือ เรื่องราวที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบัน ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในสังคม หรือ ชุมชนในขณะนั้น ประการที่สอง เรื่องเกี่ยวกับการเพิ่มพูนอีมาน (ความศรัทธา) ประการที่สาม เรื่องที่เกี่ยวกับหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม และประการสุดท้าย เรื่องประวัติศาสตร์ของท่านนบี และซอหะบะฮ์ ซึ่งผู้วิจัยสามารถสังเกตได้ว่า มุสลิมส่วนใหญ่สนใจฟังเรื่องราวที่เกี่ยวกับตนเอง กล่าวคือ มุสลิมสนใจอยากรู้เรื่องราวที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งเป็นการปฏิบัติตาม บทบัญญัติของศาสนาอิสลามได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งหลีกเลี่ยงสิ่งที่ศาสนาห้าม เพื่อให้พวกเขาเหล่านั้นเป็นมุสลิมที่ดีที่สมบูรณ์แบบ

จากการวิจัยพบว่า ช่องทางการสื่อสารของคุณตบะฮ์วันศุกร์ ได้แก่ตัวคอเต็บเอง ซึ่งถือว่าเป็น สื่อที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการเปลี่ยนทัศนคติของบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ Katz and Lazarsfeld ที่ให้ความเห็นว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีผลต่อการทำให้ผู้รับสารยอมรับที่จะเปลี่ยน

แปลงทัศนคติ แลยอมรับที่ให้ความร่วมมือ ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มากที่สุด ฉะนั้นสื่อบุคคล จึงมีความสำคัญมากกว่าสื่อมวลชนในชั้นจูงใจ ส่วนจะมีความสำคัญกว่าในชั้นของการให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง และอาจมีผลบ้างในการสร้างทัศนคติในเรื่องที่บุคคลยังไม่เคยรับรู้มาก่อน นอกจากนั้นตามแนวคิดของ Lazarsfeld และคณะกล่าวว่าปัจจัยที่ทำให้การติดต่อสื่อสารโดยผ่าน สื่อบุคคลที่มีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนทัศนคติของบุคคล มี 4 ประการ คือ ประการแรก การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล สามารถจัดการเลือกรับสารของผู้ฟังได้ เนื่องจากการหลีกเลี่ยงการรับฟัง หรือการสนทนาเป็นไปได้อย่างยากกว่าการรับข่าวสารจากสื่อมวลชน โดยในการรับข่าวสารจากสื่อมวลชน นั้น ผู้รับสารอาจหลีกเลี่ยงไม่รับฟังเนื้อหาที่ขัดแย้งกับทัศนคติและความเชื่อของตน หรือเรื่องที่ ตนไม่สนใจได้ง่าย ประการที่สอง การติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้า เปิดโอกาสให้ผู้ส่งสารสามารถ ปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่ใช้สนทนากันได้อย่างรวดเร็ว ประการต่อมา การติดต่อสื่อสาร ระหว่างบุคคลนั้น มีลักษณะง่าย ๆ เป็นกันเอง จึงง่ายต่อการชักจูงใจให้คล้อยตาม และประการสุดท้ายผู้รับสารส่วนใหญ่มักจะเชื่อในข้อตัดสินใจและความคิดเห็นของผู้ที่เขารู้จักและนับถือมากกว่าที่เขาไม่เคยรู้จักมาก่อน แล้วติดต่อสื่อสารด้วย

จากการวิจัยพบว่า ความใกล้ชิดคุ้นเคยมีส่วนทำให้ความน่าเชื่อถือ ในตัวช่องทางการสื่อสารนั้นเพิ่มขึ้น ดังที่สอดคล้องกับแนวคิดของสุรพล วิรุฬักษ์ กล่าวถึง ลักษณะเด่นของสื่อประเพณีไว้ดังนี้ ประการแรก คือ ใกล้ชิดกับประชาชนทำให้เข้าถึงได้ง่าย ประการที่สอง สามารถแสดงออกทางอารมณ์ได้อย่างเต็มที่ ประการที่สาม สามารถปรับเปลี่ยนหรือตัดแปลงรูปแบบการสื่อสารให้เข้ากับท้องถิ่นของตนได้ ประการที่สี่ เป็นสื่อที่มีมายาวนาน ประชาชนคุ้นเคย ประการที่ห้า ราคาถูก ไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ เลย และประการสุดท้าย คือ ทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน มีความเหมือนกัน ในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น เชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ ทัศนคติ หรือระดับชั้นทางสังคม มีกรอบอ้างอิง เดียวกัน ทำให้เกิดความเข้าใจในความหมายของสารอย่างเดียวกันได้ง่าย

อย่างไรก็ตาม จากการวิจัยพบว่า มีชาวไทยมุสลิมเห็นว่า ถึงแม้ว่าพวกเขาจะไม่รู้จัก คุ้นเคยกับคอเต็บหรืออิหม่ามมาก่อนเป็นการส่วนตัวก็ไม่ได้ทำให้ความเชื่อถือที่มีต่อคอเต็บหรืออิหม่ามแต่ละท่านลดลงไปเลย ดังที่สอดคล้องกับทฤษฎีของ Bettinghaus ที่ตั้งข้อสังเกตว่า ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารมิได้ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติหนึ่งคุณสมบัติใดเพียงประการเดียว แต่เกี่ยวพันกับบุคลิกอื่น ๆ ด้วย เช่น สถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม เป็นต้น ฉะนั้นความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารจึงตั้งอยู่บนรากฐานของการยอมรับจากผู้รับสารในหลาย ๆ สิ่งของผู้ส่งสาร อันประกอบด้วยคุณสมบัติดังต่อไปนี้ ประการแรก องค์ประกอบเกี่ยวกับความสามารถ (Competence) ประกอบด้วยการมีคุณค่า

ความชำนาญ การมีคุณสมบัติ ทำให้เกิดการยอมรับในความน่าเชื่อถือต่อผู้ส่งสาร ประการที่สอง องค์ประกอบด้านความรู้สึกปลอดภัย (Safety) ประกอบด้วยความมีไมตรีต่อกัน มีเมตตา ไว้วางใจ และเป็นกันเอง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกปลอดภัย และไว้วางใจในตัวผู้ส่งสาร ประการที่สาม องค์ประกอบด้านบุคลิกลักษณะ (Characteristics) ประกอบด้วยความเห็นอกเห็นใจและไม่เห็นแก่ตัว สะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกลักษณะของผู้ส่งสาร ประการสุดท้าย องค์ประกอบด้านการสมาคม (Socialibility) ประกอบด้วยการมีคุณธรรม อหิมาศย์ รอบรู้เรื่องทั่ว ๆ ไปและมีอารมณ์ดี ซึ่งแสดงถึงความมีสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งคอเต็บนั้น โดยสถานะทางสังคมของตัวคอเต็บเองเป็นผู้ที่ได้รับการนับหน้าถือตาจากมุสลิมในชุมชนนั้น ๆ อยู่แล้ว ความสนิทคุ้นเคยจึงไม่ใช่ปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่ทำให้ตัวคอเต็บได้รับความน่าเชื่อถือ

นอกจากนั้นจากการศึกษายังพบว่า การบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์นั้น เป็นสื่อประเพณีประเภทหนึ่ง ที่จัดว่าเป็นสื่อประเพณีในรูปของพิธีกรรม ที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อชาวไทยมุสลิม เนื่องจากสื่อประเพณีเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลกับกลุ่มคน ในสถานที่ที่บุคคลเหล่านั้นมาพบปะกัน สำหรับคุตบะฮ์ สถานที่ที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมาพบปะกัน ก็คือ มัสยิดนั่นเอง โดยมีเนื้อหาของคุตบะฮ์เป็นสื่อกลาง สะท้อนวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิม ดังที่สอดคล้องกับทฤษฎีของสมควรว กวียะ กล่าวว่ สื่อประเพณี คือวัฒนธรรมทั้งหมดที่คนไทยและสังคมไทยได้สร้างสรรค์และสั่งสมกันมาตั้งแต่อดีต กลายเป็นเครื่องมือที่ส่งรับและเก็บข่าวสารที่เป็นสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ของระบบสังคมไทย ปรากฏให้เห็นในรูปของคำพูด ข้อเขียน บทเพลง ดนตรี การละเล่น หัตถกรรม พิธีการ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม หรือแม้กระทั่งวิถีชีวิต นอกจากนี้เสถียร เขยประทับ ยังเรียกสื่อประเพณี อีกอย่างหนึ่งว่า ช่องทางการสื่อสารตามแบบประเพณีโบราณ อาทิ หุ่นกระบอก ลิเก เงี้ยว หมอตำแย และสถานที่ที่ประชาชนนิยมมาพบปะกัน เช่น ตลาด สุเหร่า (หรือมัสยิด) วัด เป็นต้น

ปัญหานำการวิจัยข้อ 2 คอเต็บหรืออิมามมีวิธีการแสวงหาข้อมูลอย่างไร

จากการวิจัยพบว่า คอเต็บและอิมามมีการแสวงหาข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์เป็นหลัก ซึ่งได้แก่ คัมภีร์อัลกุรอานและหนังสือรวบรวมอัลหะดีษ นอกจากนี้ยังมีการหาข้อมูลจากสื่อวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งได้แก่ข่าวสารบ้านเมืองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น รวมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ เว็บไซต์ต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามและเรื่องอื่น ๆ สำหรับสื่อสิ่งพิมพ์ที่นอกจากอัลกุรอานแล้ว ยังมีสื่อสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่คอเต็บใช้แสวงหาข้อมูลอีก ดังที่สอดคล้องกับทฤษฎีการแสวงหาข้อมูลของ Atkins (1973) ที่ว่า การแสวงหาข้อมูลข่าวสาร

ของบุคคลสิ่งที่จำเป็นของการค้นหาข่าวสารก็คือ แหล่งของข่าวสาร ได้จัดแบ่งประเภท แหล่งข่าวสารไว้เป็น 3 กลุ่มดังนี้ กลุ่มที่หนึ่ง กลุ่มบุคคล ได้แก่ เพื่อน ญาติ หรือบุคคลใกล้ชิด เป็นต้น ซึ่งเป็นข้อมูลที่เกิดขึ้นจากความคิด และประสบการณ์ของแต่ละปัจเจกบุคคล กลุ่มที่สอง กลุ่มสถาบัน ได้แก่ โรงเรียน ห้องสมุด ศาสนา บริษัท ห้างร้าน หรือรัฐบาล และกลุ่มสุดท้าย คือ สื่อต่าง ๆ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หรือรูปแบบสื่ออื่น ๆ เป็นต้น นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สราญภัทร อนุมัตติราชกิจ (2542) ที่ศึกษาเรื่อง กระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารและวิธีการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ในการช่วยเหลือเด็กที่ถูกทารุณกรรม พบว่า กระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของนักสังคมสงเคราะห์ในการช่วยเหลือที่ถูกทารุณกรรม เริ่มจากการที่นักสังคมสงเคราะห์รับทราบข้อมูลเบื้องต้น จาก 2 แหล่งข่าวสำคัญ ได้แก่ สื่อมวลชน และสื่อบุคคล ซึ่งประกอบด้วยญาติพี่น้องของเด็ก พลเมืองดีและเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง แล้วจึงทำการหาข้อมูลในรายละเอียดเพิ่มเติมจากการเยี่ยมบ้าน การลงชุมชน และการใช้บุคคลแวดล้อมของเด็กมาพบ ที่ทำงานซึ่งข้อมูลที่ได้รับทุกส่วนจะนำมาประมวลเพื่อหาแนวทางในการช่วยเหลือเด็ก ทั้งนี้สื่อบุคคลจะเป็นสื่อสำคัญที่สุดในการให้ข้อมูลแก่นักสังคมสงเคราะห์

นอกจากนั้นผู้วิจัยยังสามารถสังเกตว่าคอเต็บบางท่านนำข้อมูลจากหนังสือที่เขียนไว้สำหรับใช้ในการบรรยายชุดบะฮุวันศุกร์ โดยนำเรื่องนั้น ๆ มานำเสนอ ไม่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือประยุกต์ให้เข้ากับเหตุการณ์ในปัจจุบัน ทำให้ผู้ฟังฟังแล้วอาจไม่สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ได้มากนัก แนวทางการแก้ไขคือ ควรจะมีหนังสือมากกว่านี้ มีการแปลหนังสือจากภาษาต่าง ๆ เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลให้คอเต็บหรืออิหม่ามค้นคว้า ยิ่งไปกว่านั้นคอเต็บบางท่าน เมื่อขึ้นบรรยายชุดบะฮุวันศุกร์จะนำหนังสือมาอ่าน คอเต็บควรจะมีการตรวจสอบความถูกต้องของหนังสือเล่มนั้นเสียก่อน ถ้าหนังสือเล่มนั้นนำเสนอข้อมูลที่ผิด ก็จะทำให้ผู้ฟังเข้าใจผิดและนำไปปฏิบัติได้ โดยถ้าเรื่องที่น่ามาบรรยายก็อาจจะเหมือนเดิม ผู้ฟังก็จะไม่เกิดการพัฒนาและไม่มีการเพิ่มพูนความรู้และสติปัญญา รวมถึงวิสัยทัศน์ด้วย

ปัญหาในการวิจัยข้อ 3 กลยุทธ์การบรรยายชุดบะฮุวันศุกร์ของคอเต็บหรืออิหม่ามเป็นอย่างไร

จากการวิจัยพบว่าในการบรรยายชุดบะฮุวันศุกร์คอเต็บนั้นใช้กลยุทธ์และเทคนิคในการบรรยายเข้ามาช่วยโน้มน้าวใจด้วย เพื่อให้การบรรยายแต่ละสัปดาห์นั้นน่าสนใจและเกิดประสิทธิผลสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ Rogers (1973) ที่กล่าวว่า การสื่อสารที่ใช้ใน

การพัฒนาอันเป็นการสื่อสารที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้รับสารให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงความรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างยาก เราอาจใช้สื่อชนิดใดก็ได้ในการเปลี่ยนแปลงความรู้ และเมื่อผู้รับสารได้รับข่าวสารแล้วก่อให้เกิดความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้นและส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ผิวเผินของผู้รับสารได้ ส่วนพฤติกรรมนั้นเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงยาก ดังนั้นจึงต้องใช้เทคนิคและวิธีการโน้มน้าวใจ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวผู้รับสารขึ้น ซึ่งสื่อบุคคลเป็นสื่อที่ใช้ได้ค่อนข้างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากการวิจัยพบว่า คุณบะฮุซัน มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนนั้น ๆ ผู้วิจัยสามารถสังเกตได้ว่า คุณบะฮุซันเป็นเสมือนเครื่องกระตุ้นและตักเตือนมุสลิมที่ปฏิบัติตามหลักการอยู่แล้ว แต่หลงลืมหรือห่างหาย ให้กลับมาปฏิบัติตามหลักของศาสนา เนื่องจากผู้ที่ปฏิบัติตนให้อยู่ในร่องในรอยของศาสนาซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของอรรถวรรณ ปิรันธอวาท ที่กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงการกระทำที่สามารถเห็นได้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้เป็นไปได้ค่อนข้างยาก เราอาจจะโน้มน้าวใจให้คนเห็นด้วยกับเราว่านูหรีและสุราเป็นสิ่งเสพติดควรหลีกเลี่ยง เปลี่ยนแปลงด้านการรับรู้ แต่ในการที่จะให้หยุดเสพทั้งสองนี้เป็นสิ่งยาก

และผู้วิจัยสามารถสังเกตได้ว่า คุณบะฮุซันศุภร์นั้นมีอิทธิพลต่อชุมชนมุสลิมมากพอสมควร โดยเฉพาะในสถานที่ที่มีปัญหา เช่น 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ปาเลสไตน์ อิรัก อิหม่ามในชุมชนจะใช้คุณบะฮุซันเป็นเครื่องมือที่จะแสดงถึงความเป็นปึกแผ่น ความสามัคคีที่จะร่วมกันแก้ปัญหาให้ผ่านพ้นไปด้วยดี และสำหรับในที่ที่ไม่มีปัญหา คุณบะฮุซันจะเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้มุสลิมมีความรู้สึกรับผิดชอบ เห็นใจ และให้ความช่วยเหลือแก่พี่น้องมุสลิมที่มีปัญหา บนหลักการที่ว่ามุสลิมทุกคนเป็นพี่น้องกัน ดังนั้นคุณบะฮุซันจึงมีอิทธิพลต่อชุมชนมุสลิมด้วยประการทั้งปวง อิทธิพลเช่นนี้แผ่มากับหลักการของศาสนา นอกจากจะมีผลต่อชุมชนนั้น ๆ แล้ว ยังส่งผลต่อสังคมโดยรวมอย่างชัดเจน เช่น เมื่อเกิดเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิขึ้น อิหม่ามหรือคอเต็บก็จะนำเรื่องนี้ขึ้นมาบรรยาย เพื่อให้พี่น้องมุสลิมเกิดความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ เพื่อให้เห็นว่ามนุษย์ควรทำความดีให้มากกว่านี้ เพราะไม่รู้ว่าเราจะเป็นจะตายเมื่อไหร่ เมื่อมนุษย์ทุกคนทำความดี สังคมนั้น ๆ ก็จะดีตามไปด้วย ดังนั้นคุณบะฮุซันเป็นสิ่งสำคัญที่สำคัญมากสำหรับชุมชนมุสลิมทั่วโลก

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. คอเต็บควรจะใช้กลยุทธ์การบรรยายในลักษณะที่พูดเรื่องยากให้เป็นเรื่องที่ย่าง่ายขึ้น เนื่องจากชาวไทยมุสลิมที่เข้าฟังคุตบะฮ์วันสุกัรนั้น มีความหลากหลาย บางคนมีการศึกษาที่สูงมากนัก ถ้าคอเต็บพูดเรื่องที่ยากเกินไปก็จะทำให้ผู้ฟังไม่เข้าใจในเนื้อหาที่คอเต็บบรรยายและไม่เกิดการนำไปใช้

2. คอเต็บควรจะนำเทคนิคใหม่ ๆ มาใช้ให้มากขึ้น เช่น มีการอ้างอิงเหตุการณ์ในลักษณะคล้ายคลึงกันที่เคยเกิดขึ้นในอดีต และบอกถึงวิธีแก้ปัญหา เพื่อให้ชาวไทยมุสลิมที่เข้าร่วมฟังบรรยายมีรูปแบบและแนวทางในการนำไปใช้

3. ในการหยิบยกประเด็นใดประเด็นหนึ่งมาบรรยายต้องพิจารณาและเลือกสรรว่าควรเป็นเรื่องที่เป็นที่เกิดขึ้นในขณะนั้นและมีความเกี่ยวข้องกับตัวผู้ฟังให้มากกว่านี้ เนื่องจากผู้ฟังจะมีความรู้สึกคล้อยตาม เนื่องจากถ้าคอเต็บบรรยายสิ่งที่ผู้ฟังไม่สนใจฟังแล้ว ก็จะไม่เกิดประสิทธิผลในการสื่อสารได้

4. คอเต็บหรืออิมามในแต่ละมัสยิด ควรจะมีการหมุนเวียนกัน หรือให้โอกาสคนรุ่นใหม่ขึ้นบรรยาย เนื่องจากมีความคิดความอ่านที่แตกต่างกันออกไป มุสลิมผู้ฟังจะได้รับแนวคิดหรือมุมมองใหม่ ๆ เพื่อไปประยุกต์ใช้ในชีวิตรประจำวัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษากลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในจังหวัดอื่น ๆ

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นชาวไทยมุสลิมที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเท่านั้น ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไป น่าจะศึกษากลุ่มตัวอย่างที่อาศัยในจังหวัดอื่น ๆ เช่น 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

2. ศึกษาการบรรยายธรรมในรูปแบบอื่น ๆ

คุตบะฮ์วันสุกัรเป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่มุสลิมต้องปฏิบัติตามหลักศาสนา ทำให้ผลการวิจัยที่ได้รับความค่อนข้างตายตัว สอดคล้องกับบทบัญญัติ ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไป จึงควรที่จะศึกษาการบรรยายธรรมในรูปแบบอื่น ๆ ที่มีรูปแบบและกระบวนการสื่อสารที่แตกต่างออกไป

3. ศึกษาการเผยแพร่ศาสนาในรูปแบบอื่น ๆ

คุตบะฮ์วันศุกร์เป็นการเผยแพร่ศาสนารูปแบบหนึ่ง แต่จะเกิดขึ้นในวงแคบ คือ แต่ละมัสยิดเท่านั้น ดังนั้น น่าจะมีการศึกษาการเผยแพร่ศาสนาในรูปแบบอื่น ๆ อีก เช่น การออกกะวะห์ของมุสลิมชายตามมัสยิดต่าง ๆ เป็นต้น

4. ศึกษาประสิทธิผลของการบรรยายคุตบะฮ์

ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรจะมีการศึกษาประสิทธิผลของการบรรยายคุตบะฮ์ ว่าเมื่อผู้ฟังฟังการบรรยายแล้ว มีการนำไปใช้มากน้อยเพียงใด

5. การบรรยายคุตบะฮ์ในโอกาสอื่น ๆ

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเพียงแก่คุตบะฮ์วันศุกร์ แต่นอกจากการบรรยายคุตบะฮ์วันศุกร์แล้ว ยังมีการบรรยายคุตบะฮ์ในโอกาสอื่น ๆ อีก เช่น การบรรยายคุตบะฮ์ในวันอิติฮาดทั้งสอง ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเนื้อหาของคุตบะฮ์ที่บรรยายในโอกาสอื่น ๆ ว่ามีลักษณะที่เหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่

รายการอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน: โดยถ้อยมนุษย์เป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพมหานคร, สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย, 2538.
- กาญจนา แก้วเทพ. เมื่อสื่อส่องและสร้างวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร, ศาลาแดง, 2545.
- กุนนที อนุรักดิพันธุ์. ประสิทธิผลของการใช้สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการบันไดปลาโจนที่เขื่อนปากมูล จ.อุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.
- กุสุมา ภูใหญ่. การรับรู้ ความคาดหวัง ความพึงพอใจและการยอมรับของชาวมุสลิมในเขตหนองจอก ต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของอิหม่าม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ขวัญเรือน กิตติวัฒน์. เอกสารการสอนชุดวิชา 15305 พฤติกรรมการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ 3, นนทบุรี, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2531.
- จรัส มะลุลี, กิติมา อมรทัต และพรพิมล ศรีโชติ. ไทยกับโลกมุสลิม ศึกษาเฉพาะกรณีชาวไทยมุสลิมกรุงเทพ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- จุฑาปัทม์ สุนทรประภูต. ประสิทธิผลของการสื่อสารกิจกรรม 5ส กลุ่มอุตสาหกรรมยนต์สยามนิสสัน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- จุมพล รอดคำดี. สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

ไชรยา จามจุรี. การศึกษาเนื้อหาและบทบาทของคฤหัสถ์ที่มีในชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข. ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนา
จิตให้เกิดปัญหาและสันติสุข. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์
พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

दारुरศ กาศโอสถ. เอกสารคำสอนวิชา การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ. ภาควิชาการประชาสัมพันธ์
มหาวิทยาลัยรังสิต, 2543

ชนกรณ์ อุทยานิก. ประสิทธิผลของสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาในการเผยแพร่ความรู้
คุ้มครองผู้บริโภค. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชา
การประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ธวัชชัย กิจรัตน์กุล. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร: การศึกษาความคิดเห็นของ
เจ้าหน้าที่วิเคราะห์งบประมาณด้านการศึกษากับด้านความมั่นคงของสำนักงานงบประมาณ.
วิทยานิพนธ์วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และ
สื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540

นัคดา ทมมือ. ความตระหนักรู้และทัศนคติของกลุ่มคนวัยทำงานถึงผลของโฆษณาที่มีต่อการตัด
สินใจซื้อ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการ
ประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

นฤมล โรหิตจันทร์. ประสิทธิผลของสื่อประชาสัมพันธ์ที่มีต่อความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับโครงการ
“รักเจ้าพระยากับตาวิเศษ” ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

บัณรสี ชาวาศิลป์. การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และ การยอมรับการสร้างโรงไฟฟ้าพลังงานความร้อนหินกรด. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ปรมะ สตะเวทิน. หลักนิเทศศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์. 2540.

ปาริชาติ แก้วมงคล. ประสิทธิผลของรายการโทรทัศน์เพื่อส่งเสริมสถาบันครอบครัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541

วิฑูร สินศิริเชวง. ลักษณะการสื่อสารที่ใช้ในการเผยแพร่ศาสนาขององค์กรคริสตศาสนาในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

สมบุญ ศรีวิณะตระกูล. กลยุทธ์การสื่อสารและประสิทธิผลของโครงการประชาร่วมใจ ประหยัดไฟฟ้าของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สรานุกัทร อนุมติราชกิจ. กระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารและวิธีการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ในการช่วยเหลือเด็กที่ทารุณกรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย. หลักและทฤษฎีการสื่อสาร. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2529.

สุทธิภา วงศ์ยะลา. รูปแบบและประสิทธิผลของการสื่อสารในการดำเนินงานตามแนวทางการสร้างเสริมสุขภาพคนทำงานของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. วัฒนธรรมอิสลาม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ทางนำ, 2535.

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. หน้าที่ของมัศยิดต่อสังคมมุสลิมในภาคกลาง. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย, 2527.

สำนักจุฬาราชมนตรี. อนุสรณ์เมาลิดกลาง ฮ.ศ. 1404. กรุงเทพมหานคร: 2528.

อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท. การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ. กรุงเทพมหานคร. จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย, 2537.

อัญชลี ธีรเนตร. กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า. วิทยา
นิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

อัสมา พิมพ์ประพันธ์. การใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแพร่ศาสนาอิสลาม (ศึกษาเฉพาะกรณีมูลนิธิ
สันติชน). วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาสื่อสาร
มวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

นาอีม สุจริต. สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547.

ณัฐพงศ์ สวนดี. สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547.

ณัฐพล สุจริต. สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547.

ประกาศพงศ์ ประเสริฐแสง. สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547

มนตรี ศรีสอาด. สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2547.

มรรฟู กลิ่นมาลัย. คอเต็บ. สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2547.

มูรีด ทิมะเสน. คอเต็บ. สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2547

มุฮัมหมัด เออวัง แสงเราะหมัด. คอเต็บ. สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2547.

ยามีน สุจริต. สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547.

วีระวัฒน์ มานี. สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547.

สมชาย ทองอ่อน. สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547.

อดัม มุลกักดี. สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2547.

อับบาส แวะสะตัง. สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547.

อิสมาแอล แสงสว่าง. สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547.

อารีย์ หวังสุภผล. สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2547.

อัมदान นาทอง. สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2547.

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคำถามในการสัมภาษณ์เจาะลึกคอเต็บหรืออิหม่าม

1. คุณบะฮฺวันศูกร์คืออะไร
 2. คุณบะฮฺวันศูกร์มีความสำคัญอย่างไร ในทางศาสนาอิสลาม
 3. อะไรคือเป้าหมายของคุณบะฮฺวันศูกร์
- คำถามเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสาร
4. คำถามเกี่ยวกับผู้บรรยายคุณบะฮฺวันศูกร์
 - 4.1 คุณสมบัติตามหลักการศาสนาของผู้ที่ทำหน้าที่บรรยายคุณบะฮฺวันศูกร์
 - 3.2 กฎเกณฑ์อื่น ๆ ตามหลักการศาสนาที่เกี่ยวข้องกับผู้บรรยาย
 5. คำถามเกี่ยวกับเนื้อหา
 - 4.1 เนื้อหาของคุณบะฮฺวันศูกร์ที่บรรยายที่ศาสนากำหนด
 - 4.2 ขอบเขตของเนื้อหาที่บรรยายมีข้อจำกัดหรือไม่ อย่างไร
 - 4.3 วิธีเลือกหรือกำหนดหัวข้อ
 - 4.4 อะไรคือเป้าหมายในการบรรยายหัวข้อนั้น ๆ
 - 4.5 จุดประสงค์หรือผลจากการบรรยายเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างไร
 6. คำถามเกี่ยวกับผู้เข้าฟังคุณบะฮฺวันศูกร์
 - 5.1 มีใครบ้างที่เข้าฟังคุณบะฮฺวันศูกร์
 - 5.2 มีหลักการใดที่กล่าวถึงกับผู้เข้าฟังคุณบะฮฺวันศูกร์
 - 5.3 ข้อปฏิบัติ ข้อห้าม ของผู้เข้าฟังคุณบะฮฺวันศูกร์
- คำถามเกี่ยวกับวิธีการแสวงหาข้อมูล
7. ผู้บรรยายมีวิธีการแสวงหาข้อมูลสำหรับบรรยายในแต่ละวันศูกร์อย่างไร
 8. ใช้วิธีการใดมากที่สุด หรือหาจากสื่อใดมากที่สุด
 9. มีการหาข้อมูลทุก ๆ สัปดาห์หรือไม่
- คำถามเกี่ยวกับกลยุทธ์การบรรยาย
10. ท่านมีกลยุทธ์ในการบรรยายคุณบะฮฺวันศูกร์อย่างไร
 11. มีวิธีการหรือเทคนิคการพูดอย่างไร
 12. คุณสมบัติของผู้บรรยายคุณบะฮฺวันศูกร์ที่ดีตามความเห็นของอาจารย์
 13. อยากให้คุณบะฮฺวันศูกร์ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง พัฒนาอย่างไรในอนาคต

แนวคำถามในการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้เข้าฟังคุตบะฮวันศุกร์

1. ประวัติส่วนตัว (อายุ, อาชีพ, การศึกษา)
2. ท่านเดินทางไปละหมาดวันศุกร์เป็นประจำหรือไม่ บ่อยเพียงใด
3. นอกจากละหมาดวันศุกร์แล้ว ท่านมาละหมาดญะมาอะฮ์ที่มีสยิดในเวลาอื่น ๆ อีกหรือไม่
4. ท่านคิดว่าคอเต็บ นอกจากมีหน้าที่บรรยายคุตบะฮวันศุกร์แล้ว ยังมีหน้าที่ต่อชุมชนอีกบ้าง
5. ท่านคิดว่าอิหม่ามหรือคอเต็บมีบทบาทต่อชุมชนในด้านการพัฒนาหรือด้านอื่น ๆ นอกจากเรื่องศาสนาอย่างไรบ้าง
6. ท่านมีความใกล้ชิดกับ คຸ້ນเคຍหรือสนิทสนมกับอิหม่ามหรือคอเต็บมากน้อยเพียงใด
 - ท่านคิดว่าความใกล้ชิดนั้นทำให้ท่านมีความศรัทธาต่ออิหม่ามหรือคอเต็บท่านนั้นมากน้อยเพียงใด เพราะอะไร
7. ในการบรรยายแต่ละครั้งมีความน่าสนใจเพียงใด (หมายถึงเทคนิค หรือหัวข้อ กรุณาอธิบาย)
8. ท่านสนใจฟังหัวข้อในการบรรยายเรื่องใดมากที่สุด เพราะเหตุใด ครอบคลุมตัวอย่าง
9. ความรู้จากเนื้อหาที่ได้ ท่านมี ความเข้าใจ และนำไปใช้ประโยชน์ มากน้อยแค่ไหน อย่างไร ครอบคลุมตัวอย่าง
10. ความรู้จากเนื้อหาที่ได้รับฟังทำให้ท่านมีความศรัทธาต่อพระเจ้ามากขึ้นหรือไม่ เพราะเหตุใดอย่างไร
11. ท่านคิดว่าเมื่อมุสลิม คนอื่น ๆ ได้รับฟังคุตบะฮวันศุกร์แล้วนำไปใช้มากน้อยเพียงใด
12. ท่านคิดว่าชุมชนท่านยังมีปัญหาอยู่หรือไม่ และคุตบะฮวันศุกร์มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนได้หรือไม่ อย่างไร
13. ท่านอยากให้เนื้อหาคุตบะฮวันศุกร์มีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร
14. ท่านได้รับข่าวสารของชุมชนท่านหรือข่าวสารทั่วไปจากอิหม่ามทางใดมากที่สุด (ถ้าเป็นคุตบะฮมีช่องทางอื่นอีกบ้างไหม)

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

น.ศ. ชารินี ธาดาคูสิตา เกิดเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2524 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ภาควิชาศิลปาชีพ ปัจจุบันทำงานตำแหน่ง เจ้าหน้าที่จัดซื้อ (Feedstock Procurement) ที่บริษัท อุตสาหกรรมปิโตรเคมีกัลไทย จำกัด (มหาชน) ในปีการศึกษา 2546 ได้เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย